

1. ITALIJA PRED PRISELITVIJO INDOEVROPSKIH LJUDSTEV

s tem se ukvarja arheol.; pisanih virov ni.

Naselitvene razmere v ml.kameni in bronasti dobi so slabo poznane. Ker reke na Apeninskem polotoku niso plovne, je večji vpliv na tem področju imelo morje. O neindoevropejcih izvemo iz arheoloških najdb in antičnega izročila (Hekatej, Filist, Herodot, Efor). Slednji imenujejo nekatere neindoevropejske etnične skupine v Italiji, narode oz. plemena, katerim so Italiki vzeli zemljo in ime: Liguri, Euganeji (neindoevropejski Euganeji so živeli na področji od S obale Jadrana do Alp), Azili, Elimi (živijo na Z Sic) pa tudi neka plemena na Korziki in Sardiniji. Najdišča (grobišča, keramike) kažejo, da je razvoj v tesni zvezi z robovjem medit.civiliz.(S-Afrika, Balkan, Pirinejski polotok). Napisi iz območja Picenov ob srednjem Jadranu so v grško-etruski- alfabetki pisavi in jeziku s predindoev. elementi - azilskimi.

Najstarejši ostanki ljudskih naselij na Apeninskem polotoku so odkriti v jami Romanelli pri Otrantu (artefakti iz 3.tisočletja pr.n.št.). Monumentalne gradnje na Sardiniji in Malti kažejo na vpliv Orienta. Kulturne stopnje se imenujejo po glavnih najdiščih. J-italski prostor ter Sardinija in Sicilija imajo zvezo z Kreto (podobna keramika, simbol dvojne sekire). Na Apeninskem polotoku je najdenih veliko ostankov iz raznih paleolitskih dob. To so ostanki različnih antropoloških tipov, ljudi na različni stopnji razvoja. Starejša najdišča: Saccopastore pri Rimu (najdene lobanje neandertalcev), Cappa Nevigata, Arene-Candide (poljedelski naselbini). Pomembna so odkritja v sedmih jamah imenovanih Grimaldi v Liguriji (arheološki ostanki raznih paleolitskih dob, dva antropološka tipa – ostanki). Ohranjeni so tudi dokazi »likovne umetnosti« iz mlajših dob paleolitika (majhni kamniti ženski kipi, urezane slike na stenah in kamnih ali na kosti). Iz obdobja mezolitika je malo najdišč in najdb. Za čas neolitika je v Italiji značilna „impresso“ keramika. Nahajališč iz tega časa je veliko.

Eneolitik = kultura bakreno-kamene dobe v zač. 3. tisočletja. V bronasti dobi (1700-1200pr.kr.) se pojavijo tuji prišleki, ki so predhodniki Italikov. Ti s severa prinesejo s seboj nov način pokopa-žarna grobišča. O starih Italikih se na temelju najdb iz bronaste dobe nastajajo različne hipoteze. Lahko predpostavimo, da so v Italiji bili nosilci heladske kulture starejše bronaste dobe bili neindoevropejci. Nosilci razvitejše kulture pa so bili indoevropejci. Srednjeevropska kultura bronaste dobe ima tri faze (glede na kulturna meje, imenujemo jih po načinu shranjevanja mrtvih).

Za Italijo je značilna kultura poljskih grobov s žarami – v Italiji jo imenujemo kultura teramara. Arheologi razlikujejo teramarsko, padsko, sicilsko in sardinsko kulturo bronaste dobe. V zadnjem času pa se poseben pomen pripisuje tudi “apeninski” kulturi tega časa. V tej dobi se izoblikujeta dva kulturna kroga (razlika po obliki naselij):

a) Padska nižina +Ligurska obala-padanski krog (proti S.in SV.),

b) Apeninski polotok-proti Balkanu. Ti prišleki s severa (ne ve se s katerega dele Alp so prišli-iz Bodenskega jezera ali V) poznajo konja kot domačo žival(podonavje in srednja Evropa), jantar (kaže zveze z baltikom). V Teramari, kraj je dobil ime po temni zemlji, je značilna specifična oblika naselij, v zvezi z njo so številne hipoteze. Ima kontakte s srednjo Grčijo in S Italijo, veliki vplivi in kulturne dobrine. Uveljavi se dvojni način pokopavanja: sežiganje (v S in SZ Italiji-kult.: Gloasecca, Este, Villanova in Latium, kjer so pepel mrtvecev shranjevali v žarah) in pokop trupla (v J in JV Italiji), kaže na odraz sprememb v duhovnem življenju, povezane z prihodom novega prebivalstva, z novimi navadami. V nekaterih krajih sta bila v navadi tako sežig kot pokop umrlega. Teramare so naselja v dolini reke Pad iz bronaste dobe. Naseljenci so zaradi poplav kolibe gradili na visoki leseni konstrukciji iz brun in kolov na suhem. Sledi take gradnje so našli v: Bologna, Piacenza, Cremona, Parma, Modena...(orožje iz bakra in brona, orodje, keramika, kosti živali, semena...). Najdeni predmeti kažejo na uvoz bakra in kositra iz raznih krajev in o vplivih na obrt iz vzhoda. Za kulturo Teramare je značilna incineracija (shranjevanje pepela umrlih po kreaciji). Prebivalci širšega venetskega področja so gradili stavbe na lesenih kolih nad vodo (zaščita pred zvermi in poplavami). Znana je sojenica v Peschieri pri Gardskem jezeru.

Na področji vzdolž Apeninov je bila t.i. apeninska kultura pod vplivom mediteranskega vzhoda. Nosilci te kulture so pokojnike shranjevali. Apeninska civilizacija bronaste dobe je (kot bolj razširjena, teramarska kultura je omejena le na področje Pada) prazgodovinskim Italikom pustila bogato zapuščino. Najvidnejši ostanki bronaste dobe v Italiji so „megaliti“. Mednje sodijo menhiri (primitivni obelisci (?)) postavljeni za nagrobne spomenike), dolmeni (kamnite grobnice, pri katerih vodoravna plošča stoji na vertikalnih pilonih) ter nuragi (kamnite gradnje v obliki okrnjenega stošca (?)).

Najznamenitejša kulturna skupina železne dobe v Italiji je vilanovska (Vilanova – mestece pri Bologni, odkrita nekropola s številnimi grobovi v katerih so najdeni predmeti te epohe (žara s pepelom pokojnika, nakit...) Predmeti te kulture so najdeni tudi v Toscani in

Emili. Nosilci kulture starejše železne dobe v S in SZ Italiji so mrtvece navadno sežigali in hranili njihov pepel v žarah. V J in JV krajih Italije pa so pokojnike pokopavali. V nekaterih krajih pa je mogoče najti tako inhumacijo kot tudi inoineracijo. Prebivalstvo Apeninskega polotoka je bilo do konca tretjega tisočletja pr.n št. neindoevropsko.

Prve skupine indoevropcejev so se tu pojavile na začetku drugega ali konec tretjega tisočletja. S prva večjo skupino indoevropskih naseljencev so se naselili t.i. „prvi“ oz. „stari“ Italiki, s poslednjo pa „drugi“ oz. „mlajši“ Italiki. Ne moremo pa še govoriti o selitvi izoblikovanih narodov oz. izoblikovanih plemen.

2. PRISELITEV INDOEVROPSKIH LJUDSTEV

Prebivalstvo Apeninskega polotoka je bilo do konca 3.tisoč neindoevropsko. V začetku 2.in koncu 3.tisočletja so se pojavile prve skupine indoevropcejev, zadnja velika skupina se preseli konec 2.tisoč. Prvi indoevropski prišleki se danes imenujejo »prvi ali stari« Italiki, zadnji pa »drugi ali mladi« Italiki. Ne moremo pa govoriti o selitvi izoblikovanih narodov in plemen. Formiranje historičnih Italikov je bil zelo dolg proces. V tem času je v Italiji živelo tudi drugo indoevropsko »neitalično« prebivalstvo: Iliri, grški kolonisti, mogoče tudi Kelti, ki so se naselili za mladimii Italiki.

Bronasta doba (1700-1200): O starih Italikih se na temelju najdb iz bronaste dobe nastajajo različne hipoteze. Lahko predpostavimo, da so v Italiji bili nosilci heladske kulture starejše bronaste dobe bili neindoevropceji. Nosilci razvitejše kulture pa so bili indoevropceji. Konec drugega oz. začetek prvega tisočletja je bil čas najstarejših naselij v Laciju. Tedaj so nastale najstarejše italske skupine, iz katerih so se razvile tiste, ki so obstajale v dobi Rima. Kultura teramare v Padski nižini. Prišleki iz S (Alpe), z novo mentaliteto, prinesejo žarni pokop (incineracija). Poznajo konja kot domačo žival (podonavje in srednja Evropa), jantar (kaže zveze z baltikom).

Železna doba (1200-800) priselitev mladih Italikov, Etruščanov in Ilirov. Od 1200-800 je t.i. temna doba v Grčiji, slabo poznana zaradi redkih virov. Etnična podoba Italije postane jasnejša, proces oblikovanja ljudstev poteka sočasno s podobnim razvojem v Grčiji. Premiki ljudstev v Italijo in Egeju – selitve pomorskih ljudstev, znane kot egejske selitve. Premiki so

povezani z propadom Hetitske države in prodorom v feničansko-palestinski prostor. Izhodišče premikov je srednje podonavje ter panonska nižina. Izoblikujejo se historijska ljudstva. Na Apeninskem polotoku pride do velikih sprememb, izoblikujejo se historična ljudstva, ki so kasneje odločilna za razvoj Italije. Obstajajo razlike med Grčijo in domačim svetom (domači element v Ital.ni tako uničen kot v Gr.). To 400 letno obdobje je prehodno mešanje starega Italskega prebivalstva s prišleki s severa, kar privede do spremembe v duhovnem življenju, ki se kažejo v sežiganju umrlih. Podoba civilizacijskih sprememb zelo neenotna:

a) Villanova (mestece pri Bologni, tu odkrita nekropola s številnimi grobovi v katerih so najdeni predmeti te dobe – vedno najdena žara s pepelom umrlega mrtvaca, nakit in drugi predmeti villanojskega stila),

b) Este (po najdišču blizu Padove),

c) posebni latinsko-sabinsko-kampanijski kulturni krogi (Lacija, Kampanija; žarna grobišča). Vsi ti kulturni krogi se imenujejo po najdiščih. Proti jugu je vse manj transalpinskih elementov. V 8.st. je J Italija že grško kolonizacijsko območje. Kultura Villanova je povezana s halstatsko v srednji Evropi, udeleženi Umbri, Etruščani. Na različne vplive kaže tudi obstoj požiga in pokopa. Značilne so bogate najdbe keramike, uporabe železa in bronca ter bojnih vozov (istočasno kot v Trakiji in Grčiji).

Zgodovinarji in lingvisti delijo antične Italike v dve glavni skupini: Latino-Fališka (S Lacij in J Toskana) in Umbro-Sabelijska (Umbrija, Kampanija, del Toskane). Glavni predstavniki prve so Latini, predstavniki druge pa Umbro-Sabelli (oz. Umbro-Osci). O jeziku teh dveh skupin obstajajo hipoteze-večinsko mnenje-bistvene razlike med obema skupinama so že pred naselitvijo na Apeninski polotok – torej je tu šlo za dva valova, ki sta se preselila sem. Umbro-Osci je ime za skupino italjskih antičnih plemen v kateri so bili Umbri in Osci dve glavni podskupini. O plemenih lahko govorimo na podlagi podatkov iz časa rimske dominacije v Italiji in napisov.

Umbri so v času rimske dominacije imeli svoja naselja ob S toku Tibere in v Apeninih, V od te reke. Tej jezikovni skupini so pripadali Sabini, Peligni, Marsi, Piceni, Praetuti, Vestini, Marrucini.

Mnogo italjskih plemen – skupina Osci (odpornejši, V od Lacija in Kampanije. podobnost jezika s Samniti, Caraceni, Pentri, Hirpini, Caudini, Frentani; Lukani in Bruti na J.) - se je naselilo v srednji in J Italiji J od umbrijske podskupine. Osci so pri spuščanju z Apeninov zavzeli do 4.st. velika področja v Kampaniji. Ohranilo se je veliko njihovih napisov. Poznan je njihov

jezik. Najbližji sosodje Latinov (Aequi, Volsci, Hernici, Sabini) so se latinizirali do 2.st. pr.n.št. Umbro-Osci in Umbro-Sabenli so svoje mesto na Apeninskem polotoku dobili s stoletnimi borbami. Ohranilo se je mnogo italjskih, nelatinskih napisov na raznih rokopisih grškega ali grško-etruskega izvora. Od umbrijskih napisov so najbolj znani „iguvinski“ na sedmih bronastih ploščah, najdenih v umbrijskem mestu Gubbio (verski tekst, iz 3.st.pr.n.št.). Odkrili pa so tudi druge napise: napisi iz Picenuma, Peligna, Frentana, Marsa, Sabina, Marucina.

Razne etnične skupine:

Poleg Italikov se naselijo tudi druga historijska ljudstva:

Iliiri (naselijo ravninski predel Kalabrije). Omenjena ilirska ljudstva: Mesapijci in Japigi. Od ostalih italjskih ljudstev velja omenjati še Ligure (poseljujejo obalno področje od reke v Toskani do Rodona v J Franciji), Venete (nosilci kulture Este), Etruščane (v 6.st.najpomembnejša sila), Sarde in Umbre. O Enortih piše 400 pr. n.št. Antioh Sirakuški: v I so živeli Enotri pod kraljem Italom. Regionalno ime Italija je nastalo iz etničnega na J polotoka. Uveljavilo se je od 3.st. pr.n.št., ko so italjska plemena začela skupaj nastopati proti Rimljanom.

Veneti: sorodniki Ilirom in Italcem. O njih poročata Grka Alkman v 7. in Herodot v 5. stol. Nosilci kult. Este: bronaste situle z grško in etruskim vplivom v 5. stol. O njih govorijo njihovi napisi iz stoletij pr.n.št. Pisava je grškega porekla, jezik pa je italjski z ilirskimi elementi. Veneti so indoevropski narod. Naselili so se na SV delu Apeninskega polotoka med Alpe in Jadransko morje.

Iliiri: ravna Kalabrije in J od Barija. Stiki z Balkanom, Peligni, Japigi (mesapski napisi) so iz Ilirika. Iliiri, ki so prišli s Balkana v Italijo, so se naselili v Apuliji. Njihovo skupno ime je Japigi. Za zemljo so se borili s sosednjimi grškimi naseljenci. Ohranilo se je veliko napisov, dragocenih za preučevanje ilirskega jezika. Potrjena je sorodnost med etničnimi in osebnimi imeni iz mesapske Apulije in sosednjih krajev s kraji na Balkanu. Različna mnenja o njihovem prihodu, vprašanje je, če so prišli s S preko Balkanskega polotoka v Italijo ali pa z ladjami pripluli čez srednji in J Jadran.

Grki so od 8. do 6. st. osnovali številne naselbine v J Italiji (Velika Grčija) in na Siciliji. Njihova najstarejša naselbina Kuma je nastala v 8.st. V 8. st. so nastale tudi Metapontos, Pandosia, Sybaris, Croton in Tatas (v J Italiji) in Naksos, Sirakuze, Leontini, Katana, Megara

Hyblaia (na Siciliji). V času začetka Rima so grška mesta v J Italiji in na Siciliji doživljala svoj vrh. Njihovo napredno kulturo so prevzeli Italiki, kasneje Rimljani (grška keramika in literarna tradicija). Pomemben kulturni vpliv: keramika in pismenost do S Jadr.

Kelti: s S, do 4. stol. zavzeli področje S Italije od Alp do reke Po (pa?) in J od nje.

Nato boji proti Ligurom, Etruščanom in Venetom. Na Siciliji so Sikuli, Sikani in Elimi.

3. ETRUŠČAN predstavljajo prvo civilizacijo v italiskem prostoru.

Čas prihoda Etruščanov je neznan (že v 8. ali konec 7. stol.).

Pojavlja se vprašanje glede njihovega izvora – obstajajo različna izročila: po Herodotu naj bi izhajali iz male Azije, mnogi grški pisci so bili prepričani v orientarno poreklo Etruščanov, Dionizij Halikarnaški jih omenja kot prastaro domače prebivalstvo Apeninskega polotoka. O njihovem izvoru obstajajo še 3 teorije: da so prišli iz S (onstran Alp), da naj bi prišli iz V, da so avtohtono prebivalstvo. Moderna znanost pa je izoblikovala svoje teorije: v Italijo pridejo iz S, kot ljudstvo pa se oblikujejo v procesu etnogeneze, proces je končan ok. l. 800 pr. n.št. V prid V izvoru so napisi iz Egipta, podobnosti z ljudstvom Turša, ki naj bi bilo premagano v Nilovi delti – material iz grobov je podoben tistemu iz Etrurije. V jeziku Etruščanov so se ohranili ostanki nekega predindoevropskega jezika „mediteranskega“ jezika. Nahajališča železa na Elbi vplivajo vzpon, v 6. stol. širitev na Jadran, v Lacijo in do Kampanijo (stik z Grki ter bližnjim vzhodom) ter v Padsko nižino. Etr. in Grki imajo vodilno vlogo v Italiji. Etr. drž. je ok. l. 500 prva pomembna politična tvorba v Italiji.

Mesta (m. drž.): Sredi prvega tisočletja pr.n.št. so cvetela etruščanska mesta, ki jim je težko določiti starost: Caere (naj J etruščanski grad, ceretanske grobnice, zveza z Rimom, dobri mornarji, z zavezniki Kartažani okr. 540 premagajo grške Fokajce pri Alaliji na Korziki), Tarquinii (etruščansko splošno kultno središče, mnogo grobov iz raznih dob, veliko klasičnih etruščanskih slik na stenah), Volci (velika nekropola, etruščanski bronasti izdelki, grška keramika, zlati nakit, freske v grobnicah), Veii (pomembno agrarno središče, l.396 so ga zavzeli Rimljani, velika nekropola, v njih freske). Kulturni vplivi iz Bližnjega vzhoda in Grčije naj bi prišli s strani grških trgovcev. Etruščanska država je pomembna politična tvorba na italjskih

tleh. ...). Omenja se dodekapolis na cerkveni osnovi, središče je Volsinii. Skupščina se sestane 1x letno (športne igre, tržni dan). Etruščanskemu dodekapolis pripadajo: Caere, Tarquinii, Vulci, Vetulonia, Rusellae, Clusium, Populonia, Perusia, Cortona, Volaterrae, Arretium. Ta mesta so bila neodvisna drug od drugega. V templju je vrhovni svečenik za celotno zvezo. Na čelu mest so lucumones. Ta ureditev se ohrani še v cesarsko dobo. Oblast v tej zvezi pa ni organizirana v obliki enotne države, ampak gre za oblast več plemenskih družin in njihovih klientov. Ta sloj je zelo tenak, nimajo zaledja v masi preb.

Osvojitve in umik: Livij poroča, da so v 6.st. zavzeli celo padsko nižino, po Katonu pa naj bi obvladali celo Italijo, kar pa je pretirano. Dejansko so se utrdili v Laciji, Kampaniji, kjer se tudi srečajo z Grki. Etruščani J mest so zavzeli velik del Lacija in Kampanije. Imeli so izreden vpliv na Rim in Italijo (religije, družbenega življenja, kulture). Etruščani na S so osvojili plodno področje preko Apenina v Umbriji, v dolini Pada in naprej proti S na posročje Reta. Etruščani so bili zvesti zavezniki Kartazanov in nasprotniki Grkov.

Etruščanska moč doseže vrh ok.l.530. Etruščanska hegemonija je trajala do konca 6.st. pr.n.št., ko so Rimljani začeli širiti svoj vpliv izven Lacija. Etruščanska + Kartazanska mornarica premagata Grke pri Alaiji l.540. Od konca 6.st. so se Etruščani umikali iz Kampanije in Lacija. L. 509 je bila v Rimu odstavljena etruščanska dinastija tarkvinijevcev. Leta 506 so Etruščane porazili Grki in Latinci v Kampaniji. L. 474 pa so bili poraženi tudi v pomorski bitki pri Kumi s strani kumskih in Sirakuških Grkov. L.510 izženejo Latini etruščanskega kralja iz Rima in ustanovijo republiko. S tem so pretrgane zveze med Etrurijo in Kampanijo. Začetek 5. stol. Rim zavzame Fiden. Nato dolgi boji za Vei in druga mesta. Leta 396 Rim zasede staro etruščansko mesto Vei. V 4. in 3.st. Rim uspešno „požira“ preostala mesta. Najtežji boji so v 4. stol. 390 vdrejo v Italijo Galci. Etruščani so prizadeti. Oblast v celotni Etruriji so Rimljani dobili do srede 3.st.

Gospodarstvo: Možnosti za poljedelstvo niso bile povsod enake. Toscana je pretežno hribovita z močviratimi nižnami. Etruščani so izsuševali močvirja in polja, krčili gozd, gradili ladije. V hribih živinoreja, rudarstvo. Pomembna je obrt in trgovina, posebej pomorska. Vpliv tudi čez Alpe in v Panonijo. Vsako etruščansko mesto je imelo poljedelske značilnosti. Izkazali so se tudi kot zlatarski mojstri. Kopali so železo, bakrovo rudo, poznali pa so tudi svinec in druge kovine.

Država: Najprej rodovna ureditev, potem politiko obvlada plast, ki ima vodilno vlogo v falangi. Poleg tega velika zemljiška posest in religijska vloga. Razredna družba in država je nastala iz rodovne (gentilne) družbe. Ohranile so se velike kolektivne grobnice nekaterih rodov. Razredna družba, država in monarhija so nastali hkrati. Vplivnejši etruščanski rodovni poglavarji so se osvobodili kralja in uvedli svojo kolektivno aristokratsko upravo, vladavino t.i. lukumona. Verjetno je tudi bil po aristokratskem režimu uveden plutokratski, zatem pa ponekje demokratski. Pojavljale so se tudi tiranije. Vse to se je razvijalo v socialnih borbah. Sta pa gospodarska in družbena ureditev različni v posameznih mestih.

Religija: Etruščanska religija je bila zelo kompleksna. V njej je mogoče najti italske, grške, orientalske in druge elemente (Voltumnus naj bi imel tempelj v Volsinii). Dominirala je triada Jupiter Junona, Minerva. Etruščani so cenili neka božanstva, ki po kulturnih osebnostih odgovarjajo nekaterim grškim božanstvom (imajo tudi podobna imena. Za nekatera italo-etrusčanska božanstva je težko zagotovo potrditi ali so primarno njihova ali ne. Starejše verske, mitske predodžbe (?) na zidovih grobnic in drugje bolj humane in bližje grškim kot mlajše iz 5.st., ki so bolj surove in okrutne. Kultne predpise so Etruščani precizno izvrševali. Društvenopolitične norme so dobile verski aspekt in obratno. Glavni nosilci kulturnega življenja so bili svečeniki, intelektualci, aristokrati. Etruščanska umetnost kaže na vplive iz V (triada Jupiter-Junona-Minerva). Velika je vloga piščali ter prerokovanje iz jeter žrtvenih živali (haruspicina), kar prevzame tudi Rim. Tudi prerokovanje iz gibanja ptic izhaja iz V. Posebnost je tradicija gradnje mest, ko so povlekli „sulcusprimigenius“, to je brazda, ki označuje bodoče mestno obzidje – te meje ne sme nihče prestopiti, sicer nase potegne jezo bogov (Katon, Varon).

Pisava: Ohranilo se je preko osem tisoč etruščanskih napisov v etruščanski pisavi. Pisavo se sistematično proučuje od 16.st. dalje. Nastala naj bi na podlagi grške halkidske. Na vazi v Formellu je napisana etruščansko - halkidska abeceda v 2 različice imenovane z matično etruščansko abecedo. Poznan je razvoj etruščanske pisave od arhajskege do najmlajše oblike. Poznan je pomen mnogih etruščanskih besed, vendar problem etruščanskega jezika še ni rešen. Literarno delo se ni ohranilo, čeprav je bil jezik živ še po 1.st.n.št. Ta še ni razvozlan, pri proučevanju smo odvisni od napisov na nagrobnikih in vazah, ki so v grški pisavi in etruščanskem jeziku. Najbolj je znan tekst iz ovitka egipčanske mumije.

Spomeniki: Številne grobnice in grobovi v Toscani ter najdbe v njih nam dajo sliko o etruščanskem znanju in umetnosti obrti. Predmeti iz vsakdanjega življenja, freske, tudi z

nečloveškimi motivi. V 8. stol. iz incineracija v inhumacijo. Na področju Caere grobnice več generacij od 7. do 5. stol. Arheološki pomen je rimska nekropola Praeneste. V najstarejših grobovih v Etruriji so najdeni predmeti v stilu villanova, starejše dobe. Mlajši pa so jamski grobovi (vilanovska druga doba). Zidovi mnogih grobnic so okrašeni s slikami, freskami. Ohranilo se je mnogo ostankov mesnih gradenj (te spominjajo na mikenske). Etruščansko slikarstvo so rimski intelektualci cenili. Na zidovih grobnice mesta Tarquini se vidi razvoj etruščanskega slikarstva od 6.do 2.st. Najstarejša etruščanska likovna umetnost je v geometrijskem stilu. V 7., 6 in na začetku 5.st. – orientalizirajući stil. O njihovem bogastvu pričajo ohranjene grobnice z dragocenostmi, o njihovem vsakdanjem življenju pa govore slike na zidovih grobnic. Rimljani so od Etruščanov prevzeli nekatere arhitekturne elemente (atrij, kupolo, lok, obok), ki so že oddavno poznani Etruščanom.

4. GRŠKA KOLONIZACIJA IN NJEN POMEN

Posledice grške kolonizacije so za italjski prostor velike, kajti prišlo je do izmenjave materialnih in kulturnih duhovnih dobrin.

Vzroki za grško kolonizacijo so: beg pred osvajalci, politični boji, želja po osvajanju, nasvet Delfijskega preročišča, osebni razlogi posameznikov (beda, nezadovoljstvo, prestopništvo...), prenaseljenost, pomanjkanje zemlje. Grki prihajajo v Italijo postopoma. Tu govorimo o t.i. Veliki Grčiji-nekateri grški pisci imenujejo J. Italijo velika Grčija, kjer so Grki od 8-6 st.pr.Kr.osnovali veliko naselbin.

Prva in najstarejša grška kolonija je Cumae (Kume) v Kampaniji iz 8.st. Iz tega časa so tudi: Croton, Sybaris, Metapont in Tarent v J. Ital. Mnogo jih je iz 6. oz.5 st. Z J obale gredo čez gorati J.-del in ob Z.-obali Tirenskega morja in ustanovijo več naselbin: Elea, Posidonija. Na Siciliji pa ustanovijo Naksos, Sakuze. Grške kolonije so bile pod plemstvom-polis je prevladovala do prihoda tiranov. Grki prodro tudi močno na zahod-ustanovijo naselbino Massilio (dan. Marseille). Pomen in posledice grških kolonij: Najprej je glaven Sybaris, kasneje Sirak. Vpliven je Korint. Aristokracija polis do 600 (na Sic. 500)- tiranija. Ostale pa so kulturne pridobitve.

Grki prinesejo način življenja: ustanovitve novih skupnosti, grških mest, način trgovanja, pisavo, kulturo herojev, bogove, razne dobrine. Na Apeninski polotok so bile prenesene nove oblike grške kulture, od Grkov se naučijo graditi mesta, obrtništva in trgovine, od njih sprejmejo pisavo - to da nove možnosti duhovnega življenja, Rimljani od Grkov sprejmejo relig.pred. (bogove, kult herojev, prerokovanje,...). S prenosom polis se je razširil tudi gr. način življenja. Literarna tradicija priča o veliki aktivnosti Grkov na S Jadranu. Na tem področju so najdene tudi znamenite situle, najdbe grške keramike ob ustju Pada. Civiliz.st.Ital.je simbioza grškega, etruščanskega in italskega sveta. Zaledje Grkov sega do Rima, izmenjave z Etruščani. Gr.imajo stike z zaledjem, ki segajo vse do Rima in Eturije pri tem pa ohranijo še naprej tudi stike s svojo matično državo. Kume imajo veliko posredniško vlogo. Od tu naj bi Rim sprejel kulturne in religiozne predstave. Grki so kulturno in politično vodilno ljudstvo v J. Ital. Postojanke so poskušali ustanoviti tudi na etruščanskem ozemlju. L.600 pa grški prodor na Z trči na interese Etruščanov in Kartazanov.

Z bitko pri Alaliji leta 540 je konec grškega prodora na zahod.

5. ZAČETKI RIMA IN DOBA KRALJEV

Do 8. stol. je središče Alba Longa (Castel Gandolfo). Ozemlje, ne katerem je nastal Rim leži blizu ustja reke Tibere.

Grški in rimski pisci datirajo začetek Rima po olimpijadah. Danes se konvencionalno upošteva datum, ki ga je zabeležil Varon, 1.753 pr.n.št. (tretje leto VI olimpijade).

Nastane s sinoikizmom latinskih naselij na gričih ob Tiberi. 7 gričev: Palatin, Kvirinal, Viminal, Kapitolin, Aventin, Caelius in Eskvilin. Rimljani so praznovali praznik Septimontium kot spomin na sedem najstarejših naselij (dva na Palatinu in tri na Eskvilinu, na bregu Velia in na Celiju). Prvotno ozemlje, kjer naj bi nastalo mesto Rim, je bilo naselje na griču, ki se je imenoval Palatin. Grič Palatin naj bi tako bil jedro starega Rima. Na Palatinu so odkrili ostanke koč iz 8.st, pa tudi mlajših. Na forumu pod Palatinom so odkrili najstarejšo Rimsko nekropolo, v kateri so grobovi z incineracijami in grobovi z inhumacijami. Torej je dejansko na Palatinu res obstajalo vsaj neko naselje že v 8.st. Prvotno vas na Palatinu (religijska skupnost septimontum) → mesto 4 regij (z začrtanim pomerijem, ki obstaja vse do Sulove dobe, označuje tudi mejo za nosilce

državnih funkcij – ko prestopi mejo je funkcij konec). Kapitol in Aventin se mestu priključita šele v 5.st. Mesto se poveča z gradnjo Servijanskega obzidja l.378/7, po keltski osvojitvi. Prisotni so tudi sabinski elementi. Rim leži na mestu, do katerega je Tibera plovna, za razvoj pa je bil pomemben tudi stoletja prvi most čez Tiber, ki je ločevala Etruščane in Latine. Mesto se je hitro razvilo pod etruščansko oblastjo: templji, glad, igre, triumf, fascis. Po 510 ta razvoj zastane.

Leg. o Romulu in Remu: hči Trojanca Eneja Reja Silvija rodi R.&R. -> vrže ju v Tiber, reši ju volkulja in vzgoji ju Faustul (motiv iz Vzhoda). Osnujeta Rim na Palatinu, Romul ubije Rema in postane kralj. Legenda sestoji iz pradavnih motivov, poznanih iz V, v njih pa se vidi tudi povezava Latincev s Grki. Nekateri pa v legendi vidijo etruščansko tradicijo.

Državna ureditev: V dobi kraljevine so bili v Rimu 3 glavni organi: svet rodovskih starešin (senat), kralj in narodna skupščina (plemenska, kurijska).

Kralj (rex), vrhovni poveljnik vojske, vrhovni svečenik (žrtvenik) in sodnik; vseskozi ima sakralno funkcijo, kraljeva oblast ni dedna; Romul je klasični monarh, sestavljal prvo državno ustavo in postavil osnovne državne ustanove. Vsakemu od 7 kraljev so pripisali neke zasluge. Kralje izbira narodna skupščina. Etruščanski kralji so nosili na glavi zlato krono, škrlatno togo ter žezlo. Pred njim je hodilo 12 liktorjev s butarami in sekirami (znak despotizma).

Senat = svet starcev (patres) iz velikih družin, ki se povezujejo v gentes. Ta je bil pristojen za vse važne odločitve (kraljev pomožni organ). Romula naj bi okrožali patres. Po kraljevi smrti je eden od sentorjev do izbora novega kralja postal senator interrex. Vse važnejše odločitve narodne skupščine so morale biti potrjene s strani senata, preden so bile izvršene. Močni patres so nazadnje zrušili kraljestvo in dobili glavno oblast v državi.

Narodna skupščina je kurijska (ljudstvo se je v njej sestajalo po kurijah). Iz primitivnih narodnih skupščin so se v času kraljevine razvile politično organizirane kurijske skupščine v katerih polnoletni, polnopravni prebivalci Rima, odločajo o vojni in miru, državnih poslih, izbirajo kralja, odločajo tudi o kulturnih vprašanjih, o vsem, kar je imelo splošen značaj. Odločevalo se je z glasovanjem.

Družba: Rimska država je nastala iz rodovnih skupnosti. Velik pomen je imel gens (rodovi) – člani so povezani s krvnim sorodstvom, isto srednje ime, člani so živeli na nekdanji

skupni zemlji, pokopani so v skupni grobnici. Poimensko so poznani številni rimski rodovi. Sprva so to bili patriarhalni egzogamni redovi. Gens je sestavljen iz plemiških družin, na čelu je pater familias/starešina (volijo ga člani rodu). V rodovnem pomenu tvorijo močno družbeno telo iz katerega se nato razvije svet starcev, senat. 10 gensov tvori kurijo, 10 kurij pa pleme/tribus. Imajo sakralno funkcijo. Imena so etruščanska. Znani so 3 tribusi: Ramnes(verjetno staro ime za Rimljane), Titii (verjetno sabinsko pleme) in Luceres(verjetno ime etruščanskega tribusa). Rodovi, kurije in tribusi so nastali naravno, ne administrativno. Z razvojem družbe in države dobijo kurije in tribusi administrativen pomen. Rimsko prebivalstvo se je delilo v dve skupini: patricije in plebejce. Patriciji so potomci premožnih rodovnih starešin. Imeli so vse politične pravice, veljali so za edine prave rimske državljane. Plebejci pa so ljudstvo, ki ni vključeno v rimsko rodovno-plemensko organizacijo(?). Niso se smeli vključevati v državne službe in neposredno odločati o usodi države. Niso bili deležni vojaških časti. Bili so mali podjetniki, trgovci in obrtniki. Obstaja več teorij o plebejcih, ker njihov izvor ni povsem znan: mogoče so staroselci, ki so jih patriciji postavili v podrejen položaj, mogoče so ekonomski razlogi razdvojili plebejce in patricije, morda so bili plebejci kulturno bolj zaostali...

Gospodarstvo: Italija je vedno bila agrarna država(?). Borba za zemljo je bila glavni motiv v notranji in medplemenski politiki Latincev in drugih. Rim v dobi kraljev ni imel posebnega pomena v Italiji. Srednja Italija je bila v znamenju etruščanske ekspanzije. Na J so cvetela grška mesta. Rimljani so se postopoma širili, z boji so pridobivali grško in etruščansko ozemlje. Medtem, ko so drugi izkoriščali naravno bogastvo Italije (na J It in na Sic. so pridelovali žito za izvoz) so Latini, med njimi tudi Rimljani počasi razvijali svojo agrarno ekonomijo. Glavno je poljedelstvo, živinoreja idr. je dopolnilo. Lahko govorimo o rimskem poljedelstvu, skupnih pašnikih, kmečkemu gospodarstvu. Omenjajo se drvarji, lončarji, čevlarji, zlatarji ali njihovi proizvodi. Fenečanski in grški pomorci so zaslužni za širjenje civilizacije vzhodnega mediterana na Z. V srednji Italiji je to vplivalo predvsem na Etruščane. Pri Rimljanih najdemo Grške izraze za luksuzne predmete pa tudi za mnoge osnovne stvari. Vse to govori o vplivih iz V. Italiki in drugo prebivalstvo Italije so trgovcem v zameno dajali živino in živinske proizvode, les in drugo. Trgovina z Mediteranom.

7 kraljev: Po izročilu je Rimu od začetka, do l.510 pr.n.št. vladalo 7 kraljev. Zgodovinsko dejstvo je, da se je v Rimu iz rodovnoplemenske družbe razvila prva država – monarhija. Vendar pa je v Rimu vladalo več kot 7 kraljev. Zgodbe o 7 kraljih izvirajo povečini iz spisov

zgodovinarja Livija. Te spadajo bolj v legendo, kot v zgodovino. Historičnost teh podob ne moremo preveriti, kajti te so del poetike in izročila.

Romul naj bi ust. mesto 21.4.753 in mu dal vse družbeno-politične inštitucije (senat, vojsko, kurije) ter razdelil zemljo. Prebivalstvo naj bi razdelil na patricije in plebejce. Rim je še latinsko-sabinski (incineracija + inhuminacija).

Numa Pompilij: Sabinjec, kultne in administrativne, mirodobne zadeve. Velja za začetnika številnih verskih obredov, je začetnik sakralnih institucij.

Tul Hostilij: bil je vojak, bojevanje, zavzelen z zemljo Albo Longo. Rimljani v 7.st niso bili nikakršna sila, nastopali so v koaliciji z ostalimi Latini.

Ancus Martius: Sabinijec, ustanovitelj pristanišča Ostia - aktiven na morju, nadaljuje ekspanzijo Rima.

Tarkvinij Prisk: je že zgod. oseba. Začenja etruščansko din. Tarkvinijcev. 7.in 6.st. je doba etruščanske eksp., dominirali so v delu Lacija in Kampanije., v svojih rokah so imeli Rim; veliko naj bi gradil v mestu (Jupitrovo svetišče na Kapitolu), vojskoval naj bi se tudi z drugimi etruščanskimi mesti.

Servij Tulij: pripisujejo mu dokončanje načrta rimskega obzidja (naj bi tudi dvignil obzidje (Serv.) in zgradil kanal.), ureditev mestne kanalizacije, pripisujejo mu tudi vojaško in politično reformo (analogna Solonovi) – rimski meščani so bili poslej razporejeni glede na svoje imetje, po razredih so se oblikovale tudi vojaške enote (uvedel je cenzus –osnova te nove družbene ureditve..;s cenzusom se uravnavaajo obveznosti v vojni in miru; pet razredov). Rimljani so do Servijeve dobe tako izboljšali svoj ekonomski in družbeni položaj, da so spoznali zastarelost rodovne tradicije. Ekonomsko in družbeno diferenciacijo je povzročilo življenje brez zakonodajalcev. Z ustavo (verjetno kralja Servija Tulija) je bilo v Rimu uzakonjeno tisto, kar je že prej obstajalo. Cenzus je bil osnova novega družbenega – timokratskega, plutokratskega reda, zato se meni, da je mlajša od dobe Servija Tulija. Meje varujejo centurije (ni jih še 170, tudi denarja še ne) bogatih - več pravic in dolž.

Tarkvinij Superbus: je poslednji Rimski kralj. Pridobil si je sloves brezobzirnega tirana (okrutno je ravnal z latinskimi mesti). Velja za navdušenega graditelja. Leta 509 ga ljudstvo pod vodstvom Junija Bruta vrže in ust. rep. In se osvobodi etruščanske oblasti. Zgodovinsko točno je, da se je Rim razvil v dveh in pol stoletjih iz skromnega naselja na Palatinu (ostanke arheologi datirajo z 8.st.pr.n.št.) v napredno mesto etruščanskega tipa z razširitvijo po bregovih Tibere. In okoli njih.

Politični položaj Etruščanov si moremo razlagati gospodarsko prevlado (rodovitnost ozemlja, rude, razcvet trgovine, obrti, gradbeništva). Prvi 4 kralji po vsej verjetnosti predstavljajo mešanico mitov, vendar z nastopom etruščanske dinastije dosegamo trdnejša tla (to se kaže v osuševalnem sistemu kanalov, obrambnih zidovih, gradnji svetišč – Rimljani so se gradbeništva naučili od Etruščanov), komunalni in vojaški organiziranosti Rima, vplivih etruščanske kulture...). Kraljevi Rim je bil etruščansko civilizirano latinsko mesto.

Religija: Klasična rimska religija temelji na ostankih primitivnejših iz starejših časov (elementi animizma, totemizma, magije...). Rimljani, kot tudi drugi narodi in plemena so najprej častili abstraktna nadnaravna bitja, idealizirane sile, ki delujejo na naravo. Sčasom je nastal kult nekaterih važnejših božanstev (Jupiter, Marta-Kvirina, Saturnus, Ceres, Vesta (hišnega ognjišča), Vulcanus, Faunus, Ianus). O njih najjasneje govori rimski koledar prastarih dob, ki pa je ohranjen v kasnejši redakciji. V rimski religiji je ohranjenih tudi mnogo skupnih, indoevropskih elementov. Velik kulturni in religiozni vpliv na Rimljane so imeli Etruščani. Etruščanska božanska trojica Tinija-Uni-Menrva dominira v rimski religiji. Grki so direktno in preko Etruščanov vplivali na Rimljane v dobi kraljev. V poslednjih stoletjih pr.n.št. so Rimljani helenizirali svojo religijo. Z grško-rimskim verskim sinkretizmom je ustvarjeno 12 božanstev klasičnega Rima (Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo). Rimska religija, tako kot grška, ni bila dogmatična niti teološko mračne. Kulturna, sveta mesta so bila nekoč sveti gaji in druga posebej posvečena mesta. Kulturni obredi so bili različni:žrtvovanje (ljudi in živali), ceremonija čiščenja... Kultne, svete uroke je v imenu družine vršil pater familias, v imenu genesa ali širšega kolektiva pa svečenik – flamen. Nekoč je bil prvi svečenik kralj. Po ukinitvi kraljestva pa je eden od verskih funkcionarjev prevzel naslov rex sacrorum. Pontifici so nadzirali ostale svečenike, pisali faste in urejevali koledar. Svečenik z naslovom rex sacrorum je bil podrejen vrhovnemu svečeniku. Augures so svečeniki, ki so videli izraz božje volje v letu, glasovih in drugih znakih ptic. Haruspices so objavljali božjo voljo na

temelju znakov, ki so jih opazili v drobu žrtvenih živali. Virgines vestales, vestalke so varovale sveti ogenj v Vestinemu hramu, pogosto se pojavljajo v zgodovini republikanskega Rima.

6. RIM V ZGODNJI REPUBLIKANSKI DOBI - NOTRANJI RAZVOJ

Viri: Diodor Sicilski (Grk), Livij, Polibij, Mark Terencij Varo (pis.), Verij Flak (kasn. izvlečki),

Plinij satr. (enc. Naturali Historia), Aul Gelij, Servij Enej, Kasij Dion, Ciceron, Zakonik 12 plošč, Fasti (koledar, seznam uradnikov vezanih nanj), nagrobniki, anali, epigrafski viri, razni zapisi in privatni viri.

Pod Junijem Brutom 509 vržejo Rimljani tiranskega kralja Tarkvinija (obnašal se je kot tiran in grozil z oboroženim spremstvom) – to je bilo končno dejanje tistega kar se je razvijalo prej v določenih ekonomskih in družbenih prilikah. K odstavitvi kralja je pripomoglo tudi, da so bili nosilci kraljevine tuji osvajalci. Prva desetletja so odločilna za sakralno življenje (zgrajenih je več templjev). Nastopijo spremembe v organizaciji vojske – uveljavljena je nova taktika in oborožitev (nov način boja: hopliti v falangah (težko oboroženi pešci). Z reformo je povezan problem centurij – l.193 centurij glede na premoženje. Razdelijo prebivalce v 5 razredov, razlika med konjeniki in pešadijo (18 centurij konjenikov, 175 centurij pešcev) Različna vojaška oprema: od bronastega ščita do frače. Bitka: kopja, nato juriš z meči. Rimljani uvedejo enoletno oblast dvojice pretorjev, kasneje konzulov. Glavne institucije v rimski republiki so bile: magistratura, senat in narodna skupščina.

Magistrature = funkcije. Magistratus je naziv za pojem visokega upravnega položaja ter za funkcionarja, ki je bil nosilec tega položaja. Magistrati so se delili na višje in nižje, glede na službo in oblast. Magistrska oblast je dala nosilcu pravico izdajati ukaze in imeti narodne zборе. Najvišji magistri pa so imeli tudi imperium (nosilec naziva ima pravico da kupi vojsko in ji zapoveduje ter neke druge pravne pristojnosti). Med „višje“ magistrature sodijo konzulat, diktatura, pretura – magistratus maiores, med magistratus minores pa so sodili kvestorji edili in neke druge magistrature. Sprva so bile vsem (razen ediliteta) dostopne le patricijem. 286 Hortenzijev z.: odlok iz tribunatska skupščina ne rabi sogl. senata. Potem sledi obdobje ujemanja senata in tribunata.

Konzul je najvišja magistratura v republiki. V zgodnji republiki so konzuli imeli upravno, sodno in vojaško oblast (vso nekdanjo kraljevo oblast razen svečeniških funkcij). Sčasoma pa so jim bila odvzete sodna, finančna in še nekatera druga pooblastila. Vsako leto so v kuriatskih skupščinah izvolili nova konzula. Oblast obeh konzulov je bila omejena s tem, da imajo državljani pravico vložiti priziv na skupščino, če gre za smrtno obsodbo. Pred tretjo punsko vojno so poveljevali vojski. V času vojne, ko gresta oba konzula z vojsko, vsak poveljuje enemu delu vojske, vrhovno poveljstvo nad vojsko pa si izmenjujeta vsak dan. V Rimu pa je vsak od njiju imel po mesec prvenstvo nad drugim konzulom. Sklicevali so senat in mu predsedovali. Po zgodovinski in analistični snovi so se kasneje sestavljali sezname vseh konzulov.

Pomočnik konzulov je kvestor (sprva jih postavljajo konzuli, nato pa jih izbirajo v narodni skupščini, sprva dva, v skrajnih primerih tudi po 40; to so bili civilni in vojni uradniki(?), pomočniki-namestniki konzulov in pretorjev v različnih resorjih).

Diktatura - izr. Oblika legalne oblasti v izrednih razmerah za največ pol leta (eden od konzulov je to proglasil, ostale magistrature so prenehale delovati, dokler jih diktator ni potreboval).

367 je Licinijev zakon: posebej pretura (sod.+ imperium minus), sprva eden letno, od 277 dva (eden zadolžen za spore med Rimljani, drugi za spore med Rimljani in tujci); njihovi zakonski razglasi so se shranjevali in so postali osnova za kasnejšo rimsko pravno znanost).

439 ustanovljena cenzura: iz konzulskih kompeticij izvzeta opravila, ki se nanašajo na cenzus (ugotavljanje prihoda državljanov in uvrščanje v skupine glede tega); 2 za 5 let, izbirala jih je narodna skupščina, običajno bivši konzuli, so varuhi državnih financ, sestavljalci seznamov konzulov, nadzorniki javnih del.

Edili: pomočniki ljudskih tribunov, volijo jih (2) v plebejski skupščini, kasneje so izbirali še dva iz kurijatske skupščine (patricijskega rodu); skrbeli so za oskrbo Rima s hrano, administrativne zadeve v mestu.

Vrstni red napredovanja.: Kvest., pret., konz., cenz. **Komicije** = skupščine: v dobi kraljev kurijatske.

S timokratsko ureditvijo dobijo glavno vlogo centurijske (formiranje mestnih razredov v centurije, glede na dohodek). Vlogo narodne skupščine so prevzele centuriatske (izbirali so prve konzule, zadržale pravico izbiranja konzulov v prihodnosti in prejele ostale osnovne kompetence narodne skupščine). Kurijatske skupščine pa so izbranim konzulom formalno predajale imperium. Centuriatske skliceval in predsedoval jim je konzul, diktator ali pretor. Prvi razred ima 9 centurij/glasov, razredi od 2 do 5 pa imajo skupaj 95 centurij/glasov. (gre za prevlado prvega razreda). Centurija kot institucija je uvedena l.443.

V kurijskih skupščinah je rimsko ljudstvo izbiralo kralja, po koncu monarhije pa vlogo kurij prevzamejo centurije in tako pride do nastanka centurijske skupščine, na katere je ljudstvo prihajalo glede na razdelitev po centurijah, te pa sedaj izbirajo konzule.

Rim je imel tudi štiri teritorialne teritorialne tribuse (osnoval naj bi jih Servij Tulij). Ok. l.495 je bilo v vaških predelih okoli Rima ustanovljenih 17 tribusov. Tako je Rim imel štiri mestne in 21 teritorialnih tribusov. Te enote so postale stečišča politične aktivnosti plebejcev. Iz tega so se razvile nove oblike narodnih zborov – rajonske skupščine. V njih se je narod zbiral po teritorialni delitvi. Sprva so bile tributske komicije predvsem plebejske, od 449 pa so glavna oblika narodne skupščine za patricije in plebejce. Odločitve, sprejete v teh skupščinah so po pridobitvi senatskega soglasja postale zakonsko pomembne za ves rimski narod. Tako so se Rimljani glede na naravo družbenih vprašanj sestajali v kurijskih komicijah (glede na rodovno pripadnost), v centurijskih komicijah (po ekonomski razdelitvi in tej odgovarajočih razredih), največkrat pa v tributskih skupščinah (po mestu stanovanja).

Senat: je glavni nosilec državne politične aktivnosti. Že v dobi kraljev je imel velik ugled in moč. Senat je svet senatorjev. Na začetku republike ima senat 300 članov (aktivni bivši magistrati, ugledni meščani – imenuje jih konzul, od sr.5.st. pa cenzorji; v 2.st. ima 600 članov, v dobi Julija Cezarja 900 članov). Skliceval in vodil ga je konzul, pretor ali (ob koncu republike) ljudski tribun. Senatorji so sprejemali odločitve o družbenih vprašanjih (o upravi provinc, o finančah, o vojni in miru, o odnosih z drugimi državami...) z glasovanjem. Ni imel izvršne oblasti. Predmet senatskih sestankov je dajanje soglasja k sklepom narodne skupščine. Sprva so senat sestavljali le patriciji, šele kasneje so se jim pridružili tudi plebejci.

Spor med patriciji in plebejci: V sredini 5.st.se začne vzpon meščanstva, ki je osrednji del oborožene sile. V prvi pol. 5.st. se formirata patriciat in ostalo prebivalstvo. Gl. pol. vpr. vseh

časov je dajanje zemlje prebivalcem brez nje. Zemlja, ki so jo v 5. stol. pod Cincinatom v koal. z Lat. in Hernici vzeli Etr., Volščanom in Ekvimcem v fond ager publicus. Ager publicus (prisvajajo si ga patriciji) je bil glavni povod za konflikte med patriciji in plebejci. S tem je povezan začetek stanovskih bojev, ki trajajo 200 let in so rešeni z nastopom Lexa Hortensia (verzel med brezpravnimi plebejci in patriciji). Zakonik 12 plošč prepoveduje poroke med patriciji in plebejci. Plebejci so imeli le državljsanske dolžnosti (vojaško in davčno obveznost). Tako so se plebejci pričeli boriti za ukinitve davkov in za pridobitev drugih ekonomskih koncesij ter pravic za sodelovanje pri oblasti. Zagrozili so, da bodo državi odtegnili delovno silo in zapustili Rim ter ustanovili lastno mesto (motiv znan iz staroegiptovske književnosti in tradicije indoevropskih narodov. L 494 je ta ukrep zalegel, patriciji so morali popustiti, saj so plebejci sestavljali večino prebivalstva in vojske v Rimski državi. Tako so plebejci v 5.st dosegli, da jih zastopajo lastni tribuni (tribuni plebis) – ti so nedotakljivi, izbirajo se v plebejskih skupščinah (najprej po 2 iz vrst plebejcev s eno letnim mandatom). Ti imajo pravico preprečiti izvršitve sodnih senatskih odločitev, sklicevati in voditi narodno skupščino in senatska zasedanja. Imajo tudi pravico veta na odločitve konzula, senata, če gre to v škodo plebejcev. Tako sta imela ljudska tribuna nalogo varovati interese plebejcev. Propad med plebejci in patriciji ni odstranjen. L.337 so bili v narodni skupščini izglasovani: zakon o agraru (potrditev normativa, da nihče ne sme imeti več kot 500 jugera(?) zemlje iz fonda Ager publicus), zakon o dolgovih (olajšan je položaj dolžnika) in zakon o pravici plebejcev, da se izmed njih izbere konzul (eden od konzulov mora biti plebejec). L.356 je plebejec prvič postal diktator. Od l.351 jim je dostopna cenzura, od 337 pretura. Od tedaj so jim dostopne vse magistrature. Ok. 440 je plebs izsilil še 2 konces.: dovolj. porok med patr. in pleb.(445); pleb. je lahko konzul (ta predlog ni sprejet, a nova mag. za plebs). 337: vsi mag. so lahko pleb. L.440 osnujejo novo magistraturo za plebejce –tribuni militum consulari potestate. L.439 je uvedena cenzura (uvrščanje državljanov v razrede in v centurije), ki je ostala v rokah patricijev. Po keltski katastrofi nastopi čas krepitve Rima, kar se kaže v notranji politiki. Zakoni Lex licinia Sexta, 1 od konzulov je plebejc, s tem je konzulu odvzeta sodna oblast in l. 366 osnovana pretura, ki je v rokah patricijev. Konec 4. stol. Ovinijev zakon: senatorji so lahko vsi, patr. in pleb., nastane nova aristokracija- nobilitas, ki ima monopol nad magistraturami in senatom. Tako je odpravljena prevlada patricijev – končano je obdobje rimske države kot patricijske republike. L.351 je plebejcem dostopna cenzura in l.337 pretura. 200 let trajajoči boji so končani. Cenz. Apij Klavdij (312-308): uvede tribut, ki upošt. vse doh. 300: tudi pleb. lahko najviš. sveč. funk. 287 je zad. štrajk., zadnji spor med patriciji in plebejci. 377 Licinijsko-sekstijski zakoni: en konz. je pleb., konz. nimajo sodstva. Oblik. novega urad. plemstva. Tudi Z. o dolgovih in Z. o agraru (vsak največ 500 jugerov), ki pa gotovo ni res.

L.451 napisan zakonik 12 plošč - prvi veliki zapis prava. Določbe iz osebnega in kazenskega prava, policijski predpisi. Viden je vpliv Solonovih zakonov. Pomeni napredek v razvoju države, uveljavi se ideja enakosti vseh pred zakonom. V političnem smislu se oblikuje rimski narod. Zakonik 12 plošč: 450/1 napišejo decemviri, ki zatem nočejo odstopiti. Vpliv grškega prava (sami ne bi mogli), temelj prava tudi v cesarski in bizantinski dobi ter kasneje.

7. RIM V ZGODNJI REP. - ŠIRJENJE V SREDNJO IN JUŽNO ITALIJO

4. in 5. st. pr. n.št. je doba ekspanzije. L.508/9 pride do prve rimsko-kartažanske pogodbe, s katero se začne zunanja politika. Ta pogodba ureja plovbo po morju in kaže, da ima Rim prevlado v Laciju, a dežele še ne obvladuje. Kartagina je močnejši partner, Rim je v tem času le ena od italjskih skupnosti Rima, ki je sicer vodilna v Laciju, kjer osnuje latinsko zvezo. Odnosi med slednjo in Rimom so slabi. Glavni rival Rima je bila Alba Longa. Prišlo je do spopada za prevlado v Laciju. Po l. 500 je prišlo do vojne med Rimom in zvezo, v kateri Rim zmaga. Sklenejo pogodbo, s katero si obljubijo medsebojno pomoč. Zveza je zasnovana kot enakopravna, vendar Rim od srede 5.st. Nato sledi zveza Rima s Herniki. Doba je v znamenju bojev Rima s Volski in Ekvii.

Do konca 5. st. se borijo v ok. Rima (branijo svoje posesti in odvzemajo tuje) potekajo boji med Rimom in Etruščani. Prvo večje osvajanje mesta Vei (406-396) z veliko agr. pos., bogato mesto. Staro etruščansko mesto Veji je pomenilo stalno grožnjo Rimu. Boji so trajali 10 let in so se končali z razrušitvijo in požigom etruščanskega mesta. Tu so se Rimljani prvič nepretgroma bojevali poleti in pozimi. Rim je imel z odličnim etruščanskim cestnim omrežjem odprto pot, da razširi oblast na jedro etruščanske dežele. Zaslovel je diktator Marko Furij Kamilo. Ustanovijo 4 nove podež. tribus in začasno rešijo agrarno vprašanje. Tako Rimljani postanejo glavna sila v srednji Italiji.

Na vojaškem področju pa se vzpon Rima prekine s keltsko katastrofo l.387. Kelti (Galci) so indoevropski narod, ki se formira v Evropi. Cilj Keltov so bile dežele ob Donavi, po l.400 pridejo v S Italijo. Tu zadanejo ob Umbre in Etruščane in jih potisnejo na J. Posamezne skupine gredo na Sicilijo. V začetku 4.st. je ena galska skupina (Senoni) prodrla preko Apeninov v Etrurijo in začela oblegati etruščansko mesto Kluzij, ki prosi Rim za pomoč. Pri Aliji l.390 so

Rimljani poraženi, istega leta pa so Galci vdrli v Rim, ga opleni in zažgali (R se osvobodijo s plačilom visoke odškodnine). Nato se do 343 Rimljani manj bojujejo, obnavljajo mesto in se notranje krepijo. L.378 so se lotili gradnje mogočnega obrambnega sistema – servitanski zid.

L.348 je sklenjena druga rimsko-kartažanska pogodba, ki začrta meje interesnih območij. Kartagina lahko zagospodari nad od R neodvisnimi mesti (lahko odnesejo plen in ljudi), R ne sme trgovati na Sardiniji in v Afriki (lahko pa na Siciliji), postavljene so meje plovbe med špansko obalo in J Italijo – tu ne smejo ustanavljati naselbin.

Rim se skuša uveljaviti tudi na morju. 343-341 poteka prva samnitska vojna zaradi nasprotovanj med Samniti in Rimljani glede Kampanije. Samniti (bojeviti Italiki) so bili do srede tisočletja skoncentrirani na srednje-apevinskih gorovjih. Ok. 5.st. pa so začeli intenzivno prodirati proti Kampaniji in proti Apuliji. Zavzeli so celotno Kampanijo. Samničani iz Kapue v Kampaniji so l.343 poklicali na pomoč Rim, proti novim Samnitom, ki so se skušali naseliti. Rim se je odzval na poziv in vojna se je končala l.341 z zmago Rima in s pripojitvijo večjega dela Kampanije k Rimu.

Sledi 340-338 latinska vojna: v prvi samnitski vojni so se na strani Rima borili Latini. Ko pa so Samniti z mirovno pogodbo predali Kapuo in Kampanijo Rimu, zaradi interesov v Kampaniji pride do vojne med Rimom in latinskimi mesti. (Latini hočejo dobiti polovico senatorskih in eno konzulsko mesto). Vojna se konča z zmago Rima. S tem Rimljani postanejo gospodarji celotnega Lacija in stara latinska zveza mest (v kateri je bil tudi Rim od l.493) preneha obstajati. Rim uredi odnose s skupnostmi. Premagane skupnosti so pritegnjene v državno organizacijo.

Tistim, ki so bili zvesti v latinski vojni, so dali status zaveznika. 327-304 druga samn. vojna za Kampanijo: Po sklenitvi zveze s R so bili sprva zavzeti z borbami v J Italiji. Nato pa se Samniti odločijo, da bodo obračunali s Rimljani zaradi Kampanije. Rim 326 z vojnim pohodom prisili Neapolis (grško mesto na samnitskem interesnem področju), da stopi z njim v zvezo. Te in tudi druge okoliščine so povzročile drugo samnitsko vojno. Sprva je Rim večkrat premagan, 321 pa sledi hud poraz v zasedi na Kavdijskem klancu. R so bili prisiljeni sprejeti mir (321-316), nato pa se je vojna nadaljevala. Težišče operacij se prenese v Apulijo. 313 nad. vojne, razširijo jo še na Etr. 304 zmaga Rimljanov in mir. Ta zmaga utrdi rimsko oblast v srednji Italiji. V zavezništvo z Rimljani stopijo tudi Lukani.

Pride do konflikta med Rimom in Tarentom, čemur sledi 3. samn. vojna (298-290): Gali 299 spet prodrejo do Rima, hkrati pa se proti Rimu dvigne koalicija Etr., Umb., Sabinov, Lukanov pod vodstvom Samnitov. Gali se upornikom pridružijo. L.295 R zmagajo pri Sentinumu (premagajo Kelte, Samnite in Etruščane) in zavladajo v Umbriji. Samniti dobijo status zaveznika. L.294 je sklenjen mir z Etruščani, l. 290 pa s Samniti - ne vzamejo jim nič od njihovega matičnega področja.

Obnovljena je rimsko-samnitska. zveza. Sledi utrjevanje oblasti z ustanavljanjem kolonij: 289 Adria na Jadranu, l.268 je na jadranski obali ustanovijo latinsko naselbino Ariminum. Na strateških točkah R ustanovijo kolonije, naselbine, polnopravne države. 85 Rim zavrne še en vpad Keltov. Po zmagi nad Gali na S Jad. R l.283 ustanovijo Seno Gallico.

306 Rim sklene pogodbo z Rodosom (boj proti morskim razbojnikom). V tem času je važna tudi aktivnost Apija Klavdusa, ki zgradi apijsko cesto in vodovod. Rim ima po 3. samnitski vojni oblast nad Kampanijo, Lacijem, Etrurijo, oblast nad Sabini in njihovimi sosedi (Ekvimi, Hernici)... Grejo čez Apenine in osvojijo Picenum (ustanovijo naselbino Adrijo). Po 3.samnitski vojni Gali, Etruščani in neki Italiki (brez Samnitov)sestavijo novo koalicijo proti R. Pred prvo punsko vojno R pokorijo ozemlja do Arne in Rubikona na S. Nekaj so obdržali, ostalo pa prepustili Italikom, Etruščanom in drugim zaveznikom (sklenjeni so dogovori o zavezništvu s prebivalci). Mejo svoje države so prenesli proti S do reke Rubikon. Rim se širi tudi na J Italijo (vojne s Tarentom in kraljem Pirom). Na Tem rimskem teritoriju so bile stare vaške skupnosti, ki so imele (kot grški polis)utrjeno središče. Tudi R je bil v 4.st. kmečko, utrjeno mesto, njegova aristokracija pa so bile močnejše kmečke(?) družine. Po razpadu latinske zveze so mesta postala ali municipiji ali pa so dobila status civitas foederata.

8. RIM V VOJNI S TARENTOM IN KRALJEM PIROM

J Italija je od 2.tisočletja pr.n.št. posest sabelskih Italikov. Tu so bili v času grške kolonizacije osnovani številna mesta. Do 3.st.pr.n.št.so mnoga mestaVelike Grčije doživela velike spremembe.

Tarenčani so bili edini Italijanci, ki so bili pred prihodom rimskih osvajalcev sposobni izvršiti in financirati vojaško akcijo. V 80. 3.st. so prebivalci iz mesta Thurio (Grki) poklicali Rim na pomoč proti Lukanom. Rimljani so se na njihovo prošnjo odzvali. Postavijo vojaško posadko v mesto, pa tudi v druga, npr. v Region. R mornarica 282 pride v Tarent (to je v nasprotju s rimsko-tarentskim sporazumom iz l.304 v katerem so začitane pomorske vplivne cone). Tarenčani so napadli rimsko ladjevje in zajeli posadko. Stvar se je še bolj zakomplicirala, ko so Tarenčani posegli v Turijo in izgnali R. Prišlo je do rimsko-tarentske vojne. Tarent v Turijo na pomoč pokličejo epirskega kralja Pira. Ta pride z veliko vojsko iz Balkana v Italijo, s konjenico, pešci (helenistična oprema) in sloni. Pir po svojem neuspehu v Makedoniji želi pridobiti Sicilijo, Libijo in Kartagino. 280 premaga Rimljane pri Herakleji (uporabi slone in helenistično vojno tehniko). Na svojo stran pridobi vse Grke, Lukane, Brucije, Samnite in Sabele. Prodre v Kampanijo in vdre do Lacija. Rim pa si ni upal napasti. L.279 pri Ausculumu premaga Rimljane, a ima take izgube, da ponudi mir. Rimljani ga zavrnejo. Zaht. izničenje vseh pogodb z zav. Spopad v Apuliji, velike izgube. Rim sklene pog. s Kart., ki mu da morn. za prevoz vojske. Pir gre na Sic., nato pa se vrne nazaj v Italijo, kjer je 275 pri Beneventu poražen. Nato se vrne na Balkan, kjer l.272 umre v bitki. 272 pade Tarent (zavzamejo ga R), do 270 cela Italija. Tarent mora dati talce. Dobi status zaveznika. Zmaga nad helenistično državo za Rim pomeni vstop med velesile. To se kaže tudi na diplomatskem področju (pogodba s Ptolomajem II.).

Grška mesta v Italiji so del rimske države – ta mesta imajo mornarico, s katero pomagajo Rimu. Poseg v Italijo je pomemben za kulturni razvoj Rima, saj ta pride v stik z grško kulturo-prevzame attribute, na pa duha. (etruščanski Vols pade šele 265.). Poslej se rimske države delijo na tri skupine: Rim, Latinci in zavezniki – kategorije so pomešane in niso enotne. Oblikujejo se kategorije skupnosti: polnopravne skupnosti na ozemljih z enakimi dolžnostmi in pravicami kot Rimljani; muncipiji, ki so dolžni vojaško službo, davke, so brez volilne pravice, kolonije nimajo samostojnosti, odpovejo se zunanji politiki, ne smejo trgovati z Rimom ali se poročati z Rimljani. Z rimsko ekspanzijo se uveljavlja pojem Italije, pojem Italikov pa se prenese na pripadnike rimskih zaveznikov z rimsko prevlado. Nastane zveza držav, ki je glede na velikost največja sila v Z Sredozemlju.

9. PRVA PUNSKA VOJNA (264-241)

Viri: ohranjeni so le viri Rimske strani (Polibij, Diodor, Apijan, Filon iz Agrigenta, Fabij Piktor, neohranjen Livij, Kornelij Nepot...), ki so pristranski, kartažanski pa so uničeni.

Gre za spopad dveh glavnih sil v Z Sredozemlju. Rim je središče močne zveze v Italiji. Kartagina pa je jedro trgovskega imperija od Španskih obal do Sicilije, od Maroka do Kyrenne. Feničani iz Tira l. 814 naselijo Kart Hadašt, lat. Karthago v S Afriki. Je na stičišču prometnih poti. Doživi zelo hiter vzpon na račun močnega poljedelstva, obrti, trgovine, pomorstva, predelave kovin in lesa, ugodnih luk, številne mornarice, obvladali so vso trgovino v Z Sredozemlju.

Tako kot Rim, se je tudi Kartagina razvila iz enega mesta. Rimljani so Kartažane imenovali Punci. Leta 500 pridejo do Z obale Afrike (Kamerun). Odkrijejo pot do Španije (obvladujejo Gibraltarsko ožino) in celo do Britanije. Kartažani imajo posesti na Siciliji (razdelijo jo na province po helenističnem zgledu), na Belearih, v J in Z Španiji (pomembne trgovske in strateške postojanke Kartagine).

Kartažanska religija je različica feničanske.

Poznani so neki dosežki Kartažanov v književnosti, arhitekturi in likovni umetnosti. Ohranilo se je nekaj keramike in obrtniških izdelkov. Najstarejša zgodovina kartažanov ni dovolj poznana. Nasprotniki Kartažanov na Z Mediteranu so bili Grki, kartažanski zavezniki pa so bili Kartažani. Do 3. st. so imeli dobre odnose z Rimom, trikrat so z njimi sklenili vojaško zvezo. Državna ureditev Kartagine je aristokratsko-timokratska. Kartagina ima 2 vladarja sufeta, svet 104, narodna skupščina in geruzijo(?) 30 članov.

Kartažanska vojska je sestavljena iz libijskih podložnikov in vojakov najemnikov iz Afrike, Španije, Kelti, Italiki, Grki. Vojaški poveljnik je dostikrat samostojen, posebno mornariški, večkrat tujec.

Po letu 270 nastopijo novi odnosi med Rimom in Kartagino. Ko so R zagospodarili v J Italiji so začeli osvajati Sicilijo. To so že pred njihovim prihodom zavzeli Grki in Kartažani. Grki so morali braniti svoj V del otoka pred napadalci iz Z. R vojska se je l. 264 izkrcala v mesinskem pristanišču, da posreduje v nekem grško-kartažanskem sporu, ki se je spremenil v rimsko-kartažanski spor. R so izkrcavanje olajšali Kampanci (prej bili plačanci sirakuškega tirana), ki so na lastno pest osvojili Mesanu. Zatem pa so jih začeli ogrožati Sirakužani. Zato so v mesto sprejeli kartažansko posadko (Rim osvoji Region, ki prosi Kartagino za pomoč. Kartažani pridejo

v Messano, nasproti Regiona). Sledila so pogajanja in l.264 Kartažani napovejo Rimu vojno, češ, da ščitijo svoje zaveznike. Na vojno nobena stran ni bila pripravljena. Grki so stopili na Rimsko stran. Leta 262 se je vojna razširila celo na Sicilijo. Kartažani so se dobro branili z morja, vendar so R osvojili vso Sicilijo, razen Kartažanskih pristanišč na Z: Eryx, Panormus, Lilybaeum. Rimska mornarica je dobila novo podobo. Rimljani so svoje ladje oskrbeli z velikimi mostiči, ki so jih spuščali na sovražne ladje, da bi mogli čeznje izkušeni pešaki, tako so se lahko bojevali s taktiko kopenske bitke. L.260 Rimljani zmagajo pri rtu Mylae. Zatem zavzamejo Korziko. Rimljani posredujejo v S Afriki. L.256 se izkrcajo na kartažanskih tleh, sledi odpad Libijcev od Kartagine. R so poleti 255 pri Kartagini doživeli hud poraz. Kartagina prevzame iniciativo s pomočjo grških poveljnikov in premaga rimsko vojsko v Afriki. Vojna se je nato nadaljevala l. 254 na Sic. Sprva so bili R uspešni. Do preobrata pride, ko kartažansko vojsko prevzame poveljnik Hamilkar Barkas. Do l.243 sledi več rimskih porazov, zato obnovijo mornarico – Rim zgradi novo ladjevje. Leta 241 pride do bitke pri Egatskih otokih, ko Rimljani porazijo kartažansko ladjevje pod vodstvom konzula Gaja Lutacija Katula.

Kartažani se umaknejo iz Sicilije, plačati pa morajo tudi vojaško odškodnino Rimu. Kartagina mora tako l.241 Sicilijo prepustiti Rimu (razen Sirakuz, ki so v rokah Hieronima II.). Kartagina mora zapustiti tudi druge otoke (med Italijo in Sicilijo), ne smejo se vojaško povezati s zavezniki na Sirakuzah, vrniti morajo ujetnike, plačati morajo tribut R. Ker so izgubili vojno so se Kartažani na svojem ozemlju morali braniti upornih plačancev, ki jim ni bilo dano plačilo. Upornikom pa so se pridružili tudi afriški staroselci. Nazadnje so bili pokorjeni. Rimljani so težave Kartažanov izkoristili in zavzeli Korziko in Sardinijo. Prva punska vojna je prva Rimska vojna, ki jo Rim bojuje z zavezniki. Sicilija ni čutila simpatij do Rima, tako, da so morali Rimljani kar dva krat zasesti mesta na Siciliji, ker so ta prestopila na kartažansko stran (ljudi so namerno pobijali in jih prodajali v sužnost). Grki so zaradi okrutnosti Rima ostali na strani Kartažanov.

10. 1. RIMSKA EKSPANZIJA NA TIRENSKO MORJE IN SEVERNO ITALIJO

Viri: najbolj zanesljiv je Polibij, Apian, drugi avtorji pa so sekundarni vir.

Rimski ekspanziji na Siciliji in v J Italiji sledi ekspanzija proti Tir. 239 ob uporabi najemniških vojakov v Hiponu in Utiki zavzame še Korziko in Sardinijo. Kartagina hoče obnoviti oblast, Rim pa napove vojno, na katero nemočna Kartagina ni pripravljena in jim prepusti Tirenski morje. To odobrijo tudi Grki, ki prestopajo na rimsko stran.

L.227 v Rimu izvedejo upravno reformo. Ta pomeni začetek rimske provincialne? uprave. Od tega časa se začne rimske posesti imenovati province. Pretor pa je upravnik take enote z mandatom enega leta. Ta ima neomejena pooblastila (na tem ozemlju ima največjo upravno in sodno oblast vojaški poveljnik). Rim postane imperialna država z nadaljnimi interesi na Jadranu in S Italiji. Tu ne gre za velika osvajanja, saj se Rimljani počasi utrjujejo na zavzetem območju. Po prvi punski vojni in po drugi ilirski vojni se Rimljani širijo v S Italijo.

Bojujejo se s Kelti. Od keltske katastrofe l.387 Rimljanom grozijo keltski vpadi s S. Bitka pri Santinu pomeni preobrat, saj Rimljani utrdijo pozicijo na S polotoka. Kelti se v 3.st. že ustalijo. Niso več barbari. Povod za keltske nemire je delitev keltskega ozemlja med rimske državljane (l.232). To sproži povezovanje keltskih plemen. Rimljani se na vojno z njimi pripravijo (sklenejo pogodbo s plemeni). V tem času nastajajo tudi sezname vseh za vojsko sposobnih mož. Tak seznam so morali narediti vsi rimski zavezniki in ga poslati v Rim. Sledila je vojna v S Italiji. 226 pogajanja s Kartažani o delitvi interesnih območij: meja je Ebro. 225 pogajanja z Veneti. Rim postane sosed venetskega ozemlja. Kelti so vpadli v Etrurijo in pri Kaluziju porazijo Rimljane. 225 je bitka pri Telemonu, kjer zmaga Rim (padlo naj bi 40 000 Keltov). Rim nato preide v ofenzivo, podredi si Boje in Insubere. L.222 odločilno premagajo Kelte na območju Piacenze v bitki pri Clastidiumu. Zavzamejo Milano, Placentio, Kremono. Osvojitvev ozemlja je zaključena, toda uspeh Rimljanov je kratkotrajen, kajtu Kelti ob hanibalovem pohodu v Italijo stopijo na stran Kartažanov.

Rim na S ustanavlja kolonije. Najvažnejši sta Picenca in Cremona (218). Začne se romanizacija. V Rimski državi je v času širjenja Gaj Flaminius (ljudski tribun) začel z gradnjo cest proti SV in S. Via flaminia postane glavna prometna žila. 181 ustanovljena Akvileja.

11. PRVI RIMSKI POSEG NA VZHODNI JADRAN

Rimski poseg na V Jadran poteka v 1. in 2. ilirski vojni. S tem se začne rimski poseg na V, proti helenističnemu svetu. Ta poseg v 2.st. prinese velike rezultate, ker Rim hitro poruši sistem helenističnih držav. Rim po 1.punski vojni postane velesila na Z Sredozemlju. Ima pomorske interese, ki se kažejo tudi v posegu na V Jadran v 1. in 2. ilirski vojni v širšem smislu. Na V so številna ilirska plemena (Histri, Liburni, Dalmati, Ardijejci, Plereji...). Ilirsko območje v

ožjem smislu je obsegalo Hercegovino, Črno goro in Albanijo. Svojo oblast so R vsilili številnim ilirskim plemenom, postali so gospodarji J jadranskega primorja, dela jadranskega zaledja in otokov od Hvara na J (razen Isse). V širšem smislu po obsega ves Z Balkan (antično gledanje). Po prvi punski vojni so se rimljani odpravili na prvi vojni pohod na Ilirijo. Tam se je pod ardijejskim kraljem Agronom formirala večja ilirska oz. plemenska zveza, ki obsega to ozemlje (Herc., ČG, S Alb.). Kralj ima stike z Makedonci. Iliri so bili dobri vojaki, mornarji, obvladujejo obale Jadrana. Središče njihove države sta Skadar in Risan. L.230 Argona nasledi njegova vdova Tevta, ki začne z agresivno politiko. Iliri osvojijo Fojnike v Epiru(?), bojujejo se z Dardanci na Kosovu. Rim je o dogodkih na V dobro informiran (preko italških trgovcev). Zanje je bil nevaren predvsem fenomen gusarstva. Gusarji plenijo Grke in Italike. L.230 Iliri opleni Italške trgovce, jih pobijejo ali pa obdržijo kot ujetnike. Rim pri tem diplomatsko posreduje. Pošlje dva poslanca, ki naletita na Tevto v času njenega obleganja Visa. Ta jima obljubi, da se Rimljanom ne bodo več dogajale krivice, piratstva pa ne more preprečiti (to ni v njeni pristojnosti). Ob vrnitvi Iliri napadejo poslanca (Kaj in Lucij Korunkanij), ker ta Tevto opozorita, da jo bodo Rimljani prisilili, da ne bo več imela svojih kraljevskih pogledov. Rim se zatem pripravi na vojno. L.229 se prične 1.ilirska vojna. Tevta zavzame Korkiro, osvoji Phoinike v S Epiru, obvladuje do sr. Dalmacije, ogroža Epidamnos in s tem ogrozi Apolonijo. Rimljani na V Jadrano dosežejo po prvotnem uporuh znaten uspeh. Postavijo demarkacijsko črto do Lejša v S Albaniji. Tako Rim prisili Tevto, da ta zahteva mir. Iliri se umaknejo v Ilirijo, plemena ob albanski obali pa prestopijo k Rimljanom. R zavzamejo Korkiro, Apolonijo, Dirahij, Epidaurus idr. mesta na J Jadr. Rim od Tevte zahteva plačilo vojaške odškodnine, postavljena pa je tudi omejitev, da J od Lisosa Iliri ne smejo pluti. Korkira in Epidaurus ter Albanska obala prideta pod rimski protektorat. R proglasijo zavezniška mesta za svobodna: Apolonija, Korkira, Epidamnos (imajo pa rimsko vojaško posadko). Ozemlje, ki ga Rimljani niso zasedli so prepustili Tevtinemu sinu Pinesu, njegov skrbnik je najprej Demetrios, nato pa Skerdilad. Demetrios jim preda Korkiro brez boja in Rimljani mu v zameno dajo Hvar in tako postane Demetrios rimski vazalni knez.

Rim se tako približa grškemu svetu, da l.228 v Atene in Korint pride rimsko poslanstvo, ki je sprejeto z navdušenjem. Rim se lahko udeleži istmejskih iger. Rimljani pa dobijo status grških sorodnikov. Rimski uspehi na Jadrano so bili možni zaradi pasivnosti Makedonije. L.222 Makedonija premaga Sparto, zadnja pomorska okrepitev Makedonije, pri tem dobi večje dele Grčije. Demetrij Pharski po makedonskih uspehih stopi na makedonsko stran in začne pleniti italške trgovce in ladije, kot je to delal že 10 let prej.

L.212 Rim v 2. ilirski vojni intervenira z večjo vojsko pod vodstvom konzula Lucija Emilija. Rimljanom se pri tem mudi, ker Hanibal oblega Sagnuntum v Španiji. Rimljani osvojijo Hvar (Demetriji pobegne v Makedonijo k Filipu V.). Rim doseže svoj cilj: utrdi pozicije, pridobljene v 1. ilirski vojni, katere jim je hotel odvzeti Filip V (skupaj s Hanibalom sta želela Rimljane spraviti z Balkana in s tem ustvariti izhodišče za poseg proti Grkom. Zaradi 2. punske vojne pa so Rimljani postavili ugodne pogoje ne le svojim bližnjim zaveznikom, ampak tudi ilirski ardejski kraljevini.

12. DRUGA PUNSKA VOJNA (DO BITKE PRI KANAH)

Viri: Polibij, ki upor. tudi prokart. vire; Livij, še bolj pristr. in nezan.; kasn.: Apijan, Kasij Dion, Plutarh.

2. punska vojna traja od 218 do 201. Gre za svetovno vojno v antičnih razmerah, katera od sil bo prevladala v Z Sredozemlju. Ta vojna zajame poleg z Sredozemlja tudi V Balkan. To je ti. Hanibalova vojna. Po 1. punski vojni se Kartadžani pet let bojujejo s upornimi plačanci in staroselci, nato pa grdo osvajati Španijo.

2. punska vojna se začne na Pirinejskem polotoku. To območje je sedaj na robu civilizacije. Za Pirinejski polotok so se zanimali tudi Kelti, grški naseljenci in Rimljani. Kartagina po velikih porazih pošlje vojsko na področje Španije, kjer ta postopoma osvoji velike dele ozemlja ilirskih plemen in tako na tem ozemlju Kartadžani ustanovijo novo, paralelno Kartadžansko državo.

Kartadžani se vojskujejo pod Hamilkarjem Barkasom (9 let) in Hazdrubalom (8 let). Hamlikar se sprva opre na kartažanske postojanke in vzpostavi stik z iberskimi plemeni, kajti na vsak način se je hotel maščevati Rimljanom. V Španijo pride kot strateg Lidije. Že v antiki velja njegov prihod iz Afrike v Španijo za velik dogodek. Je glavni zastopnik Kartažanske vlade v Španiji. Ker je Kartagina daleč in ima strateg veliko moč, postaja paralelna država, samostojna. Španija je zanimiva zaradi velikih naravnih bogastev (rudniki, zlato, srebro) in trgov v Galiji in Bretaniji. Cilj Hamilkarja je ustanoviti kolonialni imperij. Zaradi širjenja oblasti v Španiji pride Kartagina v konflikt z interesnimi sferami Masalije, ki ima več postojank na V Španski obali, zato ji je nastanek tega imperija delal konkurenco. Nasloni se na Rim, ki problem skuša rešiti po

diplomatski poti. Kartažani pa jim odgovorijo, da morajo povečati svoje ozemlje, če želijo Rimu plačati vojno odškodnino.

Hamilk l.228 umre in njegov naslednik postane njegov zet Hazdrubalta. Bil je še bolj samosvoj in je ustanovil državo Barkidov z glavno prestolnico Karthaga nova. Rim ponovno diplomatsko intervenira. Pride do pogodbe, po kateri je reka Ebro postala mejna reka kartažanskega področja proti S. Rimski uspeh v tej pogodbi je tudi te, da s tem preprečijo povezave Keltov v Galiji s Kartažani v Španiji. Medtem je strateg v Španiji dobil kraljevski položaj. To pomeni obstoj kartažanske države. Hazdrubalta je bil l.219 ubit s strani zarotnikov.

Njegov naslednik postane Hanibal, sin Hamilkara Barkasa. Ta je izvoljen s strani kartažanske vojske v Španiji, neodvisno od Kartagine. Bil je zaklet sovražnik Rima. Začel je z osvajanji v notranjosti Iberskega polotoka in tako sprožil konflikt z Rimljani zaradi mesta Saguntum, ki je prijatelj Rima. Rimljani zahtevajo, da ga Kartažani pustijo pri miru. Hanibal si kljub temu l.219 podvrže mesto, Rim pa ostane pasiven. Nato Hanibal prekorači Ebro, ker hoče zavzeti ozemlje med reko Ebro in Pirineji. Rim pri tem zehteva Hanibalovo izročitev, ker je prekršil pogodbo. Toda Kartažani tega nočejo storiti. Vzrok za vojno so nasprotujoči si interesi dveh držav, ki težav ne znata rešiti na miren način. V Rimu takrat vlada Publius Cornelius Scipio in Titus Sempronius Longus. Hanibalov nastop je v vojaškem oziru novost zaradi premikov armade na velike razdalje ter udarca v center sovražnika. Rim pa ima premoč v ljudeh in materialnih sredstvih. Rimljani ne računajo, da gre pri tej vojni za obstoj in zato ne organizirajo velikih sil. Hanibal je 218 prešel z 50 000 pešci in 9 000 konjeniki ter veliko slonov preko Pirinejev. V Španiji pa je pustil del vojske pod vodstvom brata Hasdrubala. Ko je prešel Pirineje je nato prodril v J Galijo in se tu povezal s Kelti. Ko je padel Sagunt, je Scipion odšel z ladjevjem proti Španiji. Konzul Sempronij pa je z drugo vojsko in ladjevjem odšel v Afriko, da napade Kartagino. Ko je Scipion pristal v Masaleji je izvedel za Hanibalov prehod preko Pirinejev in za njegove namere. Konzul Scipion ga gre počakat na Rono, a neuspe, zato se vrne v Italijo. Hanibal je prešel preko Alp (velike izgube) in po 5 mesečnem potovanju prišel v S Italijo (Padsko nižino). Tu na svojo stran pridobi veliko Galcev in s tem ponovno okrepi svojo vojsko. Tu pokori pleme Taurinov. S prihodom v S Italijo se začne prvi neuspešni spopadi za Rim. V Rimu zavlada panika. Konzul Scipio je s svojo vojsko prišel nasproti Hanibalu. L.218 pride do bitke pri Ticinu, kjer Kartažani zmagajo in veliko število Galcev iz rimskih zavezniških oddelkov je prešel na njegovo stran. Istega leta pride tudi do bitke pri Trebiji, kjer Kartažani ponovno zmagajo; porazi Scipiona med Padom in Ticinom in oba konzula pri Trebiji. Veliko število Galcev in Rimskih

zavezniških oddelkov preide na stran Hanibala. Povsod je odločilna kartažanska konjenica. L.217 je Hanibal prodril z vojsko v Etrurijo in porazil rimsko vojsko pri Trazimenskem jezeru (prek močvirja obkoli in premaga konzula Flaminija). Po tej bitki je začel Hanibal s propagando proti Rimu in s tem hotel Rim v Italiji popolnoma izolirati. Velikodušno je ravnal tudi z ujetniki. Hanibal je nato iz Etrurije preko Apeninov prišel v Umbrijo in nato vzdolž jadranske obale krenil v Apulijo. Rim je bil v veliki nevarnosti in zato je za diktatorja postavil Quinctusa Fabiusa Maximusa, kateremu so dali neomejeno oblast. Zaradi svoje taktike zavlačevanja je dobil vzdevek Oklevallec. Tej njegovi taktiki je nasprotoval tudi senat, ki je za hitri napad. Hanibal je nato prišel v Apulijo, nato v Samnium in v Kampan. Diktator Fabij je odšel za Hanibalom, ne da bi se spuščal v boj, kajti sovražnika je hotel izmučiti. Hanibal je oropal kampanijo in se preko Apeninov vrnil v Apulijo. L.216 nastopita dva nova konzula: Lucij Emilij Paul, Gaj Terencij Varon. Rimljani so sedaj trdno odločeni, da obračunajo s Hanibalom. L.216 pride do bitke pri Kanah. Na eni strani so nastopili Rimljani s svojimi zavezniki, na drugi strani pa Kartažani, Španci, Galci... Rimljani so bili v tej bitki strahovito poraženi. Umrlo je ok.70 000 ujetnikov, med njimi tudi konzul Emilij Paul, konzul Terencijpa si je življenje rešil z begom.

13. DRUGA PUNSKA VOJNA (OD BITKE PRI KANAH)

Vir: Polibij, Livij

Za časa konz. Lucija Emilija Paula in Gaja Terencija Varona sklenejo napasti Hanibala. 216 bitka pri Kanah v Apuliji. L.216 pride do bitke pri Kanah. Na eni strani so nastopili Rimljani s svojimi zavezniki, na drugi strani pa Kartažani, Španci, Galci... Rimljani so bili v tej bitki strahovito poraženi. Umrlo je ok. 70 000 ujetnikov, med njimi tudi konzul Emilij Paul, konzul Terencij pa si je življenje rešil z begom. Hanibal je nato pričel pogajanje z Rimom, senat pa ga je zavrnil. Po tej bitki ni v Italiji nobene pomembnejše bitke, zato dobijo večji pomen stranska bojišča (špansko, Balkansko, Sicilsko). Hanibala so njegovi vojaki nagovarjali, naj izkoristi priliko in napade Rim, vendar si Hanibal tega ni upal. R so od 218 v Španiji uspešni, Kartagina pa je nezaščitena, Rim pa ima številne zaveznike.

Stransko bojišče v Španiji: Rimljani so se uspešno bojevali (po l.218), skupaj z Massilskim ladjevjem so premagali kartažansko ladjevje in zavzeli Saguntum.

Tudi na Siciliji so imeli Rimljani svoje garnizone konzul Marcel oblega Sirakuze, ki so prestopile. Tukaj so se od l.214 borili s Sirakužani in njihovimi zavezniki, ki so prešli na Hanibalovo stran. Rimljani so 3 leta oblegali Sirakuze in jo zavzeli l.211. 210 so otok Sicilijo že popolnoma obvladali. Hanibal l.211 demonstrativno izvede pohod na Rim kjer se utabori.

Boji so potekali tudi na Sardiniji, kjer so Kartażani staroselce hujskali proti Rimu, ampak so kljub temu Rimljani zmagali.

Rimljani so se takrat borili tudi na V obali Jadrana – bojišče na Balkanu, kjer je Filip V. Makedonski (Hanibalov zaveznik) ogrožal rimske posesti: Korkiro, Apolonijo, Epidamnos, ampak brez uspeha. Rimljani so ga prisilili na umik. R sklenejo zvezo s afriškimi dinastijami proti Kartażanom.

Hanibal je v J Italiji oblegal mnoge trdnjave, vendar do odprte bitke kot je bila pri Kani ni prišlo. L.221 so R dobili velike agrarne posesti v Kampaniji z zavzetjem Kapue.

Preobrat v vojni pa prinese Špansko bojišče – vodstvo rimske vojske pod poveljstvom Scipiona Mlajšega (Afričan). Ta je zavzel glavno kartažansko bazo Charthago Nova (209). Do l.206 so Rimljani obvladovali celotno Španijo. Hanibal je obdržal svoje pozicije v Italiji, vendar pa je bil njegov položaj vse težji, saj ni ime lornarice in je bil odrezan od Keltov. Na pomoč mu je prišel njegov brat Hasdrubal, ki je z vojsko prišel iz Španije. L.207 pride do bitke pri reki Metauri v Apuliji. Rimljani v tej bitki zmagajo. Hanibal je s tem odrezan na skrajni J del Apeninskega polotoka.

Po španski vojni se je zaključila tudi makedonska vojna. Rimljani so na svojo stran pridobili Etolsko zvezo in Grke, ki so bili proti Filipu V. Filip je bil tako 205 prisiljen z Rimljani skleniti mir in priznati njihove tedanje posesti na Balkanu s Korkiro vred. Tako se je 205 z mirom v mestu Phoinike zaključila etolsko-makedonska vojna.

L.205 konzul Scipion poda idejo o vojnem pohodu v Afriko. L.204 je Scipion pristal z ladjami in vojsko pri Utiki in jo začel oblegati. To je prisililo Kartażane, da so na pomoč morali poklicati Hanibala. Do odločilne bitke med Hanibalom in Scipionom je prišlo pri Zami. Zmagali so Rimljani. Mir med obema stranema je bil sklenjen l.201. Kartażani so morali sprejeti težka bremena: predati vse v vojni dobljene posesti (E, Num.), vrniti morajo vse rimske

ujetnike, ladje, slone, kontr., ne sme se bojevati brez dovolj. Rima, vzdrževati rimsko vojsko v Afriki, Kartagina omejena le na Afriško ozemlje, numidijskemu kralju so morali priznati sporna mejna področja, ti so postali tudi nadzorniki nad Kartagino, v 50. Letih morajo Rimljanom izplačati visoko vojno odškodnino, Kartažani se morajo razorožiti, prepovedano jim je vojskovanje izven Afrike, v Afriki pa le s soglasjem Rima.

Scipion je po teh dogodkih dobil ime „Afričan“. Po tej vojni Rim postane prva velesila v Sredozemlju. Zmaga spremeni ravnotežje sil v antičnem prostoru. Rimljani navežejo zelo dobre stike s Ptolomajem in Selkvidi. Senat je zaradi oklevanja izgubil ugled. J deli Italije so bili zelo prizadeti. Prebivalstvo Rima se je povečalo (beg iz podeželja). Rimljani so ustanavljali nove kolonije. Porogatio – podaljševanje poveljstva, s tem odprta pot za uveljavljanje močnih osebnosti, ki so pridobile oblast v državi (Marij, Pompej, Sula, Cezar). Velike so bile tudi spremembe na religioznem področju – uveljavi se čaščenje novih božanstev; magna mater, okrutni rituali. Končano je obdobje ko je Rimljane zanimala samo Italija (ekspanzija proti helenističnemu V). Kartagina postane rimski vazal.

14. RIM V VOJNI Z MAKEDONIJO IN SELEVKIDI (200-188)

Viri: Livij, Selevkid, Plutarh, Apian ter mnogi drugi epigrafski viri.

Prva makedonska vojna imenujemo vojni pohod Rimljanov proti Filipu V. v času punskih vojn. Filip je izkoristil Hanibalovo vojskovanje v Italiji in l.217 ugrozil rimske posesti v J ilirskih krajih ter posesti rimskih zaveznikov (Grki in Iliri). L.215, ko je bila zaključena zveza med hanibalom in Filipom V., R so začeli izvajati vojaške posege na epirski obli proti Filipu V. Vojna je trajala 10 let. Filip je imel velike uspehe in je R izrinil iz večjega dela ilirske epirske obale. Ko je prišlo v vojni proti Hanibalu do preobrata v korist R, se je Filip sporazumel z R. L.205 je sklenjen mir v mestu Phoinik in z njim je bila zaključena prva makedonska vojna.

Druga makedonska vojna poteka od 200 do 197. Selevkidska država pod Antiohom III. Velikim Sirskim je v ponovnem (zadnjem) vzponu. Hkrati pa je položaj Egipta slab (umre Ptolomaj IV.). Njegovo slabost skušata izkoristiti Filip V. Makedonski in Antioh III. Veliki Sirski. Skupaj nastopita proti Grkom in Egipčanom. Leta 203/2 skleneta pogodbo o delitvi Egipta. Filip začne z vojaškimi operacijami proti Egipčanskim zunanjim posestvom. Antioh III. pa vpade v J Sirijo. Toda Makedonija in Sirija pri tem trčita na nasprotovanje Pergamona in Rodosa. Ta dva za

pomoč zaprosita Rimljane. S tem je bilo ogroženo ravnotežje na V, za kar pa Rimljanom ni vseeno. Zvezi Rodosa in Pergamona se pridružijo tudi Atene, ki so jo ogrožali Makedonci. Rimski senat je za poseg proti Makedoniji. Makedonski kralj zavrne pogajanja, zato sledi vojna napoved Makedoncev l.202. Rim po diplomatski poti pred začetkom vojne uredi odnos s Ptolomajci (prevzame pokroviteljstvo nad Ptolomajem V. in s tem dobe primat nad Egipčani) in Selkvidi. Rim je sprva v ugodnem položaju, ker ima armado pod orožjem in močno ladjevje. L.200 so R odšli na ekspedicijo proti Makedoncem in sprožili 2. makedonsko vojno. Rimljani se izkrcajo v Apoloniji, zrušijo nekaj makedonskih mest in na svojo stran pridobijo nekaj ilirskih plemen. Makedonci so šibkejši, zato se omejijo na gverilski način vojskovanja. L.199 vojska vpade na območje današnje Bitole. Vojna se širi z vstopom etolske zveze na rimsko stran. L. 198 poveljstvo nad rimsko vojsko prevzame Titus Quntius Flaminius, ki meni da so Rimljani varuhi Grkov pred Makedonci. Rimu se pridruži tudi Sparta. Razen Tesalije in dela Akarnanije je cela Grčija na rimski strani. Rimski vojski gre proti Termopilam. L.197 je odločilna bitka pri Kynoskefaliji v Tesaliji, kjer konzul Flaminin premaga Filipa. Ta je poražen in se reši z ostanki vojske. Rimljani sklenejo premirje proti volji grških zaveznikov. Senat določi nove razmere v grško-makedonskem svetu. Mesta, ki jih je imel Filip so predana Rimu. Makedonija izgubi ladjevje, plačati mora vojno odškodnino. L.196 na istmijskih igrah v Grčiji Rimljani razglasijo svobodo. To pri Grkih sproži splošno navdušenje. Sklenjen mir je proti volji grških zaveznikov. Flaminius se omenja kot rešitelj, enačijo ga z bogovi, je prvi rimljan upodobljen na grških novcih. Vendar pa tudi Grki plačajo visoko ceno: Tesalija in J Peloponez sta močno upostošena, poleg tega morajo plačevati še veliko odškodnino. Rimljani veliko zlata odpeljejo v Rim.

Razmere v srednji Aziji: Antioh III. organizira pohod do Indije (212-205). Grki v tem vidijo, da je selevkidska država še vedno močna. Antioh obnovil Selevkvidsko državo. Rekonkvista do Indije, zavzame J Sirijo, osvaja grška mesta na MA obali in v Makedoniji. Antioh III. vpade v Pergamon, kjer je Rim zaveznik. V Mali Aziji je Antioh III. zelo aktiven. Dobi pozicije v grškem svetu (ob ožinah). Zapolni prostor, ki nastane z odhodom Rimljanov. Antioh III. sprejme Hanibala (zbeži iz Afrike). Sledi razglasitev svobode grških mest v Mali Aziji, ki so Selevkidski vazali.

To sproži konflikt, katerega posledica je Sirska/Antiohova vojna. (192-188), za katero je značilno, da si v grškem svetu simpatije delita obe sili. Leta 192 prite Antioh v grški svet in tu sam začne širiti propagando o osvoboditvi, z namenom, da bi si pridobil zaveznike. Makedonija pri tem stopi na Antiohovo stran. Rimljani to Filipovo nevtralnost nagradijo s tem, da mu

odpustijo vojaško odškodnino in obljubijo nekaj ozemlja. Sledi vojna 192, odločilna bitka pri Termopilah – Rimljani zmagajo nad Selevkidi. Potem sledi rimski obračun z Grki, ki so bili na Antiohovi strani.

Vojna se je zatem prenesla na Z Male Azije. Pri tem je Rim uspešnejši. 192 je Antioh poražen pri Termopilah. Umakne se v MA. Antioh ponuja Rimu premirje in celo umik iz celotne Male Azije. Odločitev o usodi Male Azije pade pade v bitki pri Magneziji, ko Rim zmaga s pomočjo zaveznikov, zlasti Pergamona. Tako je Antioh l.189 poražen pri Magneziji v Joniji, hkrati pa še na morju. Na Antiohovi strani sodeluje tudi Hanibal. To je bila prva velika bitka med rimsko vojsko in helenistično armado. Antioh zbeži na V, njegova vojska pa je uničena in Mala Azija je prepuščena Rimljanom. R zavzamejo Anatolijo (l.192 je Antioh osvojil tudi Galatijo) z namenom, da zavzamejo deželo Galatov ter premagajo Kelte. Rim pridobi velik vojni plen in številne ujetnike. Vojna proti Galatom ima propagandne cilje – pridobiti simpatije Maloazijskih Grkov.

Leta 188 je sklenjen mir v Apameji. Selkvidi izgubijo ozemlje do reke Halis in do gorovja Taurusa, plačati morajo vojno odškodnino. Rim podpira Pergamon, ki dobi velik delež posesti na račun Selevkidov, večji del pa dobi tudi Rodos. Veliko posesti je bilo odvzete tudi selkvidskim zaveznikom. Določijo status ureditev maloazijskih grških mest: posamezna mesta postanejo svobodna in oproščena davkov; druga pa so podrejena Pergamonu. Ugoden status dobijo tista, ki imajo pomen za Rim (Milet, Troja...). Rezultati obeh vojn: Rimljani so veliko dosegli v 12 letih, povsod porazijo nasprotnike, a jih nikjer ne uničijo popolnoma. Pridobijo si simpatije grških mest in postanejo varuhi grške svobode. Z mirom v Apameji okrepijo Rodos in Pergamon (kasneje sta to glavna rimska zaveznika). Napaka pa je, da je rimska vojska odšla, saj je v 2.st. prišlo do uporov in Rim mora ponovno osvajati ta ozemlja. 183 se † Hanibal, ker je predan Rimljanom.

15. RIM IN HELENISTIČNI SVET (188-168)

Viri: Polibij: fragmenti, Livij: 35.-45. knjiga, Apijan: mak. v., Plutarh: življenjepis Emilija Paula.

Najpomembnejša oseba tega časa je bil Marcus Kato, najbolj vnet varuh starih rimskih tradicij.

V MA vlada napetost – po porazu Selvikiđov je to področje popolnoma razbito na manjše državice, ki so odvisne od Rima.

Tudi v Egiptu se razmere poslabšajo (država je v krizi zaradi upora 210-186 in smrti Ptolomaja IV.). Nekaj časa vlada anarhija, naslednji vladar, ki nastopi še kot otrok. Glavna oseba je Kleopatra I. L.176 zavlada sirijski suženj kot varuh maldoletnega kralja. Egipt se zaplete v vojno s Selevkidi za J Sirijo. Ta vojna poteka v času tretje makedonske vojne (171-168).

Makedonija: Rim ima v Filipu V. zaveznika proti Selevkiđom. Rim Makedonce okrepi, toda ta država ne more nadomestiti izgub iz druge makedonske vojne, ker je obdana s sovražniki (Pergamon). Rim v teh sporih nastopa kot razsodnik. V sporih z Grki se Rimljani postavijo na grško stran. Makedonci iščejo zaveznike pri germanskih Bastarnih (S od spodnje Donave) in Ilirih. 179 umre Filip V., nasledi ga sin Perzej, ki vzpostavi dobre odnose z R nato pa organizira močno protirimsko vojaško koalicijo. Priznan je kot legitimni vladar in je priljubljen tudi pri Grkih (po materi je Grk), ki so razočarani nad rimskimi „osvoboditelji“.

Med Makedonijo in Pergamonom pride do spora, ki vodi v 3.makedonsko vojno. Pergamon je Rimski zaveznik, tako pride do konflikta med makedonijo in Rimom. Rimljani skušajo pridobiti Grke. Kljub zvezam z drugimi vladarji Perzej ne more okrepiti Makedonije. Spor se še okrepi, ko rimski zaveznički v MA stopijo na makedonsko stran (Rodos, Bitnija, poleg tega so tudi zaveznički Selevkiđov). Sledijo neuspešna pogajanja med Perzejem in Rimom. Rimski senat izkoristi neenotnost helenističnega sveta in Makedoncem napove vojno. Rim poseže na V. V Grčiji se pridružijo še enote iz Numidije. Vojaške akcije l.171 ne prinesejo odločitve, ker je Makedonija obdana s sovražniki, bojuje se z Rimsko in Pontsko državo na V ter Dardanci (prebivalci Kosova in Makedonije) na S. Kljub slabemu strateškemu položaju gre Perzej v ofenzivo, vdre v Tesalijo, skuša vzpostaviti stike z Grki, ki so razcepljeni na promakedonsko in prorimsko stran. Rim od Makedoncev zahteva kapitulacijo, na kar Makedonci ne pristanejo, temveč se pričnejo z Iliri pogovarjati o zavezništvu. To je prva vsealbanska vojna, vključena je tudi MA, kjer so večje države na Rimski strani, manjše pa nihajo med obema stranema. L.169 Rim vdre čez Olimp v ožjo Makedonijo. Pohoda se udeleži tudi Polibij kot poslanec Ahajske zveze, toda ofenziva ni uspešna. Ne uspejo niti pogajanja z bastrani, ker jih Perzej premalo plača. Do preobrata v vojni pride, ko poveljstvo prevzame Lukius Aemilius Paulus. Odločilna je zmaga konzula Emilija Paula pri Pydni v Solunskem zalivu l.168, kjer ima Makedonija velike izgube zaradi premoči rimskih legij ter vojaške tehnike Rima nad šibko makedonsko falango. Pretor

Lucij Anicij pa po bitki pri Labeatskem jezeru l.168 zavzame Skodro. Makedonski kralj najprej zbeži, nato se preda Rimljanom, ki ga izmučijo do smrti.

S padcem Makedonije je konec monarhije Antigonidov, ki so vladali od l.276. Rim razglasi Makedonce za svobodne. Deželo razdeli na štiri dele, med katerimi so prepovedani vsakršni stiki (tako so R tretirali pokorjene, a močne narode). S tem želijo streti makedonsko državnost. Rimljani so v osvojeni Makedoniji ustvarili bazo za nova prodiranja proti V in s tem proti helenističnemu svetu.

Isto izvajajo tudi v Iliriji. 168 Ilirija kapitulira pri Pidni. Tisti, ki se pridružijo Rimljanom so svobodni in oproščeni davka (Isejci, Taulati, Pirustu, Oliinjani). Ostala plemena delijo v tri skupine, glede na obnašanje do Rima, kateremu plačujejo davke (1/3 davka, ki so ga plačali Genciju). Atenci brez davka, nezanesljivi člani Ahajske zveze pa davek plačujejo.

16. 3. PUNSKA VOJNA, DOK. PODREDITEV GR. IN MAKED. (149-146)

Viri: Polibij, Livij (doživ. obleg. Kart.), kasn. Diodor, Apijan.

3. punska vojna: V 50. letih od zadnje punske vojne si Kartażani opomorjeo. Proti mirovni pogodbi se začnejo oboroževati, gradijo ladje. Leta 151 so v sporu zaradi mejnega ozemlja z numidijskim kraljem Masinissom, ki je rimski zaveznik. Naraščajoča zaskrbljenost Kartażanov zaradi napadov Masinise (pod r patronatom želel ustvariti državo od Atlan. Do Cipra) je Rim končno pripravila do tega, da so l.153 v Afriko poslali preiskovalno komisijo. Na Katona, ki je bil njen član, je cvetoča trgovina naredila velik vtis. V prepričanju, da si je Kartagina spet pridobila sposobnost tekmovanja z Rimom, zato je poskušal senat pregovoriti k napadu (pri tem gre za brezobzirno politiko, za željo znebiti se Kartagine za zmeraj). Povod za vojno je spor med Kartagino in Numidijo. Kartażani so bili več kot 10 let razcepljeni v 2 politična tabora. Eni so si želeli z Rimom mir, drugi pa so bili prepričani, da Kartagina lahko preživi le, če so bo Masinisi postavila po robu. Slednja skupina je dobila premoč in l.151 Masinisi napovedala vojno. Ta se je za Kartażane končala s popolnim porazom. Čeprav so se Kartażani v Rimu za to takoj opravičili, to ni nič pomagalo. To je bilo odločilno za rimski poseg (Kartażani prekršijo pogodbo iz l.201). Rim napove Kartagini vojno in od nje zahteva brezpogojno kapitulacijo. L.149 so se Rimske čete izkrcale v Afriko. Poveljstvo nad rimsko vojsko je imel Scipion Emilijan. Kartażani navežejo stike z Mavri, Rim pa z Libijo. Kartagina je popolnoma izolirana. Nekatera kartażanska mesta se

predajajo (Utika). Kartażani se želijo pogoditi z Rimom, ko pa ti od njih zahtevajo, da se izselijo iz mesta nekam daleč od morja, se Kartażani odločijo za obrambo. Bitka za Kartagino je trajala tri leta (3 leta obleganja) – prebivalci so jo hrabro branili. V mestu je nato prišlo do požara in l.146 Rimljani vdoro v mesto. Konzul Skipion Emilijan izvede odločilni napad l.147. Preživeli prebivalci so postali sužnji. Kartagino so najprej izropali, nato pa so na ukaz iz Rima celotno mesto razrušijo. Kraj so prekleli in v ruševine s plugom zarezali brazdo, v katero so potresli sol (tla naj za večno ostanejo neplodna). Zgodovina Kartagine je zaključena, umetnostnih vplivov ni, zaveznikov pa kot tuj element nimajo. Nekdanje kartažansko ozemlje je bilo spremenjeno v afriško porvinco leta 146. Le nekaj mest ostane svobodnih: Utika, Hadrument, Thapsus, Leptis Magna, Ahola, Tehudalis, Usila.

Podreditev Makedonije: Psevdo-Filip - Andriskos, ki se je predstavlja kot Perzejev sin, sproži upor v Makedoniji in Grčiji. Po prvotnih uspehih so stopili v zavezništvo s Kartażani. L.148 ga pri Pydni ujame pretor Cecilij Metel. Po bitki pri Pydni je kraljestvo razdeljeno na 4 območja – slučajne državne tvorbe brez tradicije (gre za umetno delitev). Rim je zaradi vojne v Španiji in Afriki v neugodnem položaju, zatre upor v Makedoniji. Makedonija tako l.148 postane provinca s prokonzulom v Solunu in s stacionirano rimsko vojsko. S tem je končana zgodovina helenistične makedonije. Makedonija kasneje v rimski državi ni igrala kakšne posebno pomembne vloge.(?) V pozni republiki je bila prizorišče državljskih vojn.

Definitivna podreditev Grkov: v Grčiji so Rimljani uživali malo simpatij, kljub stalnim razglasom grške svobode. Poleg tega so v Grčiji obstajala skozi vso zgodovino velika medsebojna nasprotja – zlasti je Rimu nasprotovala ahajska zveza s centurijom na Peloponezu. Ta zveza je začela z odporom proti Rimu v času, ki je bil neugoden, saj so Rimljani že zatrli upor v Makedoniji. Na strani Ahajske zveze je v vojno stopil le manjši del Grkov. Poleti l.146 je prišlo do bitke med Rimom in Ahajsko zvezo z zavezniki pri Levkopetri, v kateri so Rimljani strli vojaško moč Grkov. Rimljani so opleni in razrušili bogato trgovsko mesto Korint, pri čemer so uničili veliko število kulturnih spomenikov, kar pa je bilo vrednega so odpeljali s seboj v Rim. Arheološke raziskave kažejo, da to rušenje ni bilo popolno. To je naredilo izreden vtis na Grke. Od starega grškega Korinta je ostalo malo. S tem so Rimljani hoteli pokazati, da mislijo resno in da ne mislijo prenašati uporov. Posledica tega je bil razpust ahajske zveze. Balkanska Grčija postane l.147 provinca pod makedonskim prokonzulom. Šele l.27 postane provinca Ahaja, znotraj katere so še vedno številne polis. Tiste skupnosti, ki so ostale zveste Rimu Atene, Sparta in Delfi so postale svobodna mesta, prosta davkov. Ostala Grčija pa je bila podrejena upravniku v

Makedoniji. Prebivalstvo pokorjenih mest je moralo plačevati davek. Grčija po teh dogodkih ni pomenila veliko. Obe deželi, tako Makedonija kot Grčija sta padli na raven provinc.

?17. RIMSKI PRODOR V SEVERNO ITALIJO IN ISTRSKE VOJNE?

Viri: ni jih dosti, Livij, Emejevi fragmenti

Rim v začetku 2.st. utrjuje svojo oblast v S Italiji z ustanavljanjem kolonij: 189 Bologna, 183 Parma+Mutina, 181 Akvileja. Slednja je pomemben center trgovine, izhodišče rimskega prodora proti srednjemu Podonavju, pomembno vojaško oporišče proti histrom, kasneje proti Karnom.

Istrske vojne: Gre za rimsko osvojitve Istrskega polotoka in zaledja v letih po ustanovitvi Akvileje 181.

Naselitev Istre: na tem območju je živel ljudstvo, ki v virih nosi ime Histri. V zgodovinskih virih se označujejo kot populi/plemena, ki bivajo ob obali, v utrjenih gradiščih/castelieri in v notranjosti polotoka (dan. Istra, območje Krasa in Pivke). Ukvarjali so se z živnorojo, poljedelstvom in ribolovom. Skupnosti teh plemen načeljujejo plemenski knezi. Histri so bili v tem času na stopnji prehoda v državo. Rimljani se spopadejo na območju Histrov, ti v vojni nastopajo kot državna tvorba. Vojna proti Histrom je potekala v dveh pohodih. Prvi pohod je bil l.178. manjša rimska vojska prodira ob obali. Tabor ob ustju Timava (meja istrskega območja). Histri čakajo v zasedbi, nato vdrejo v Rimski tabor. Rimljani imajo pri tem hude izgube. Vendar pa Rimljani hitro reagirajo in porazijo Histre. Odločilna bitka je bila v zaledju Trsta (območje Bazovice). Histri se nato umaknejo, Rimljani pa tako dosežejo ozemlje od Akvileje do Trsta. V času drugega pohoda pa Rimljani vdrejo z večjo silo in začnejo osvajati gradišča. Vdro skozi slovensko Istro proti J. Glavna bitka poteka pri samem centru Istre - Neskatum (SV od Pule). Pride do obleganja. Rimljani po hudem uporu zavzamejo naselbino. Branilci medtem pobijejo žene in otroke in tudi sami najdejo smrt v gorečem Neskatumu. Rimljani tako obvladujejo dan. Slovenska ozemlja: Trst, Kras, Isterski polotok z zaledjem. Da so Rimljani trdno obvladovali ta prostor kaže dejstvo, da so v vojni proti Makedoniji poslali en oddelek vojske iz Akvileje skozi Istro proti Makedoniji. V začetku 2. st. se Liguri in drugi Gali (Insuberi, Cenomani, Boii) uspešno borijo z R naseljenci za zelo plodno Cispad.Galijo. R jih premaga ob velikih žrtvah, boji se ponavljajo. Do 178 osvojijo področje Venetov in Istrov.

Kolonije Pisa, Bononia, Parma, Mutina, Akvitanija so v glavnem vojaške baze za prodor naprej proti S. 156 na zahtevo Isejcev in Daorsov pod konzulom Marijem Figulom na delm. Delminium neusp. 155 konzul Skipion Naziki poruši in proda preb. 135 iz morja na Ardijeje in Pleveje ob Neretvi. Istrske vojne: 3 vojne, 3. se konča s padcem mesta Neskatioma 178. Rim vlada do Arse (Raše). Od tu napadajo na J proti Krki in na S proti Noriku, kjer so tudi nekateri zavezniki. 118 konzul. Cecilij Metel napade Delm., čeprav nič ne storijo. Pri Saloni jih porazi.

?18. NOTRANJI RAZVOJ RIMA V 2. STOLETJU?

Vir: Katon: De agri cultura.

V 2.st. je prišlo do preplastitve rimske in italske družbe, do globokih sprememb, ki so posledica velikih vojn na Z in V. S propadanjem svobodnih kmetov je povezana komercializacija rimskega življenja. Vloga denarja je postajala vedno večja, denar je odločilno vplival tudi na politiko.

Za to dobo v razvoju rimske družbe je značilno dvoje: na gospodarskem področju širjenja denarnega gospodarstva, na kulturno-duhovnem področju pa izredno velik vpliv helenistične kulture. V tej dobi pride v rimski državi do recepcije grške filozofije, kar je bistveno vplivalo na razvoj rimskega duhovnega življenja.

Grki so bistveno vplivali na duhovno življenje Rimljanov sredi in v 2.pol.2.st. Panaitios (doma iz Rodosa), grk, je Rimljanom s posredovanjem grške filozofije odprl nove perspektive tudi v politiki. Napisal je spis O državi, ki je imel izjemen vpliv na Rim. Gre za enega temeljnih tekstov o filozofski državi, ki je nastal v antiki. Panaitios je bil prepričan, da je rimski narod poklican, ne le za to da vlada, temveč, da je za to usposobljen. Taka filozofija je pri rimljanih naletela na ugoden odmev. Zato so se Rimljani politično opredeljevali zlasti za stoiško filozofijo. L.155 se je v Rimu pojavilo poslanstvo iz Aten, ki so ga sestavljali tedaj pomembni filozofi. Ta prihod grške filozofije v Rim vzbudil velik interes za filozofska vprašanja. Pride do simbioze grške etike in rimske državniške misli. Po stoiškem gledanju se mora državljan žrtvovati za državo. V tej dobi se oblikuje v Rimu, ne ravno številčen, vendar pa zelo pomemben in vpliven krog intelektualcev in politikov okr. Scipiona Ml. Aemiliana. Gre za imena, ki so bila vodilna v tem času v rimski politiki. Ta skupina je zmeroma vplivala na razvoj v rimski državi.

Drugi pomemben Grk, ki je vplival na Rim je bil Polibios.

Kako se je razvijala rimska družba v tej dobi nam kažejo konzularni Fasti (sezname konzulov). V 2.st. se starim aristokratskim družinam pridružijo še nove, tako da je oblast v državi v rokah 30-40 družin. Prvič začnejo v rimski zgodovini igrati neko vlogo tudi ženske (npr. Aemilia – žena Scipiona St., Cornelia-mati obeh Grakhov, bila je izobrazena, v prijateljskih stikih z grškimi učenjaki). Brata Grakh določita največjo količino zemlje, višek razdelijo vojakom. Po punskih vojnah Rim od Kartagine, Makedonije in Sirakuz dobi kontribute. Iz Kartagine, Španije in Balkana pripeljejo velik plen. Province plačujejo tribut, Rim pa dobi gozdove, rudnike, sužnje. Gl. politične borbe glede adsignacije - podeljevana državne zemlje privatnikom.

Sredi 2.st. je v Rimu začel naraščati kapital predvsem v rokah plemičev – equites, ki so obogateli pred. z državnim zakupom. Ta kapital plemičev je igral zelo pomembno vlogo pri javnih gradnjah (templji, mostovi, ceste...). Ta kapital se je zbral iz zakupa carine in iz pobiranja davkov (ta davek so plačevali provinciali). Plemiči, ki so prevzeli državni zakup, so se združevali v posebne družbe imenovane Societates publicanorum – to so velike družbe s kapitalističnim načinom vodenja. Viri kažejo, da je ta kapital igral izredno pomembno vlogo v vseh vejah gospodarstva, pa tudi v politiki (investicije v rudnikih). Te družbe so dosti storile na podlagi racionaliziranega gospodarstva, vendar so bile orientirane le na profit, pri njih ne zasledimo socialnega čuta (brezčutnost do ljudi). Senat je to gospodarsko aktivnost v celoti podpiral, tako da je to čas hitrega bogatenja v rimski državi, kajti Rimskim financam so se odprla ogromna prostranstva na J Balkanu, v Afriki in Španiji.

Srednji in mali kmečki stan pa sta v tem času v Italiji zelo trpela zaradi nenehne vojne, kajti kmetje so sestavljali posredni del rimske vojske. Prizadeti pa so bili tudi zaradi konkurence veleposestev, ki so zaposlovale velike skupine sužnjev. Poleg tega se je v Italiji začelo pojavljati žito iz čezmorskih dežel, ki je bilo dosti cenejše. Samo v S in srednji Italiji se je obdržal sloj majhnih in srednjih kmetov, kajti tam veleposestva niso bila možna, saj je bilo obdelovalne zemlje malo, velike površine v J Italiji pa so bile primerne za pašnike. V takih razmerah je razumljivo doseljevanje podeželskega prebivalstva v Rim, kjer se je začel v tej dobi pomirati številni proletarjat. Ta je imel politične pravice in nastopal je na volitvah, zato so ga skušali rimljani politično z razdeljevanjem žita in denarja pridobiti na svojo stran – gre za tipično potezo pridobivanja volilcev.

V celoti gledano je v Italiji opazen zaton srednjega stanu, tako v mestih kot tudi na podeželju. Namesto svobodne delovne sile je nastopila delovna sila sužnjev. Propad srednjega sloja je povzročil hude družbene probleme. Na eni strani imamo kopičenje kapitala, ki je v rokah maloštevilnih bogatašev, vzporedno pa propadanje drugih slojev prebivalstva in naraščanje revščine. To je v rimsko državo vodilo na rob revolucije in je bil vzrok za celo vrsto državljanskih vojn, ki so divjale v rimski državi v prvi polovici 1.st.pr.n.št. To je bilo izhodiščno stanje za Grakhove reforme. Vse to je vodilo v velike notranje pretrese. Posledica teh pretresov je uvedba monarhične ureditve v Rimu in prehod v cesarstvo. Krivulja razvoja v rimski državi se za približno polovico st. obrne navzdol. Od srede 2.st. imamo primere v zunanji politiki in notranjem razvoju, ki nam kažejo na postopen razvoj in krizo rimske republike. Gospodarstvo: osnova je poljedelstvo (+ živ.) Ager Romanus. Država ima dominus, koristniki pa possessio. Od 2. punske vojne mnogi drobni posestniki izginejo ali emigrirajo, zapustijo zemljo. Bogati rimski aristokrati (optimati) ali zavezniki so kupovali zemljo iz Ager publ. in ustvarjali latifundije s sužnjelastniškim gospodarstvom. Sužnji delali vse. Ni pa prišlo do prevlade sužnjelastništva, saj je bilo potrebno dati zemljo tudi vojakom.

Denar: do 5. stol. naturalna menjava. Prva ekvivalentna vrednost je živina (pecus -> pecunia). V 5. stol. bakren denar aes libratum. Prej grobi aes rude in z žigom aes signatum. 269 srebrni denarius, večkrat devalviral. Bakren denar je za lokalno trgovino, srebrn za zunanjo- v GR je tudi srebrn. V državnih blagajnah kopičijo zlato. V 3. stol. veliko plena iz helenističnih držav. Zlatniki redno v cesarski dobi. Preden so R pričeli redno kovati srebrn denar (pred 269) je bil v obtoku rimsko-kampanijski srebrni novc z napisom Roma (očitno grške sestave). Ko pa je Rim postal središče zveze gradov v Italiji, se je zdelo potrebno, da se grškemu srebrnemu novcu da rimski aspekt).

Država: večina prebivalstva je plebejcev, tudi prebivalci anektiranih področij in provinc v tribus rusticae. Poseben status imajo vitezi-equites, najbogatejši. Ukvarjajo se samo s trgovino idr. posli, za politične funkcije ne kandidirajo. Paktirajo z različnimi skupinami. Različni interesi rim. in ital. plebsom. Tudi nasprotja med tributsko skupščino, ki izbirajo nižje magistrature, in centurijsko skupščino, ki izbira konzule, cenzorje in pretorje. Nastaneta 2 stranki: oligarhatska optimati in demokratska populari. Koncepte in vloge dobila šele v dobi Grakhov.

Province: Provinca je bil najprej naziv za določen vojaški ali administrativni mandat, poverjen konzulu ali pretorju. Od punskih vojn dalje je to naziv za izvenitalsko pokorjeno posest,

ki ima posebno ustavo. Z njo je upravljal močni rimski namestnik, poveljnik rimske okupacijske vojske. Od l.227 so bili vsako leto izvoljeni štirje pretorji (dva za Rim in dva kot namestnika provinc, en Sicilije, drug Korzike). S časom se je število provinc povečevalo, spreminjal se je teritorialni obseg provinc, njihova uprava pa se je modificirala. Prebivalci provinc so dobivali drug status. Ostalo pa je, da je teritorij provinc lastnina rimskega naroda, njihovi prebivalci pa so bili tisti, ki so se predali. Del provincijskega teritorija (tisti, ki je prej pripadal kraljem ali državi) so R proglasili za „ager publicus“ in so ga razdelili posameznikom ali skupinam someščanov v izkoriščanje. Ta posest ni bila v pristojnosti upravitelja province. Davčne obveznosti do države so plačevali po cenzusu. Ostala provincijska posest je ostala premaganim prebivalcem, pod pogojem plačila davka. V nekaterih provincah so plačevali tribut. Provincialnim mestom so R dajali različne statute: civitas foederata (imajo iste pravice kot zavezniška mesta v Italiji), civitas libera (so avtonomni), civitas libera et immunis (dosegli avtonomijo in osvoboditev od tributa). Mesta so bila vojaško, ekonomsko, politično središče plemen v provincah. Veliko teh naselij je postalo rimskih mest v rangu municipijev ali rangu kolonij in so dobili tudi pravice italckih mest z istim rangom. Veliko teh mest je nastalo iz naselij in trgovskih središč v bližini rimskih taborišč. V njih so se nastanili nekdanji vojaki, ki so dobili tudi del obdelovalne zemlje. Vsakemu provincijskemu mestu (rimski ali plemenski) pripada neko agrarno področje. Rimski namestnik je bil sprva pretor z enoletnim mandatom, v provinci je imel vrhovno vojaško, administrativno in sodno oblast. Poleg njega so bili tudi drugi R uradnikov. Vsaka provinca pa je imela svoje posebnosti.

Gospodarstvo: Osnova R gospodarstva je bilo od vsega začetka poljedelstvo s živinorejo. Že kralji so R podeljevali zemljo, poraženim nasprotnikom pa se je zemljo odvzemalo. S tem so pridobivali novo državno zemljišče, ager publicus. Iz njega so rimski državljanom redno delili po eno parcelo. Najbolj zaželjena je bila adsignacija, dodeljevanje in spreminjanje državne zemlje v privatno. Ager privatus obsega vilo z vrtom, vinograd, maslinik, njivo za žito, pašnik in gozdiček. Na njih so delali sužnji pod nadzorstvom upravitelja. Od 2. Punske vojne je agrarna posest v Italiji dobila novo podobo. Bogati rimski optimati ter zavezniški prvaki v Italiji so kupovali zemljo in ustvarjali latifundije. Denar za to so dobili iz poslovanja s provincami. Na latifundijah se je razvilo sužnjelastniško gospodarstvo. Suženjska delovna sila je onemogočila delo siromašnim kmečkim množicam svobodnih Italikov. Mali posestnik cenovno ni mogel konkurirati na tržišču sužnjelastniških latifundistov. Vendar pa sistem latifundij ni mogel postati prevladujoč sistem, saj je bilo potrebno zemljo (vzeli so jo veleposestnikom) dati tudi veteranom. Pred punskimi vojnami so R rasvili obrt in trgovino s sprejemanjem izkušenj naprednejših Etruščanov in Grkov. Na Siciliji se je gospodarstvo dobro organiziralo. Kartagini, Makedoniji in

kralju Antiohu so naložili veliko vojaško kontribucijo. Iz Kartagine, Španije in Balkana so prinesli velik plen. Pokorjeni so bili tudi delavna sila.

Družbene prilike Nekoč so imeli vso oblast v republiki patriciji. Plebejci so si v dolgotrajnih političnih borbah izborili zase del oblasti. Vendar pa so to izkoristili le bogatejši in iznajdlivejši plebejski rodovi (tisti, iz katerih so v 4.st. izhajali vojskovodje in državniki). Dosegli so visoke magistrske položaje (od l. 367 so lahko postali tudi konzuli). Po Ovinijevem zakonu plebejci lahko po opravljeni magistrski službi zasedejo mesto v senatu. Cenzorji (sestavljali so senatorske liste) so za senatorje izbirali najboljše po svoji presoji. Ustvarjena je bila nova vladajoča elita, patricijsko-plebejska aristokracija (nobilitas). Privilegiji patriciata so pripadli tudi nobilitas. Dobili so monopol nad magistraturami in mesti v senatu. Nobilitet je bil deden – do njega bi se lahko izjemoma dokopal zaslužen vojskovodja. S časom je v tej skupini prišlo do nasprotij. Potrebno je bilo sprejeti zakone, s katerimi so krotili najbolj brezobzirne. Zakonsko je bilo določeno, da se v enem letu ne sme vršiti dve magistrski službi, potrjena je postopnost pri napredovanju. Velika večina prebivalstva je pripadala plebsu. Novi rimski državljani iz priključenih področij in provinc so bili razvrščeni v vaške tribuse, katerim so davno nazaj pripadale plebejske mase. Posebno ekonomsko in socialno vlogo pa so imeli najbogatejši državljani – vitezi. To so bili državljani z najvišjimi dohodki. V boju med nobilitetom in plebejci za demokratizacijo družbene ureditve so vitezi izboljšali svoj ekonomski in politični položaj. Postali so trgovsko-oderuška aristokracija. Vitezi navadno niso kandidirali za magistrske položaje, niti niso (razen izjem) sodelovali v senatu. Ukvarjali so se predvsem s trgovskimi zadevami. Politično so sodelovali zdaj s nobilitetom in senatom, zdaj s plebejskimi množicami oz. ljudskimi tribuni. V zapletenem družbenem in političnem življenju Rima v 2.st.pr.n.št. so posebne interese imeli rimski plebejci nasproti vaškemu nasploh proti italskemu plebsu. Tributske komicije so izbirale najnižje magistrati (kvestorje, kurulske edile, vojaške tribune), centurijske pa so izbirale cenzorje in pretorje. Agitacije kandidatov, politične intrige in podobni boji so bili močni. Izoblikovali sta se dve politični stranki: optimati (degenerirana oligarhija, predstavniki nobiliteta) in populari (še nerazvita demokracija), vendar pa še nista imeli izoblikovanih programov in načrtov.

19. REFORME BRATOV GRAKHOV

Viri: mejni kamni; Plutarh: br. Grakh, Marij; Apijan:drž. vojna. Ta čas je sorazmerno dobro poznan.

V zadnji tretini 2. stol. kriza: socialno nezadovoljstvo, upori sužnjev, vojna s Kimbri in Tevtoni.

V tem času prihaja v ospredje agrarno vprašanje, ki je postalo aktualno po spremembah v rimski družbi od druge punske vojne dalje. Država je skušala rešiti pomankanje zemlje z ustanavljanjem novih kolonij, vendar so vsi ti poskusi ponujali bistveno premalo. Le dva poskusa bi mogla preprečiti ta negativen razvojni trend in sicer razdelitev veleposesti in državne zemlje (ager publicus). Dajanje zemlje iz fonda ager publicus je bilo v rimski republiki stalno glavno politično vprašanje. Gre za zemljišča, ki so jih Rimljani po zmagi odvzeli nasprotniku. Ta ozemlja so bila v državni lasti, vendar so sčasoma vse bolj prehajala v privatne roke. Po Liviju je bil v 5.st prvič sprejet zakon o agraru. L. 367 sta ljudska tribuna Licinij in Sekst preko narodne skupščine uvedla zakon, da nihče ne sme imeti več kot 125 ha, iz fonda ager publicus - lieinijsko -sekstiskem zakonu, vendar se tega niso držali. Deljenje zemlje po ukazu je bilo vedno vzrok za meščanske boje. Zakupniki državne zemlje so morali oddajati davek, vseeno pa je tukaj kmalu prihajali do zlorab. Mnogi zakupniki so si zemljišča preprosto prisvojili, ker so že dolgo časa obdelovali to zemljo in vanjo vlagali. Ta pa je rimska država dovoljevala; rok za to je bil zelo dolg: 40-50 let. Agrarno vprašanje neuspešno rešujejo z ustanavljanjem kolonij. Zakupniki državne zemlje pa so si jo kljub davku lastnili. Suženjsko delo izriva državljane, sužnji pa so kot vojaki nezanesljivi.

Vprašanje je prvi načel Gaj Lelij (iz scipionovega kroga). Leta 140 je kot konzul hotel izvesti agrarno reformo, vendar so ga prijatelji odvrnili od tega (očitno je bila stvar preveč kočljiva).

Nekaj let kasneje je ponovno tak poskus napravil Tiberij Sempronij Grakh iz uglednega plebejskega gensa Sempronij. Helenistično izobražen (filozof Blosij in retorik Diofan). Ljudski tribun postane decembra 134. V svojih govorih je opozarjal na težave R naroda, dobrih vojakov, ki so bili siromašni. Nastopal je proti velikemu številu nelojalnih sužnjev.

Kot ljudski tribun je začel z zemljiško reformo in je uveljavil star zakon, po katerem ni nihče smel imeti več kot 125 ha državne zemlje. Zakon je bil povsem legalen in brez kakršnih koli revolucionarnih tendenc. Gre samo za uveljavitev zakona, ki je že bil v veljavi. Tiberij ga še nekoliko omili s tem, da je dovolil vsaki družini z dvema odraslima sinovoma, da obdrži do 250 ha zemlje (to je bil max.). Na ta način bi se sprostilo veliko zemlje. To bi razdelili na manjše

parcele in dali v delni zakup kmetom brez zemlje. Le ti bi morali dajati državi neko minimalno zakupnino. Ta ukrep je bil zmeren, vendar je kljub temu naletel na ostro opozicijo, med tistimi, ki bi bili pri tem najbolj prizadeti. Pri tem pa se je pojavil še en problem, mnogi po daljšem obdobju niso več vedeli, katera zemlja je privatna in katera državna.

Tiberij takoj predlaga tribunski skupščini Zakon o agraru, ki je sprejet: iz fonda ager publicus imaš lahko največ 500 jugerov zemlje in še za 2 sina po 250; tistim, ki imajo več, se vzame in povrne stroške za izvršene investicije; ta zemlja se podeli po 30 jugerov ljudem brez zemlje iz Rima in zaveznikom mest po I; tistim, ki je ne dobijo, pa se izplačajo iz zakladnice Pergamona kralja Atala III., ki je svoje premoženje in državo zapustil Rimu - poseg v pristojnosti senata. Tričlanska komisija, ki jo tribunska skupščina menja vsako leto, pa naj bi izrševala te uredbe.

Velik odpor veleposestnikov, vitezov in senata. Pridobijo 2. tribuna Marka Oktavija, ki da veto, Tiberij pa odstopi. Vendar spet kandidira, a na dan volitev 133 ga senatorji umorijo. Oz? Tibrij da nasprotujočega tribuna odstraniti s pomočjo ljudske skupščine in ga zamenja z novim tribunom. To je prvi primer uveljavitve institucije Abrogatio v rimski zgodovini. Gre za to, da se nekega magistrala, nosilca pooblastil odpokliče oz.se mu v času mandata vzame njegova pooblastila. Tiberij je v tem primeru dosegel, da je ljudska skupščina opozicijskemu kolegu odvzela mandat. Drugo področje Tiberijevega reformnega prizadevanja se je nanašalo na to, da se rimskemu narodu razdelijo zakladi umrlega pergamonskega kralja Ahala III., ki je svojo državo zapustil Rimu. Denar iz Pergamona naj bi uporabili za izvedbo agrarne reforme. S tem ukrepom je Tiberij presegel pooblastila senata, saj je šla reforma na področje zunanje politike. Poleg tega pa se Tiberij potegoval za tribunat še za naslednje leto. Kot tribun je predlagal še vrsto drugih zakonov, ki niso bili izpeljani. Med nobiliteto je zaradi tega Tiberij naletel na veliko nasprotovanje, očitali so mu, da si prizadeva dobiti monarhično oblast, da bi rad postal kralj, diktator. Prišlo je do spopadov na forumu, v katerih je bil Tiberij l.133 ubit skupaj s številnimi somišljeniki. Agrarno vprašanje pa s tem še ni bilo rešeno.

Po Tiberijevi smrti so njegovo delo nadaljevali drugi. Ogroženi veleposestniki so nasprotovali izvrševanju tega zakona, zato so otežkočali delo komisije. Tridli so, da zemlja ne pripada ager publicus, ali pa so lasništvo zemlje prenašali na prijatelje in sorodnike. Tudi ljudje brez zemlje iz italških zavezniških krajev so zahtevali zemljo. Zase so zahtevali rimske državljanske pravice (s tem bi zemljo morali dobiti po Sempronijevem zakonu) in s tem bi bilo

njihovo vprašanje lažje rešljivo. Reformno gibanje je dobilo nov zalet, ko je decembra l.124 ljudski tribun postal Tiberijev mlajši brat. Do 123 so boji za upoštevanje zakona, tudi med zavezniki.

Mlajši brat Gaj Sempronij Grakh ljudski tribun 123 in 122. Njegov nastop se je začel z dvema zakonskima predlogoma: obnovitev Tiberijevega zakona (Tiberijevi nasprotniki morajo v izgnanstvo) in zakon-magistrat, ki ga je odstranil – človek nima več pravice, da bi se potegoval za isto funkcijo, ki jo je že opravljal pa ga je ljudstvo odstavilo. Odvzemal je kompetence senatu in jih dajal tribunski skupščini. Dosegel je, da je narodna skupščina mimo senata lahko odločala o državnih financah, kolonizaciji, upravljanju provinc, sodstvu, vojski, administrativnih zadevah. Sledi še 17 zakonov, ki se vsebinsko deloma prekrivajo. Najpomembnejši izmed njih je agrarni zakon (Lex agraria), ki pomeni novo redakcijo zakona Tiberija Grakha iz l.133. Sledi vojaški zakon-prepovedal je rekrutiranje pred 17.letom in je odredil, da stroške za vojaško opremo plača država; žitni zakon - prebivalci Rima po nižji ceni dobivajo žito (pomeni podpora rimskemu ljudstvu, ne zaradi socialnih razlogov, ampak hoče pridobiti prebivalstvo na svojo stran); zakon o izgradnji prometnih poti in ustanovitvi velikih državnih žitnih skladišč; zakon o provinci Aziji (ta postane rimska posest); zakon o sodiščih (senatorje odrine od sodstva, vitezi sodijo funk. v prov.); zakon o ustanavljanju naselbin (Kartagina), zakoni, ki se tičejo vojske, zakoni, ki dajejo nove privilegije vitezom (zakon o provinci Aziji). Na škodo senata je popuščal vitezom. Predlagal je tudi, da se Italikom podeli rimsko državljanstvo. Zaradi tega je prišlo do protiudara. Medtem, ko je Gaj v Afriki. Drugi tribun da veto. S tem prepreči tudi Gajev poskus reforme centurijske skupščine. Naslednje leto postane tribun konzervativec. Ko skušajo Gaju odvzeti pooblastila, pride v Rimu do nemirov. Na 3. Volitvah Gaj propade.

L.121 je sledila državljska vojna, v kateri se spopadejo senat in nobiliteta in reformatorji Grakhovi privrženci. Senat da konzulu velika pooblastila. Konzul nato z vojsko obkoli Gajeve privržence (3000) na Aventinu. Gajevi privrženci so poraženi, sam Gaj pa naredi samomor. Senat spet imenuje sodišča, ki po hitrem postopku Gajeve privržence obsodijo na smrt. Grakhove reforme so s tem propadle. Senatorji v teh reformah vidijo rušenje državne ureditve. Rreformne Grakhov pa propadejo. Zakon o sodiščih je ukinjen, zakon o agraru je spreret, 111 pa ukinjen. Dejstvo pa je, da so prvotni agrarni zakoni ostali v veljavi in so jih izvajali (čeprav sta bila brata poražena), vendar so bili modernizirani. Tako lahko ocenimo, da prizadevanja bratov Grakh le niso bila neuspešna, saj večji del rimskih mestnih revežev dobi zemljo. Agrarno vprašanje pa je kot celota ostajalo še naprej.

20. UPORI SUŽNJEV

Viri: Pozidon iz Apameje (neohr.), Livij (56), Focij: Myriobiblion, Diodor (34, 35 - detajl.), Plutarh, Apian

V 2.st. v rimski državi prihaja v ospredje suženjsko vprašanje. Pred punskimi vojnami je bilo v Italiji sorazmerno malo sužnjev, čeprav so ti obstajali že od časov povečanega zemljišča za obdelovanje. Bližina Etruščanov in J italških Grkov - sužnjelastnikov - je vplivala na R. Sužnji v R se imenujejo servi. Osnovni odnos je bil med gospodarjem in sužnjem. Ko pa se pričnejo rimski vojni pohodi na V, vojne z Makedonijo in vojne proti Selevikidom se v Italiji poveča število sužnjev. Do konca 2.st je rimsko sužnjelastništvo doseglo helenistične razmere. Od 2.st. predstavljajo sužnji glavno maso delovne sile na latifundijah. Kdo naj bi bil v premaganih deželah suženj, o tem naj bi odločal kvestor, ki je spremljal vojaške pohode. Veliko je bilo tudi Sardincev (so dragi) in v Ilirov. V glavnem so to vojaški ujetniki. Tudi dolžnike so oderuhi prodajali v sužnost. Mnogo ljudi so ugrabili in zaslužnili tudi gusarji. Suženj pa je lahko postal tudi Rimljan, če ga je oče prodal (npr. izdaja, dezerterstvo).

Sužnji so se delili na državne in zasebne. Zaradi zaslug ali osebnih koristi so včasih Rimljani svoje sužnje osvobodili – sužnji/libertini in patroni/zavetniki. Suženj je kot „stvar“ spadal pod oblast predstojnika družine. Bili so popolnoma brezpravni. „Familia“ je bil najpogosteje naziv za kolektiv sužnjev v lastništvu gospodarja, ki je bil njihov lastnik in lastnik otrok, ki so se rodili v njegovi hiši iz suženjskega zakona. Katon nam daje prikaz tipične familia rustica na podeželjskem imetju srednjevelikega italškega posestnika. Sužnji so tu bili vratarji, konjarji, spremljevalci otrok, brivci, kočijaži, sobarji...Kasneje so v hišah rimljanov delali tudi sužnji intelektualci (zdravniki, učitelji..).

Državni sužnji so opravljali različna dela. Največ jih je delalo v državnih podjetjih, rudnikih, izdelovalnicah vojaške opreme, veslači v mornarici. Posebno težko so živeli gladiatorji. Obstajala pa so tudi podjetja za izposojanje sužnjev strokovnjakov (graditelji, obrtniki, prepisovalci, gladiatorji...). To so R prevzeli od Grkov. Ergastulum je bila hiša sužnjev pastirjev, težakov in vsakovrstnih delavcev bogatih sužnjelastnikov, podjetnikov. Sčasoma postane simbolični naziv za suženjstvo. Hkrati pa proletarizacija in šir. latif.- konc.

Fenomen, ki se pojavi v tem času so suženjski upori. Ti so oblika razrednih spopadov. Upori za izboljšanje lastnega položaja, za vrnitev domov, ne pa za odpravo suženjstva kot

institucionalno obliko. Revni sloji so večkrat simpatizirali s sužnji, nikoli pa ni prišlo do oblikovanja skupne ideje zatiranih. Ponekod so suženjski upori sovpadali z nacionalnimi gibanji (upori domačega prebivalstva v Palestini l.66, upor Makabejcev proti Selevkidom, upori domačega kopitskega prebivalstva v Egiptu proti ptolomajem, upor v Španiji, upori v Grčiji, Makedoniji...). Že prej so bili manjši upori, ki pa so bili hitro zadušeni.

Prva država sužnje v zgodovini je nastala na Siciliji. Tu je prvič prišlo tudi do upora sirskih sužnje. Voditelj upora suženj Eun se je oklical za kralja in se dal imenovati Antiohos, svoje podanike pa je imenoval Sirce. Zbral je vojsko poljedelskih sužnje. Pridružil se mu je suženj Kleon in skupaj sta vodila 70 000 sužnje. Skupaj so se bojevali proti R narodu in njegovi vojski. Istočasno so potekali suženjski upori v Atenah in na Delosu ter v J Italiji, potekajo pa tudi upori sužnje in malih ljudi v MA v Pergamonu (po tistem ko je Atalos III. zapustil državo Rimljanom). Pretorja Lucija Hipseja porazijo. Upornikom se pridruži tudi Fokija, vendar upor zatrejo sosednje helenistične dinastije (Bitnija, Kapadokija).

Upor se konča l.132, ko je sužnje pokoril konzul Publij Rupilij. Kljub uporom je število sužnje naraščalo. V tistem času se okrepi tudi morsko razbojništvo. V Pergamonu upor osvobojenih sužnje pod Atalovim polbratom, konča se pri Stratonikeji 129. Nastane provinca Azija.

2. upor sužnje na Siciliji poteka od 104 do 101. Začel se je v Sirakuzah. Za čas Marijevega vojskovanja s Cimbri je senat oblastil Marija, da zbere zavezniške čete prekomorskih narodov. Marij je skušal pomoč dobiti pri kralju Bitnije, a mu je ta odgovoril, da je večino njegovega prebivalstva zajela rimska vojska in služijo kot sužnji v rimskih provincah. Zato je senat objavil, da rimski zavezniki ne smejo biti sužnji in je zato ukazal namestnikom v provincah naj jih osvobodijo. Namestnik v Siciliji Licinij Nerva je dal svobodo več kot 800 sužnjem. Sužnji na Siciliji so mislili, da bojo vsi osvobojeni. Ampak vplivni sužnjelastniki so namestniku preprečili nadaljevati s podeljevanjem svobode. Zato je ta s tem prenehal, tiste sužnje, ki so pri njem iskali svobodo, je poslal nazaj k njihovim gospodarjem. Zato so se sužnji združili in se dogovorili za upor. Zahtevali so svobodo. Sužnji so se združili v tri skupinah. Prva skupina je svojega voditelja oklicala za kralja, druga skupina pod vodstvom sužnja Salvija pa se je s to povezala. S pomočjo podtaknjene sužnja je prvo skupino hitro onemogočil rimski namestnik. Druga pa je dosegla uspeh v mestu. Ena (oskrbijo se, ustnovijo državo pod kraljem Trifonom (tako se je poimanoval Salvij)). Obsedajo Morgantino, rimski namestnik jih obvlada. 3.skupina.

pod kraljem Atenejem iz Kilikije je delovala na Z pri Lilybaeumu in Egesti. Pridružijo se mu tudi revni. V svoje bojne vrste je uvrstil le dobre borce, drugi pristaši pa so opravljali svoja redna opravila in vzdrževali vojsko. Kralja sta združila svoje moči (2. in 3. skupina se združita) pod Trifonom, po njegovi smrti pa pod Atenejem. Sprva so bili v boju z R uspešni. Konec 101 pa jih uniči konz. Manij Akvilij.

Zadnji in največji pa je bil spartakov upor (73-71). Ime je dobil po voditelju upora Spartaku. Ta je bil traški suženj, ki je s skupino 70-ih gladiatorjev zbežal iz gladiatorske šole v Capui in zavzel J del polotoka (Lukanija, Kampanija). Njegova pomočnika postaneta Enomaj in Kriks. Po prvih uspehih proti rimski vojski (plen je delil na enake dele) so se Spartaku pridružili še drugi sužnji, pa tudi obubožani kmetje. K uporu je pritegnil nad 70 000 ljudi. Središče upora je bilo v Lukaniji, ker je bilo to mesto zanj najbolj prikladno – veliko število tamkajšnjih sužnjev in drugih siromakov. Iz Rima so poslali konzula z dvema legijama. Krirks je bil poražen pri Garganskem hribu in je umrl. Konzula sta tudi obkolila Spartaka, ko je hitel v Galijo, a ju je ta premagal. Prestrašena konzula sta se umaknila. Spartak je s 120 000 pešakov krenil proti Rimu. Konzula sta ga ponovno napadla pri Picenumu in bil ponovno poražen. Vendar pa je Spartak odnehal s pohodom na Rim, saj je menil, da še ni dovolj pripravljen. Zavzel je hrib in mesto Thurija. Tu so se sužnji opremili (kupovali so železo in baker) in se ponovno spopadli s R, jih porazili in si pridobili bogat plen. Ko so v R izbirali poveljnike je poveljstvo sprejel le Licinij Kras in s šestimi novimi legijami krenil na Spartaka. Pridružil se je vojski na bojišču. Kmalu je naletel na 10 000 Spartakovih vojakov, jih pobil in krenil na Spartaka, ki se je umikal proti morju in naprej proti Siciliji. Spartak se je s težavo prebijal proti Samnijumu, Kras pa mu je sledil in pobijal vojake. Spartak se je bal napada konjenice, zato je v boje stopal le z manjšim delom vojske. Kras porazi Spartaka, ki beži v Lukanijo, kjer stopi v stik z morskimi razbojniki, ki naj bi ga prepeljali na Sicilijo, a ga prevarajo. Obkoljen je. Ko so R v R slišali, da so sužnji obkoljeni, so Krasu na pomoč poslali Pompeja (da bi izbrisali sramoto zaradi vojskovanja z gladiatorji), ki je ravno tedaj prišel iz Španije. Zato je Kras hotel čim hitreje zaključiti z uporom, da ne bi zasluga za zmago pripadla Pompeju. Tudi Spartak se ni želel srečati s Pompejem, zato je želel skleniti s Krasom sporazum. A ta ga je zavrnil. Zato se je Spartak s celotno vojsko odločil za prehod rimskih jarkov in pobeg proti Brundiziju, kar mu je tudi uspelo. Ko pa je nato spoznal v kakšnem položaju je (Lukul je zmagal nad Mitridatom) je z vsemi svojimi enotami napadel Krasa, Nastala je velika in težka bitka.

Upor je končal Kras, ki je dal v Brutiju izkopati jarke in zid od Tarentinskega zaliva do Tirenskega morja. S tem je odrezal sužnje. Spartak je ta zid prebil, vendar je bil v Lukaniji premagan. Ogromno sužnjev je padlo že na samem bojišču. Veliko sužnjev pa se je umaknilo v višje predele, Kras pa je odšel za njimi. Sledilo je hudo kaznovanje. Ob cesti Rim-Kapua je bilo križanih ok. 6 000 upornikov.

Upor: Organizacija upora je bila na najvišji ravni. Spatrak je prepovedal uporabo zlata in srebra, ukinil je privatno lastnino. V tem že lahko vidimo nekakšen socialni in politični program. Spartakov program → boj za svobodo in vrnitev v domovino. Njegov cilj je bil izboljšati socialni položaj sužnjev. S tem je obdobje velikih suženjskih uporov končano. V rimski zakonodaji so tudi zanke, ki so preprečevale suženjske upore.

Pomen spartakovega upora: pri ravnanju s sužnji na latifundijah so se iz strahu pred novimi upori izogibali najhujših oblik izkoriščanja. Nastajali so novi odnosi v sužnjelastniškem kmetijstvu – kolonat. Rahlo izboljšavo socialnega položaja sužnjev pomeni tudi zakon cesarja Klavdija v 1.st. – dovoljena je zakonska zveza s sužnjem, vendar ta ni legalna; sužnja imata lahko otroke; če gospodar na cesto vrže bolnega sužnja in če ta ozdravi, postane svoboden. Razvidno je, da je po teh dogodkih prišlo do izboljševanja položaja sužnjev. Nekaj let po Spartakovem uporu je Pompej l.67 vodil vojno proti morskim razbojnikom. Ta je zajela celotno Sredozemlje. Pompej je zmagal in s tem so bili odstranjeni pogoji za nove suženjske upore.

21. NEUSP. RIM. VOJNE: V ŠP., S KIMBRI IN TEVTONI, JUGURTINSKE

Viri: Salust, Pozejdonij.

Po drugi punski vojni je Rim z mirovno pogodbo dobil Španijo, veliko posest na kateri so jim domači Heltiberi, Luzitanci in drugi povzročali veliko težav. Rimljani so imeli SV in JV stran polotoka. To sta bili R provinci od l.197. Tu so cvetela pomorska mesta grških, kartažanskih in drugih gospodarstvenikov, ki so postali zavezniki R proti številnim staroselcem. R so tem osnovali svoja oporišča, kolonije. Staroselci so jih neprenehno napadali. Zaton srednjega sloja povzroči slabost Rima, ki se kaže v neuspešnih vojnah.

Španske vojne so potekale v času od 154 do 134. Te vojne so nam sorazmerno slabo poznane. Rimljani so v teh vojnah po dolgem času ponovno utrpeli hude poraze. Španske vojne so razkrile notranjo slabost ne samo Rimske države, ampak tudi rimske vojske. Pokazale so se

tudi resne težave v samem Rimu, zlasti pri mobilizaciji. Magistrati niso mogli izvesti mobilizacije, če so temu nasprotovali ljudski tribuni. Tu imamo konkurenco v sami izvršni oblasti. Nekateri rimski poveljniki so se pokazali kot popolnoma nesposobni.

Nasproti rimskim poveljnikom stoji dosti bolj svetla podoba španskega luzitanca Viriatusa. Gre za pomembnega upornika proti Rimu. 20 letna vojna v Španiji je uvod v državne prevrate in v hude konflikte v dobi Grakhov. Prav ti neuspehi rimljano vso pospešili notranji proces razkroja in hudih notranjih pretresov.

L.154 je izbruhnil velik upor Luzitancev in Keltiberov. Rimljani so bili poraženi. Poraz je bil zelo hud, da so zelo pohiteli z oblikovanjem nove vojske, da bi jo poslali v Španijo. V tem času je prišlo tudi do spremembe rimskega koledarja (1.januar). Kljub odhodu v Španijo so bili rimljani hudo poraženi v bližini Numantije (Iberci). Neuspehi v španski vojni so se odražali tudi v Rimu – težave pri mobilizaciji (nasprotovanje ljudskih tribunov). Velik obseg je vojna v Španiji dobila l.147, ko je nastopil Viriat. Ta je celih 8 let ključoval Rimljanom, ki so v Španijo pošiljali vedno nove in nove vojske, ne da bi pri tem dosegli vidnejše uspehe. Rimljani so proti zarotniku nastopali zahrbtno in tudi organizirali umor Viriata.

Temu je sledila pokoritev Luzitancev do 136. To je J špansko bojišče. Rimljani so na prodrli vse do Atlantske obale v deželo Galicijo in osvojili današnjo Lizbono. Ustanovili so kolonijo Valensio. Težki vojni tudi z Iberci 153-151, 143-133.

Rimljani so doživeli velik poraz pred Numantio (španska utrdba). L.136 je rimska vojska kapitulirala pred Španijo. Sledila je serija rimskih porazov na tam področju.

V Rimu so v teh razmerah stavili na Scipiona Aemiliana, zmagovalca nad Kartažani, ki je bil v teh dramatičnih časih izvoljen za konzula. Tukaj naj bi odigral vlogo predvsem njegov zgled. Scipion je postal poveljnik rimske vojske in iz prostovoljcev sestavil posebno kohorto. Vojsko so mu poslali tudi zavezniki: Numidija, Pergamon in celo Selevkidi. Lahko rečemo, da je Scipionov tabor v Španiji izbral cvet inteligence tiste dobe (Marij, Lucidij, Polibij). Rimljani so nato začeli z obleganjem Numantije, kjer je zavladovalo strahotno pomankanje, dokle se po dveh mesecih obleganja ni predala (l.133). Konzul jo poruši in proda prebivalstvo.

Za Iberski polotok nastopi po tej katastrofi novo obdobje dokaj hitre romanizacije.

Za Rim so bile 20-letne vojne huda preizkušnja. Rimska država, posebej vojska je pokazala svoje slabosti v takšni meri, da je bilo to presenečenje. Rimski upravniki so se izkazali za nesposobne, Rimljani so imeli velike človeške izgube, kvaliteta armade je padla (neposlušnost, dezerterstvo, upiranje poveljnikom...), v Italiji je bilo 1 000 kmetij neobdelanih.

Jugurtinska vojna (111-105): Vir: Salust (monografija). Imenuje se po numidijskemu princu Jugurti. Numidijska država se je raztezala od Egipta na V od maroške meje. To je tvorba, ki se je dvignila z rimsko pomočjo. Zato postane vse bolj nevarna Rimu. Do državljanske vojne v Numidiji pride ob vprašanju nasledstva – po smrti Masinise 118 sta se za prestol potegovala Jugurt in njegov brat. Rimljani skušajo ta spor rešiti po diplomatski poti. Rimska komisija je kraljestvo razdelila mednju, toda l.112 je Jugurt ubila brata Adherbala. Za tem so se pojavili v državi nemiri in l.111 Rim Jugurtu napove vojno (prej v nekem incidentu pobijejo italjanske trgovce). Konzul Kalpurnij Bestija je bil poslan, da se bojuje s Jugurtom, vendar pa sklene mir brez privolenja senata in rimskega naroda. Jugurt se je šel opravičiti v Rim. Pri tem je uspel podkupiti rimske poveljnike in s tem doživel vrsto vojaških in diplomatskih uspehov.

Razmere na bojišču se je spremenilo, ko poveljstvo nad rimsko vojsko prevzame C. Metellus. Ta je Jugurta premagal dvakrat in opustošil Numidijo. Prišlo pa je tudi do spora med njim in njegovim legatom Marijem (sposobni plebejec, l.115 je postal pretor, 107 konzul, zaslovel že v bitki za Numidijo. Slednji je l.107 prevzel poveljstvo v Afriki. Bil je zelo nadarjen organizator, imel je veliko privržencev. V vojsko je pritegnil najrevnejše prebivalstvo in s tem spremenil strukturo vojske. L.105 se je vojna končala s pomočjo Mavretanije ter Marijevih zvestih prostovoljcev. Marijev odposlanec Sula je prepričal Mavretanskega kralja, ki mu je izročil numidijskega kralja (njegov zet), ki so ga Rimljani ubili. Z del Numidije je dobila Mavretanija, provinca Afrika pa se je povečala z V delom Numidije. Pri tem se pokaže brutalnost Rimljanov. Ti na vsak način skušajo preprečiti nastanek velike močne državne tvorbe. Afriška vojna je pokazala, da stara rimska vojna ni več uspešna.

Vojna s Kimbri in Tevtoni: Gre za prvi primer, ko je skupina germanskih ljudstev stopila v krog sredozemskih civilizacij. Pred tem Rimljani o Germanih praktično niso vedeli, da gre za Germane. Domovina Kimbrov je polotok Jutland (dan. Danska). Tudi Tevtoni so izhajali iz S, okvirno iz področja območja Holsteina (dan. najbolj S nemška dežela Schleswig Holstein) in polotoka Jutlanda. Tema dvema ljudstvoma sta se pridružili še 2 manjši ljudstvi. Po Pozejdoniju

naj bi Kimbre s S pregnale poplave. Ni poznana pot, ki so jo ubirali Kimbri od obal Severnega morja do srednje Donave. Verjetno so šli vzdolž labe na območje dan. Češke, tam so trčili na Kelte. Boje in se umaknili v Šlezijo in nato prišli skozi t.i. Moravska vrata na srednjo Donavo. Pred 113 so se umaknili na območje keltskih Skordiskov – na področje Srema, sotočje Save in Donave. Izgleda, da so jih Skordiski zavrnili. Nato so se obrnili proti Z, v Norik proti Tavriskom – keltskemu ljudstvu, ki je poseljevalo tudi velike dele današnje Slovenije.

Tako so prišli v bližino meje rimske države. V tej dobi je Rim obvladoval obalo S Jadrana, Istro in Aquilejo. Ne vemo, kako globoko je segala rimska oblast v notranjost. Rimljani so poslali proti njim vojsko pod poveljstvom konzula z nalogo, da bi zavarovali alpske prehode. Rimljani so napadli Kimbre pri Noreji l.113, vendar so bili popolnoma premagani. Pri tem se postavlja vprašanje lokaliziranja Noreje, ki še ni rešeno. Nekaj hipotez: kraj je bil nekje v dolini na območju Kranja, večinsko mnenje, ki danes prevladuje, da naj bi kraj ležal na področju Celovške kotline; tretja skupina strokovnjakov postavlja norejo na Štajersko. Kimbri po tej zmagi niso šli proti Italiji, temveč ena skupina na območje Cisalpinske in Transalpinske Galije (J Nemčije in Švice), druga pa proti balkanskim krajem. L.110 so se pojavili v Galiji, kjer so prosili Rimljane za naselitev na J galskem področju, kjer je obstajala rimska provinca.

Sledil je ponovni rimski poraz proti Kimbrom 109, nato pa 105 prava katastrofa rimske vojske v bitki pri Arausionu v Provansi. Po tej veliki zmagi nad Rimljani so se Kimbri obrnili eni v Italijo, drugi v Španijo, kjer so naleteli na hud odpor keltiberskih ljudstev, tako da so se morali vrniti nazaj. Tevtoni so se po velikih uspehih na Z ločili in odšli v Galijo. Ti dve ljudstvi sta se po velikih uspehih na Z ločili.

Rim je bil v nevarnosti. V Rimu so se vsa upanja osredotočila na Marija, ki je bil po tem drugem še dosti hujšem porazu kot pri Noreji, za l.104 izvoljen za konzula in nato še 3-krat. Štirje zaporedni Marijevi konzulati so v nasprotju z rimsko ustavo. Marij je iz afriških veteranov, tistih, ki so se z njim bojevali proti Jugurtu in prostovoljcev, zbral vojsko ter dal v letih 104-101 zgradil kanal od spodnjega Rodona do morja za oskrbo vojske. Germanska ljudstva so se po plenjenju v Galiji ponovno obrnila proti J, da bi vpadla v Italijo. Tako so se Kimbri nameravali prek Rena priti na območje V Alp; čez dan. slovensko ozemlje so hoteli vdreti v Italijo, Tevtoni pa iz Z, z območja Provanse. Imamo 2 germanski skupini, ki hočeta vdreti v Italijo, ena iz SV, druga iz SZ. Odločilna bitka je potekala z zahodno skupino pri kraju Aquasecstier v Provansi 102, ko so Rimljani in Marij odločilno premagali Tevtone. Iz virov vemo, da je tevtonski kralj padel v

rimsko ujetništvo. Viri poročajo o kolektivnem samomoru germanskih žena po porazu in padcu kralja v rimsko ujetništvo. Vzhodna skupina –Kimbri- so medtem prešli Alpe, si v bližini Verone izbojevali vstop v S Italijo, prešli Adižo in se l.101 spopadli v odločilni bitki z Rimljani na območju Barcelov – Rim zmaga. Vzroki za tako hiter vzpon in zaton germanskih ljudstev: različna germanska ljudstva niso koordinirala med seboj vojaških operacij; kjerkoli so se Rimljani pojavili so strahovito pustošili zlasti v Galiji, tako si niso mogli pridobiti naklonjenosti ljudi. Rim ima v tem času vojne v Afriki, na Siciliji. Zmaga nad Kimbri in Tevtoni je v prvi vrsti Marijeva osebna zasluga, kajti on je tvorec nove taktike bojevanja v kohortah. Marij skupaj zajame 150.000 Germanov.

22. OBDOBJE MARIJA

Viri: Apian: Državlјanska vojna, Plutarh: Življenjepis Marija in Sule, historični napisi(?).

Marij Gaj (157-86) je bil rimski general in sedem krat konzul. Bil je vojak preprostega porekla (plebejec), ki je zaslovel s svojimi zaslugami v Afriki. Marij je nato slavil triumf nad Germani 100, nad morskimi razbojniki v Kilikiji in nad sužnji v Siciliji. 115 je bil pretor, 107 konzul (nato je bil konzul še od 104 do 101, štirikrat zaporedoma), 106 poveljnik vojske v vojni proti Jugurti. R je rešil Kimbrov in Tevtonov. S temi vojaškimi uspehi se je odlikoval pred vsemi rimskimi vojskovodji te dobe, zato so Rimljani v njem videli skorajda novega ustanovitelja mesta(?). Z Marijevimi velikimi zmagami v Afriki in proti Germanom se začne nekaj več kot 10-letno obdobje v rimski zgodovini, v katerem je Marij glavna osebnost.

To je Marijeva doba, ki je bila v notranjosti rimske države dosti nemirna.

Gre za problem reševanja odnosa med Rimljani in njihovimi zavezniki, obenem pa je to čas ponovnih spopadov v Aziji in bojov med optimati in populari. To je okvirno obdobje 104/103-89. Doba nam je sorazmerno dobro poznana. Rimski aristokracija je v tem času skušala obdržati privilegije proti zahtevam popularov ali neke vrste ljudske stranke v Rimu. Kljub temu, da so bile te politične sile v dobi Grakhov poražene, so si opomogle po nekaj 10-letih in so si prizadevale za večji vpliv v državi.

Marij je bil kot politik na strani popularov, nasprotnik optimatov. Njegov vpliv je baziral na pomoči ljudskih tribunov ter podpori ljudske množice (predvsem njegovi vojaki). Zato imamo

tukaj politično skupino, ki temelji na sodelovanju ljudskih tribunov, Marija (kot vojskovodje) in popularov.

Marij je s pomočjo tribunov skušal uveljaviti celo vrsto zakonov. Začel je obnavljati in nadaljevati (skupaj s Saturninom in Galucijem) politični program bratov Grahk (slabitev moči senata in nobilov ter sprejetje zakonov o žitu, agraru...). L.103 je bil izdan poseben zakon (Lex de maestate), s katerim se je Marij skušal zavarovati. Na podlagi tega zakona so nastopili proti vsakomur, ki si je dovolil verbalni izpad proti rimski državi ali Mariju (grozil mu je proces). Ta zakon pomeni omejevanje demokracije.

Marij je izvedel reformo vojske, kajti rimska vojaška moč je slabila. Pred marijevo reformo so rimsko vojsko sestavljale legije, te pa so sestavljali le tisti polnopravni državljani Rima, ki so bili uvrščeni od enega izmed petih razredov. Ti vojaki so se morali pretežno sami oskrbovati, brezposelnim pa to ni bilo potrebno in se tudi niso mogli. Marija pa je odpravil ta zastareli način nabiranja vojakov. Sedaj je novačil v vojsko može izmed revnega mestnega prebivalstva, ki po starem sistemu ni bilo dovolj premožno, da bi lahko sprejeli v vojaško službo. S tem je Marij pridobil vojake, ki jih je vezalo na mesto malokaj. Premožensko stanje sedaj ni bilo več odločilno za vstop v vojaško službo. Vsakdo kdor je hotel služiti v vojski in je bil star vsaj 16 let je bil sprejet med legionarje. Ustvarjena je bila profesionalna armada, kajti država se je zavzela za oskrbovanje vojakov: vsak vojak je dobil od države orožje, mezdo, bil je deležen plena in po 20 letih službovanja je še lahko računal na dodelitev majhnega posestva. Posledica tega je bila, kupljena vojska, vojaški rok pa je omogočal, da so se pešci izurili v bojevanju, obubožani in hkrati brezposelni pa so se zaposlili. Vojne niso več patriotsko dejanje, ampak rešujejo osnovna ekonomska vprašanja. Vojskovodje obljubljujejo plen in zemljo - opora za vojske udare in diktature.

Marij je razvil tudi novo tehniko bojevanja v kohortah (kot taltičnih enot), ki je stopila na mesto stare taktike bojevanja v mamikuli. Kohorta (60 mož) je postala osnovna bojna enota, zaradi česa je bila rimska vojska bolj gibčna.

Nato je Marij začel ustanavljati kolonije, predvsem v Afriki (veteranom je dal po 100 jugera zemlje), da bi poskrbel za veterane. Za republiko je usodna Marijeva uredba v času Jugurtinske vojne, s katero

Ker je bil Marij celo vrsto let zaporedoma konzul, je s tem kršil republikansko ureditev, je prišlo znotraj države do hudih napetosti (spopad med populari in optimati). Zlasti proti koncu l.100 (ko je bil že šestič konzul), ko je prišlo do spopadov, populari so ubili Kaja Memija (patricijskega kandidata za konzulat), optimati pa Saturnina in Glaucija (prvi kandidira za ljudskega tribuna, drugi pa za konzula). Senat je izglasoval sklep, ki je veljaven za izredne okoliščine in na podlagi katerega je Marij dobil vsa pooblastila. Ker so bili tedaj politiki najbolj aktivni marijevi pristaši je moral Marij kot pooblaščenec senata nastopiti proti njim. S tem je izgubil simpatije v krogu svojih privržencev. Marij se je po svojem šestem konzulatu umaknil. Proti ponovni prevladi plemstva se je dvignil ljudski tribun Marcus Livius Drusus l.91 s predlogom, da sodstvo ponovno dobijo v roke senatorji in da senat dopolnijo s 300 možmi iz viteškega stanu.

Spopad je potekal od prbl. 99-90 – to je spopad, ki je potekal med „stranko” popularov in optimatov. V tem spopadu pa je Marij igral dvomljivo vlogo. Drusus pa se je lotil tudi vprašanja Italikov (ti naj bi postali polnopravni rimski državljani). Sklenjeno je bilo zavezništvo med Drusom in Italiskimi zavezniki, vendar je bil Drusus kmalu zatem umorjen.

Rezultat tega je bila t.i. zavezniška vojna (91-98). Viri za zavezniško vojno: Apijan, Livij, Velej, Paterkul, Diodor...

To je bila vojna med Rimskimi in Italiskimi zavezniki. Rimljani so v stoletjih vojskovanja prebivalcem Italije vsilili svojo oblast. V času prve punske vojne se je Italija do Arna in Rubikona delila na R in zavezniško. Pokorjena mesta so z R sklenila foedere in postali zavezniki svojih osvajalcev. Po drugi punski vojni so R zaveznikom v Italiji odvzeli neke pravice. R so pogosto krnili njihove s pogodbo priznane pravice. R agrarne veleposesti so se širile predvsem na škodo zaveznikov. Ti so bili po pogodbi dolžni dajati rimski vojski pomožne čete (po potrebi) ter odgovarjajočo materialno pomoč. Postopek proti zavezniškemu vojaku je bil strožji. Reforma bratov Grakh je sicer udarila po bogatih zavezniških uživalcev fonda ager publicus, ampak zaveznikom brez zemlje ni koristila. V trgovskih in drugih gospodarskih dejavnostih v provincah so bili R privilegirani. Italiki so le redko imeli del v izkoriščanju poslovnih možnosti. Edina rešitev iz teh težav bi bila pridobitev R državljskih pravic, ali pa vsaj dosega latinskih. Nekateri Italiki so to dosegli s doseljevanjem v R mesta-kolonije ali v municipije. Zavezniki v R Italiji so bili pomemben vojaški in poljedelski dejavnik kot nekoč plebejci v Rimu. Scipion Emilijan Scipion se je zavzemal za rešitev zavezniških vprašanj. L.125 je konzul Flaccus in l.122 Gaj

Grakh predlagala, da se Italikom podeli R državlanske pravice, vendar predloga nista bila sprejeta. Gaj Grakh je želel za vse Latine popolne državlanske pravice, za zaveznike pa „ius Latii“. Pri tem ni uspel. Kasneje je bil ljudski tribun Livij Druz ubit, ker se je zavzel za dajanje državlanskih pravic zaveznikom Italcem bil ubit. Posledica tega je bil dvig Italikov-zaveznikov. Zavezniki so zahtevali, da se odpravijo razlike med njimi in rimsko državo. Vojna se je začela l.91 v Picenumu, od koder se je kasneje razširila. Zavezniki, ki so se uprli so bili iz Sirije in J Italije, medtem ko so Etruščani in Umbrija ostali na rimski strani. Uporniška plemena so se združila v dve skupini: S (sabelsko) in J (samnitsko).

Uporniki (Italiki) so osnovali lastno državo (8 ljudstev). Središče te nove države je bilo mesto Corfinium, dokaj blizu Rima. Po obliki je bila ta država zvezna republika, ki dobi ime Italija. Ta nova država je urejena po rimskem zgledu: ima protisenat (500 članov), dva konzula, pretorje (12), kovali so svoj denar...

Vojna je trajala tri leta (90-88). Položaj Rima je bil na začetku izredno težak, vendar je na sam potek vplivalo to, da so Rimljani imeli večje število kolonij, svojih naselbin in s tem utrd, poleg tega so dobili pomoč s S in celo preko morja iz Španije in Numidije. Zavezniška vojna se je odvijala na dveh ločenih bojiščih, na S in na J, udeležili pa so se je vsi pomembni vojskovodje (Sula, Pompejev oče, Kras...). Rimljani so bili na začetku poraženi. Po rimskih porazih so tudi Etruščani in Umbri prestopili na zavezniško stran.

Položaj je postal stalno kritičen, ko je konzul Lucius Iulius Caesar (iz Cezarjeve družine), predročil zakon lex iulija (l.90) po katerem dobijo rimsko državljanstvo vsi Latini in zavezniki, ki so ostali Rimu zvesti. Zatem pa pride še do važnejšega zakona Lex plantia papiria, s katerim so 89 dobili rimsko državljanstvo vsi rimski zavezniki J od tudi prebivalstvo Transpadanijske Galije). S tem je bil problem v glavnem rešen, saj s tem razedinili upornike.

S temi koncesijami in in nekaj zmagami na bojnem polju so R dosegli mir s S skupino upornikov. Proti koncu l.89, po teh zakonih, je upor v srednji Italiji prenehal. Še naprej pa je trajala vojna na J. Ti dogodki pomenijo združevanje Italije. Italija je bila pred tem konglomerat različnih državnih tvorb, ki so bile v celi vrsti zavezniških pogodb povezane z Rimljani in so imele različni pravni status. Sedaj se ta slika poenostavi. Sedaj je od Tarentinskega zaliva do Pada to ena sama država, eno ozemlje z istim pravom. Pojem zavezniki v Italiji izgine.

Ti Italiki, ki so se še naprej upirali, so se l.88 povezali z Mitridatom VI. Zaključek te vojne pa sovпада z vojno med Marijem in Sulo. Zavezniška vojna, ki je v nekem smislu državna vojna znotraj Rima in se je nato razširila v času vojn v Aziji in državljanska vojna v samem Rimu. S Samniti, Lukani in Bruti pa boji potekajo do 82. Ok. l.81 je Italija do Rubikona postala državna enota s Rimom kot glavnim mestom. V Italiji ni bilo več delitve mest na kolonije in municipije. To ob koncu republike prične veljati tudi za preostalo Italijo do Alp. Marij je nastopil v tej vojni kot rimski vojskovodja. S tem pride do odločilnega preobrata od mestne države v neko teritorialno državo. Italija je postala dežela Rimskih državljanov. Proseć unifikacije Italije se je nadaljeval v naslednje obdobju in je bil zaključen v Cezarjevem času z nekaj zakoni, ki so italsko državljanstvo razširili še na območje S Italije – najprej do Rubikona, nato do Pada in kasneje do Alp. Podlaga za stapljanje teh ljudi je bil tudi latinski jezik. Italija je bila ob koncu republike povsem latinska dežela.

23. DRŽAVLJANSKA VOJNA IN SULOVA DIKTATURA

Viri: Apijan, Paterkul, Livij, Diodor.

Sula je pripadnik visokega plemstva, aristokrat, ki se je izkazal v vojni proti Jugurti in v vojni proti Kimbrom (je Marijev legat) in v zavezniški vojni. L.88 postane konzul in kot vodja optimatov prične igrati pomembno politično vlogo.

V Italiji je bilo obdobje do 89 do 85 polno hudih notranjih pretresov.

Vzporedno z zavezniško vojno med Rimljani in zavezniki je potekal v samem Rimu spopad med optimati in populari, najhujša nesereća za državo pa je veliko osebno nasprotje med Marijem in Sulo, ki sta bila v sporu zaradi poveljevanja v vojni proti Mitridantu VI. Ko je senat dal mandat Suli (l.89 postane konzul) in je ta odšel na V, se je Marij povezal z ljudskim tribunom Publij Sulpucij Rufa in dosegel anuliranje (narodna skupščina) tega senatnega sklepa. Poveljstvo vojske v boju proti Mitrandom poveri Mariju. Sledila je krajša državljanska vojna v Italiji. Sula, ki se je odpravljal s svojo vojsko na V proti Mitridantu, je z vojsko (to je imel v Kampaniji še od zavezniške vojne) vdrl v Rim, Marij pa je zbežal v Afriko.

Sula je zatem začel z vrsto ukrepov proti popularom (Marijevi pristaši so bili ubiti), senat je povečal s 300 na 600 članov (vanj so prišli Sulovi somišljeniki). Odpravil je vse sklepe, ki jih

je na predlog Marija in Sulpcija (reforma senata, o političnih izgnancih iz časa Saturnina) sprejela narodna skupščina. Sprejel je novo ustavo. Prednost je dal senatu in centurijski skupščini.

S tem si je zavaroval položaj, ko je s četami krenil na V. Oblast v R je prepustil dvema konzuloma: optimatu Gneju Okmarijevu in popularu Luciju Korneliju Cini. Med Sulovo 4-letno odsotnostjo je ponovno oživila ljudska stranka (populari). V Rimu potekajo spopadi in senat je bil brez moči, kajti med Sulovo odsotnostjo se je vrnil Marij in se s silo polastil Rima.

Cina in Marij l.87 zbereta svojo vojsko in izvedeta kontrarevolucijo popularov (krvav teror nad Sulovimi privrženci, pobili so veliko optimatov, celo oba konzula). Cinin poskus, da bi preko narodne skupščine razveljavil Suline reforme ni takoj uspel. Marija in Cino so podpirali Italiki, pobegli sužnji in neke druge skupine. L.86 Marij nastopi svoj 7 konzulat (skupaj s Cino), kmalu zatem pa je umrl. Od l.87 do l.84 je v znamenju oblasti popularov. Po Marijevi smrti je to oblast nadaljeval Lucij Kornelij Cina (konzul 87-85). V R vlada kaotično stanje. Suli je odvzeto poveljstvo nad vojsko na V (poveljnik je postal konzul Valerij Flak; bil je ubit, njegova vojska preide k Suli). Ukinjeni so Sulovi zakoni, sprejeti pa so novi zakoni v duhu popularov. Strahovlada marijevih pristašev v R je trajala do Suline vrnitve l.86.

Vojne proti Mitridatu: Od bitke pri Magneziji (l.189) so rimske legije stalno prisotne v MA, R pa so širili svoje poslovanje v tej deželi. L.129 so R pergamonsko kraljevino proglasili za provinco Azijo. Sosednje dežele so R prepustili kraljema Bitnije in Kapadokije (dinastoma, ki sta postala socii populi Romani), dinasti Paflagonije, Galatije, Likije, Pamfilije in drugi gospodarji sosednjih dežel so se morali pokoriti R. Na SV oblali MA je bilo helenistično kraljestvo Pont, kjer je vladala dinastija Mitridatov, perzijskega izvora. Kralj Mitrand VI. Eurpator (120-63) je l.93 vrgel kralja Bitnije in Kapadokije in postavil svoje vazale. Sula (tedaj je bil R namestnik v Kilikiji) je l.92 interveniral in vrnil staro stanje. Ko pa je odšel v Italijo, je Mitridant ponovno odstavil oba kralja, rimski legat Manij Akvilij pa ju je ponovno vrnil na prestola. L.89 so R in Bitnijci napadli Mitridata, vendar so bili poraženi (začetek prve vojne proti Mitridatu). L.88 je Mitrand vdrl v R provinco Azijo, jo osvojil in ukazal pobiti vse R in doseljence iz Italije. Mitridant je nastopal kot osvoboditelj narodov, tlačanih s strani R. Po vdoru v Azijo je z vojsko odšel v Grčijo in kot osvoboditelj svečano vkorakal v grška mesta, tudi Atene. Sula je (po utrditvi pozicije v Rimu) porazil Mitridata. Najprej je vojska Valerija Flaka izgnala Mitridatovo vojsko iz Makedonije in ta se je vrnila v Azijo. Sula bi na V še naprej osvajal, a se je moral vrniti v Rim. Zato je sprejel Mitridatovo ponudbo za pogajanja.

Rezultat prve vojne proti Mitridantu je Dardanski mir, sklenjen l.85 in pomeni rimsko zmago. Mitridant se je obvezal, da bo vrnil Rimu vse osvojitve v prednji Aziji in dal ogromno vojno odškodnino ter ladije za povratek Sule in njegove vojske v Italijo. Priznana pa mu je oblast nad maloazijskimi deželami, kot je bilo pred letom 89. Konec l.84 je Sula z vojsko iz Azije šel v Grčijo.

Tu je ostal do pomladi l.83, nato pa je odšel proti Tarentu in od tam proti S. Sula se je l.83 vrnil iz V v Rim, kjer se je vnovič začela državljanska vojna. V Kampaniji mu je prišla naproti vojska konzula populara (Kaj Norbano in Lucij Kornelij Skipion). Boj se je končal l.82 s Sulovo zmago. Suli sta se pridružila tudi Gnej Pompej in Licinij Kras. Odločilne bitke so potekale pri mestu Preneste in pred samim Rimom. Vojaki iz konzulskih odredov so bežali pred Sulo, ki je razpolagal z veliko količino denarja za podkupovanje in je imel veliko možnosti za zmago. To je uničilo konzule. Sula je zmagal in prvega novembra l.82 je vkorakal v Rim. V decembru tega leta je proglašen za diktatorja zakonodajalce (s strani rimskega naroda in senata).

S tem se je končal boj med Marijevimi populari in Sulovimi optimati, končala se je prva državljanska vojna. Sula je hitro zmagal nad tedanjo šibko popularno stranko. Začel je z izrazito konzervativnim režimom.

S tem pa se začne prava Sulova diktatura. Sula se je dal izvoliti za diktatorja l.81 in se pripravljaj, da odstrani celotno demokratično zakonodajo preteklih 100 let. Začne s konzervativnim režimom. Okrutno je obračunal s političnimi nasprotniki v R, Italiji in v provincah. Nekateri predstavniki popularne stranke so zbežali iz Italije. Najpomembnejši med njimi je bil Sertorij, ki zbeži v Italijo.

Sula je takoj po vzpostavitvi oblasti uporabljal t.i. proskripcije – javno so bila izobešena imena vseh (Tabulam proscriptiois), ki jih je Sula razglasil za sovražnike države. Tako izbočene je smel vsakdo brez kazni usmrtiti. S tem v zvezi je bilo usmrčenih ok. l.600 državljanov, veliko so jih usmrtili tudi zaradi tega, ker so bili premožni (med njimi tudi nekaj senatorjev in premožnih viteзов, katerih imetje se je dodelilo veteranom). Kaznovali so tudi sorodnike političnih nasprotnikov. Sinovom in vnukom teh so prepovedali opravljanje političnih funkcij. Sula je bil diktator nad rimskimi zakoni. Izdajal je zakone ne glede na ljudsko skupščino in senat. Uvedel je ureditev, ki so jo pričakovali aristokrati, optimati, oligarhisti. Veterani so ga častili kot boga. Imel je tudi lastno, osebno stražo. S svojo novo ustavo je ukinil kar so zgradili Hortenzije,

brata Grakh, Saturnin in Marij. Nova ustava je bila sprejeta legitimno s pomočjo 10.000 osvobojenih sužnjev. Senat ima vrhovno, sodno in zakonodajno oblast. Cenzorji ga ne oblikujejo več. Povečal se je še za 300 članov. Ljudskemu tribunatu, ki se je bil v veliki meri osamosvojil od senata, je vzel pravice do samostojnega predlaganja zakonov. Odpravil je cenzuro in omejil delovanje ljudskih tribunov. Nov pomen dobijo tudi magistrature. Konzuli so le administrativni, ne pa tudi vojaški funkcionarji. Nekdanji konzuli po izteku mandata dobijo v upravo provinco. Cenzura izgublja na pomenu. Obvezna je postopnost doseganja magistratur. Šele po 2 letih po izteku stare se lahko dobi novo magistraturo, isto pa šele po 10 letih izteka stare. Tributska skupščina izgubi pomen. Priznано jim je bilo le tisto, kar so imeli na začetku republike. Vsak sklep je moral potrditi senat. Centurijske skupščine imajo prednost pred tribunskimi. 10 000 osvobojencev je dobilo državljanske pravice in bilo uvrščenih med R plebejce. Italikom so bile priznane državljanske pravice, ki so jih pridobili v zavezniški vojni. Populari so jih razvrstili v 35 rimskih tribusov. S Sulovim zakonom je italiskim mestom dana municipalna organizacija. Namesto svojih starih upravnih institucij so Italiki morali uvesti ustanove, ki so bile kombinacija staroitaljskih in klasičnih rimskih. Skušal je odpraviti militarizacijo politike. Zdaj je Italijo demitaliziral in pridržal vojaško poveljstvo izključno smo posameznim provincialnim namestnikom. Odpravil je brezplačno razdeljevanje žita. Na novo je uredil sodstvo (to v celoti zaupa senatorjem), ljudska sodišča so ukinjena, uvedel je celo vrsto specialnih sodišč (sodišče, ki raziskuje umore). Preuredil je tudi svečeniški stan. Nosilci svečeniških skupščin niso več voljeni, temveč so kooptirani. Sula je izkoristil situacijo, ki je nastala po Marijevi vojaški reformi. Z profesionalno vojsko je na V dosegel velike uspehe, ki so mu omogočili dobiti veliko denarno kontribucijo od Mitridanta. S tem denarjem je podkupoval vojake marijskih konzulov, da dizertirajo. Sulova diktatura je bila vojaška, kajti 100 000 veteranom je podelil posestva v Etruriji, Laciju in Kampaniji, kjer jih je zaplenil Marijevim pristašem. Čeprav je bil diktator s neomejenimi pooblastili je omogočil izbiro konzulov 1.80 (skupaj s Kvintom Metelom sta konzula). Ko je Sula dokončal svoje delo se je odpovedal diktaturi in se umaknil v zasebno življenje (1.79). Ob koncu življenja se je posvetil pisanju spominov. Umril je 1.78.

24. OBDOBJE POMPEJA

Viri: Ciceronova korespondenca, Salustova zgodovina, Plutarh, biografije rimskih politikov...

Po Sulovi smrti konzula postaneta Katul (Sulov pristaš) in Lepid, ki hoče Italikom vrniti odvzeto zemljo. Med obema konzuloma je prišlo do vojne. Lepid je bil poražen pri Rimu.

Ostanke njegove vojske pa je Perperno odpeljal k Sertoriju v Španijo. Vojna je potekala tudi v Iliriku 78-77, kjer so Dalmati zavzeli Salono. Pompej je bil vojak velikih sposobnosti, ki se je odlikoval pod Sulovim poveljstvom. L. 84 se je povezal s Sulo v boji proti Marijevi stranki. Veliko je prispeval k širitvi rimske države. Premagal je Sertorija v Španiji, Mitridanta VI., morske razbojnike v Sredozemlju. Svoje prvo večje poveljstvo je Pompej dobil l.77, ko so ga poslali v Španij, da bi tam zadušil upor. Tu je deloval Sertorij na višku svojih moči, kajti razpolagal je z močno vojsko.

Sertorijeva vojna: traja 8 let, vojskuje se proti Špancem. Sertorij je v upravo dobil Španijo (pretor). Združil je vojsko Italikov s pomožnimi četami Kaltibera in iz Španije nagnal prejšnje pretorje. Premagal je tudi Metela, ki ga je Sula poslal proti njemu. V Španiji je osnoval svet 300 svojih prijateljev in ga imenoval senat. Poveča svojo vojsko z Lepidovo in hoče iti v Italijo. Senat pošlje mlajšega Pompeja. Državljanska vojna. Sertorij (zbral je številne Italike in rimske nasprotnike Sulinega režima) zmagaja, a ga njegovi ljudje ubijejo. Pompej porazi ostalo vojsko pod Perperno l.72. To začetno obdobje je za Pompeja neuspešno. Sertorij se začne povezovati z Mitridatom VI. (ta ga podpre z denarjem in orožjem). Proti Sertoriju pa se dvigne opozicija v Španiji in l.72 je ubit. Ko se je Pompej vračali iz Španije v Rim je l.71 pomagal zatreti spartakov upor. Rezultat tega je, da mu l.70 podelijo konzulat. Kot konzule je izvedel več pomembnih reform, ki pomenijo ublažitev Sulove diktature. Obnovljena je oblast ljudskih tribunov (s tem Pompej pridobi dober glas med populari), kodificiran je zakon o sodstvu, okrepi plemiški stan, obnovljena je cenzura.

2. vojna z Mitridatom (83-82), ki se konča z mirom kot v Dardanu. L.74 se začne tretja Mitridandova vojna. Mitridant sklene zavezništvo z vsemi sovražniki senata. Okupira Bitinijo, ki jo je Nikomed III. zapustil Rimu. Sprva je Mitridat bil uspešen (hkrati Sertorij, Spartak, gusarji). Nato pa so Rimljani začeli dosegati uspehe. Prokonzul Lukul je prisilil Mitridata da se umakne iz Bitnije (l.70). Rimski vojaki l.67 doživijo katastrofo zato l.66 poveljstvo nad to prevzame Pompej. Odločilno zmago nad Mitridantom Pompej izbojuje ob Evfratu. Pompej je l.66 dosegel, da je Z del Armenije prišel pod okrilje rimske države. Za Rim je osvojil tudi Kilikijo in Bitnijo in s tem pride do ustanovitve nove province Bitnija et Pontus l.64. Istega leta je razglasil za rimsko provinco tudi Sirijo (kjer se mu je predal Tigran). Vseskozi je favoriziral Makedonijo in Grčijo. Nastopa kot zaščitnik helenstva pred Arabci in Judi. Prav zaradi tega se zaplete z negrškim prebivalstvom v S Judeji. Pompej zavzame Jeruzalem. Na poti v Jeruzalem izve za Mitridantovo smrt. Bosporsko kraljestvo postane rimska vazalna država. Tako Rim obvladuje Črno morje.

S tretjo Mitridantovo vojno pa se tesno povezuje vojna proti morskim razbojnikom (74-67). Morski razbojniki so se povezovali v večje skupine, živeli so od plenjenja. Pri njih je najpomembnejši socialni faktor, marsikje pa se pridružijo tudi religiozni faktorji. Zlasti se zadržujejo v V Sredozemlju, imajo oporišča na obalah Kilikije, Krete... Rezultat tega je, da je potovanje po morju postalo tvegano. Poleg tega pa so imeli pirati pomembne politične zveze z rimskimi nasprotniki. Sodelovanje s Sertorijem, Spartakom, Mitridantom VI. L. 67 je na predlog ljudskih tribunov dobil poveljstvo proti piratom Pompej (proti piratom je zelo uspešen). Ta Sredozemlje razdeli na vrsto okrožij in približno v 40 dneh očisti Sredozemlje piratov. Pirate naseli v nekaj naselbinah na Peloponezu. Kreta postane rimska provinca.

Tretja vojna s Mitridatom je za Rim zelo pomembna, saj so R osvojili celotno Malo Azijo in Sirijo, prodrli daleč na V, konsolidirali upravo obstoječih V provinc in ustanovili nove. MA posesti okoli provinc so poverjene zvestim dinastom, ki so R plačevali tribut. Država Selevkidov je uničena, Rim pa ima celo MA in Sirijo. L.70 konzula postaneta Pompej in Kras (populara) ukineta Sulove zakone. Kompeticije spet dobijo tributska skupščina, vitezi, cenzorji, ljudstvu se deli žito. Pompej je umrl l.48.

25. KATILINOVA ZAROTA IN PRVI TRIUMVIRAT

Viri: Ciceronovi govori proti Katalinu, Ciceronova korespondenca, Salustova historična monografija

V 70-60 je Rim v znamenju notranjih bojev, nastopijo gospodarske težave (inflacija), nemiri so bili po vsej verjetnosti ozadje **Katilinove zarote**. Lucij Sergij Katilina (108-62) je bil osiromašen aristokrat, privrženec Sule, ki je obogatel v času proskripcij. Katilina je imel visoke funkcije. Od 68 do 66 je bil namestnik v Afriki. Potegoval se je za konzulat že l.66. Pri tem pa ni uspel in je zato organiziral zaroto. Pri tem pa so ga odkrili, vendar ni bil kaznovan. L. 64 se poteguje za konzulat.

Vzporeden s tem pa je vzpon Cicera, ki je do takrat dosegel skoraj vse magistrature. Ta je bil najprej zagovornik popularov, nato pa je prestopil k optimatom. Cicero Katilino premaga in tako postane konzul. Ciceronov konzulat je obremenjen s sovraštvom Katiline, ki se še poveča po drugem Katilinovem poskusu postati konzul, kajti Katilina tako po svojem drugem neuspelem poskusu l.63 (v času Ciceronovega konzolovanja) ponovno organizira še eno zaroto. S pristaši je

načrtoval uboj Cicerona in nekaterih senatorjev. Na vsak način je hotel s silo priti na oblast in izvesti določene politične reforme (ukinjanje dolgov, delitev zemlje, visoki položaji za pristaše...). Katilina pa je bil to pot razkrinkan s strani Cicerona. Ta je nastopil pred senatom, kjer je Katilino obtoževal v govorih (izjemno dober govornik).

Katilina je zatem pobegnil iz Rima v Etrurijo in se oklical za konzula, Cicero pa je dal aretirati njegove privržence in jih dal usmrtiti brez sojenja. V Etruriji pa je Katilina v tem času pripravil vojsko. Rim je poslal v Etrurijo poseben odred, ki Katilino premaga.

Umre l.62 v boju pri Pistoriji. Med njegove privržence so sodili mnogi ugledni politiki, med njimi tudi Julij Cezar. Tribun Servij Rul predlaga agrarni zakon (l.63), ki ga Cicero prepreči. Je pa osnova za Cezarjev zakon iz 59.

Triumvirat: Leta 62 se v Rim vrne **Pompej** iz V. Nerešeno ostane vprašanje preskrbe veteranov. Na podlagi zakona Servija Rula razdeli Pompej veteranom na V zemljo. Senatna „stranka“ mu je zavrnila preskrbo veteranov in potrditev nove ureditve na V, kot jo je bil Pompej vpeljal tam po vojni z Mitridantom VI.

Tako je Pompej v Rimu doživel razočaranje. V svoji stiski se je obrnil k popularom in njihovemu voditelju **Gaju Juliju Cezarju** ter se l.60 z njim zvezal. Kot tretji pa se je tej zvezi priključil **Mark Licinij Kras**.

S to povezavo pride do I.triumvirata (zveza treh mož). To predstavlja vmesno stanje med republiko in diktaturo. Cezar naj bi se s Krasom povezal zaradi dolgov. Cezar si je znal pridobiti ljudske množice z darežljivostjo, čeprav je izviral iz aristokratske družine. Kras je pomenil finančno moč, bil je predstavnik viteštva in vojni dobičkar. Pompej pa je imel na svoji strani vojsko. Delujejo kot nasledniki Grakhov in Marija. Proti trojici je nastopal senat. Pompej, Kras in Cezar so bili na strani popularov in zoperstavili so se senatu in optimatom, podpirali pa so ljudsko skupščino in jo tudi zelo izkoriščali. Na začetku je Cezar najprej predložil agrarni zakon – lex agraria, ki je potrdil Pompejevo ureditev v MA (razen Pompejevih veteranov naj bi zemljo izkoriščali tudi drugi državljani). Ta zakon je dal Cezar izglasovati v ljudski skupščini, ker ga je senat zavrnil. Predlagal je tudi agrarni zakon za delitev zemlje v Kampaniji. Njegovo celotno delovanje je bilo usmerjeno v krepitev politike popularov in škodovanje senatu.

Tajno so se med seboj podpirali in se domenili, da bodo prevzeli oblast na podlagi vojaške diktature. Da bi se 1.triumvirat še bolj utrdil, se je Pompej poročil s Cezarjevo hčerjo Julijo. Cezar se začne potegovati za konzulat s podporo Krasa in Pompeja.

L.59 je bil izvoljen za konzula. Cicero je nasprotoval triumvrom in bil izgnan pod obtožbo, da je Katilinove zarotnike usmrtil brez sojenja. Da bi Cezar pospešil svoj vzpon je prepričal senat, da mu je za 5 let podelil poveljstvo v Tostran. Galiji in v Onost. Galiji. Ljudska skupščina je izvolila predlog, da bo Cezar po poteku konzulata dobil v upravo za naslednjih pet let Tostransko in Onostransko Galijo.

Cezar je po izteku konzulata (konzulat preda Klodiju) odšel v Galijo in bil tam kot rimski namestnik osem let. Glavni nosilec oblasti v Rimu je triumvirat.

L.56 so kljub medsebojnim nesoglasjem Cezar, Kras in Pompej obnovili svoj pakt. L.54 so se sestali v mestu Lucca v Etruriji in sklenili, da konzulat za l.55 prevzameta Pompej in Kras s tem, da vsi trije z letom 54 nastopijo prokonzulat. Cezar je računal, da bo obdržal obe galski provinci, l.48 pa naj bi ponovno postal konzul. Vsi ti sklepi pa so bili protizakoniti, sprejeti mimo senata in ljudske skupščine. Leta 55 sta konzula res postala Pompej (v upravo dobi Hispanijo) in Kras (dobi v upravo Sirijo). Dosegli so, da sta bila Kras in Pompej l.55 izvoljena za konzula. Nadalje so zdaj vsi trije dobili izredne službe: Cesarjevo poveljstvo nad Tost. In Onost. Galijo je bilo podaljšano, Pompeju sta bili dodeljeni obe Španiji, Krasu pa Sirija – vsakemu za 5 let z izrednimi vojaškimi pooblastili. Kras se je začel vojskovati proti državi Partov. L.53 je bil poražen pri kraju Carrhac in je tam padel. V bližini Rima ostane Pompej, ki Španijo upravlja preko legatov. Po Krasovi smrti je prvi triumvirat praktično razpadel. S tem pa se je povečalo rivalstvo med Cezarjem in Pompejem. V 54/53 v Rimu vladajo hudi politični boji, v mestu vlada teror. Pompeju je šlo predvsem zato, da bi dosegel priznanje vladajoče aristokracije. Zato se je zbližal s Senatom. To je ustrezalo tudi namenom senatske stranke, ki se je bolj bala Cezarja. Tako si ena stran zagotovi stališče popularov (Cezar), druga pa je oprimatska (Pompej). Senat je l.52 pooblastil Pompeja z naslovom konzul. S posebnim zakonom so skušali izkopati cezarjeve pozicije. Po tem zakonu niso smeli nosilci magistrature oditi v province takoj po opravitvi magistrature, temveč šele čez 5 let. Prepovedana je bila tudi kandidatura za konzula v odsotnosti. Vse to je udarec proti Cezarju. L.49 sklenejo v senatu, da se Cezar odpokliče in da se mu ne podeli nobene druge službe, ter da se drugega postavi na njegovo mesto. Cezarjev položaj je bil težak – ni se hotel odpovedati svojemu prevladujočemu položaju, zato je moral tvegati odkrit

spopad. Januarja 1.49 je Cezar odkorakal z vojsko čez Rubikon (mejna rečica med njegovo provinco in Italijo). S tem pa izbruhne državljanska vojna. Vzroki zanjo so predvsem osebno nasprotje med Cezarjem in Pompejem, ki se projecira na širše politično gibanje. Krivda za vojno je pri obeh. Dejstvo pa je, da je vojno začel Cezar, ki je zavzel mesta do Ancone in prodril na območje Etrurije. Del senatorjev s Pompejem vred se zateče v Grčijo. Cezar pride v Rim in si pridobi Sicilijo in Sardinijo. Državljska vojna pa se kmalu spremeni v zunanjo vojno, ko Cezar udari v Španiji. Poleti 1.48 pride do odločilne bitke pri Farsalu v kateri Cezar zmaga. Pompej zbeži v Egipt, kjer je bil umorjen. S tem je prvi triumvirat dokončno propadel.

26. CEZARJEV NASTOP IN OSVOJITEV GALIJE

viri:Cezar (pisma, govori), Svetonij (Cezarje življenjepis), Plutarh (življenjepis Pompeja, Cezarja, Krasa in Katona), Apijan (Državljska vojna); viri za galske vojne:Apijan (Keltska zgodovina), Cezar (Galska vojna), Strabon (geografski opis)

Gaj Julij Cezar (100-44) je izhajal iz stare ugledne družine, ki pa ni bila premožna. Bil je helenistično izobražen, vojskovodja in politik. Kot Marijev nečak je zapadel v proskripcije, vendar je bil oproščen. Navezal so je na Pompeja in pozornost nase pritegnil, ko je 1.65 kot kurulski edil organiziral igre v Rimu. V svoji postopni politični karijeri je bil vojaki tribun, kvestor, edil, pontifex maximus je 1.62 prišel do položaja pretora v Rimu in podpretorja v Hispaniji. L. 60 je prišlo do zveze med tremi najbolj vplivnimi ljudmi v državi: Cezar (ljudstvo ga je imelo rado), Pompej (dober vojskovodja), Kras (bil je zelo bogat).

To zvezo poznamo pod imenom prvi triumvirat. Zveza ni bila formalna, bila je zasebne narave. Ti trije so se med seboj dogovorili, da bodo s pomočjo svojih pristašev podprli Cezarja, ki se je potegoval za konzulat v 1.59. Bil je izvoljen. Najpomembnejši nasprotnik Katon Mlajši je ta dogovor označil kot konec rimske republike in svobode v rimski državi. Pompej, Kras in Cezar so bili na strani popularov in zoperstavili so se senatu in optimatom, podpirali pa so ljudsko skupščino in jo tudi zelo izkoriščali. Na začetku je Cezar najprej predložil agrarni zakon – lex agraria, ki je potrdil Pompejevo ureditev v MA (razen Pompejevih veteranov naj bi zemljo izkoriščali tudi drugi državljani). Ta zakon je dal Cezar izglasovati v ljudski skupščini, ker ga je senat zavrnil. Predlagal je tudi agrarni zakon za delitev zemlje v Kampaniji. Njegovo celotno delovanje je bilo usmerjeno v krepitev politike popularov in škodovanje senatu.

Ljudska skupščina je izvolila predlog, da bo Cezar po poteku konzulata dobil v upravo za naslednjih pet let Tostransko in Onostransko Galijo. Cezar je po izteku konzulata odšel v Galijo in bil tam kot rimski namestnik osem let. L.58 je prevzel upravo v Cisalpinski in Transalpinski Galiji, dveh rimskih provinc in začel je sistematično osvajati ostalo ozemlje galskih plemen. Teh plemen je bilo več: Arverni, Hedučani, Sekvanci, Halvetijci... Tu so nekoč vladali kralji. Vidno mesto med ljudstvom so imeli druidi, svečeniki, sodniki. Prvaki (vojaki) so si podvrgli narodne množice. Za prevlado sta se borili dve plemenski zvezi Hedučani in Sekvanci. Leta 71 so Suebi pod Ariovistom s pomočjo Sekvancev porazili Hedučane in se naselili v Alzaciji. Sledili so premiki germanskih ljudstev in v takih razmerah je dobil Cezar v upravo Galijo Narbonensis. V Rimu pade odločitev za vojaški poseg v Galijo. Cezar je skušal dobiti vojaški sloves in hotel zaščititi rimsko prebivalstvo v provinci. Začetni uspehi proti Helvetijcem so Cezarja potegnili v nadaljna osvajanja. Vojna se je začela, ko so se Helvetijci hoteli preseliti iz dan. Švice na Z in so prosili za prehod čez rimsko ozemlje. Cezar je vkorakal v Galijo, premagal Helvetijce, ki so se vrnili v stara bivališča. Hujši problem so bili Suebi, ki so bili rimski tekmeci za Galijo. Cezar jih je premagal v Alzaciji in začela se je selitev germanskih plemen na ozemlje V od Rena. Tako so bili glavni tekmeci za Galijo izločeni. Sledijo sistematični pohodi Rimljanov na S in zavzetje dela ozemlja Belgov, Akvitancev in Keltov. Vojaške operacije so bile zaključene l.56, ko so Rimjani izbojevali prvo pomorsko bitko s Kelti pri ustju Loare in uničili ljudstvo Venetov. Nato se rimske legije vrnejo v prezimovališče v srednji Galiji. Po uspehih v Galiji je prišlo do obnovitve triumvirata. Pompej, Kras in Cezar so se l.54 sestali v mestu Lucca v Etruriji in sklenili, da konzulat za l.55 prevzameta Pompej in Kras s tem, da vsi trije z letom 54 nastopijo prokonzulat. Cezar je računal, da bo obdržal obe galski provinci, l.48 pa naj bi ponovno postal konzul. Vsi ti sklepi pa so bili protizakoniti, sprejeti mimo senata in ljudske skupščine. Leta 55 sta konzula res postala Pompej (v upravo dobi Hispanijo) in Kras (dobi v upravo Sirijo). Velika pooblastila triumvrov iz l.55 niso bila združljiva s temeljnimi načeli rimske republike. Bili so izven kontrole senata in ljudstva in pretila je nevarnost, da bi Rim lahko postal avtoritativno vodena država – na čelu države bi bili trije ljudje z diktatorskimi pooblastili. Mir je bil odvisen od sodelovanja med njimi. V Iliriku 57/56 in 54 obrzda Piruste. Pozimi 56-55 vpade večja skupina Germanov preko Rena pod vodstvom Ariovista in začne se drugo obdobje Cezarjevega vojskovanja v Galiji. Cezar je napadel Germane, ki so prešli Rajno in zavzeli nekatera galska zemljišča. Zmagal je pri danskem Koblenzu in prvič je S od tu prekoračil Ren in bil nekaj časa na tleh Germanije, a to še ni bil resen poskus osvajanja. Sledil je še en tak primer – pohod v Britanijo, ki je bil bolj raziskovalnega zanjaja. Pred koncem leta 54 je prišlo do upora galskih ljudstev, začeli so Treveri. Rimljani so imeli velike izgube in tako se začnejo obojestranske priprave na odločilen spopad.

L.53 je Cezar drugič prekoračil Ren in tam postavil vojaške utrdbe. L.52 so vodilno vlogo prevzeli Arveni iz J dela Galije pod Vercingetorixom (ideja o nastanku enotne države ne glede na plemensko pripadnost). Rimljani so bili poraženi pri Gergovi, nato pa je sledilo rimsko obleganje Alezije. Cezar je Alezijo obkolil in Kelti so se zaradi lakote predali. Tako je bilo l.51 konec vojne v Galiji. Galija je ostala rimska provinca, davki so bili manjši zaradi opustošene dežele in ker ni šlo za kazen. Galci niso bili uničeni, ampak so bili vključeni v proces romanizacije in v 5.st. ob prihodu Frankov in Z Gotov je imela Galija že povsem romanski značaj. Osvojitve Galije je svetovno zgodovinsko dejanje, v celoti Cezarjevo delo, ki je s to vojno obogatel. Iz osvbojevalca se je Cezar spremenil v okupatorja teh dežel. Z Galijo je osvojil Krasov sin. Celotna Galija je bila osvojena v treh letih.

27. DRŽAVLJANSKA VOJNA IN CEZARJEVA DIKTATURA

L.53 je bil Kras v vojni s Parti ubit. Pri volitvah za konzule in druge magistrature je prišlo do oboroženega spopada med pristaši optimata Milona in pristaši populara Klodija (izzene Cicerona, Cezarjev zaupnik). Novih konzulov se tako ni dalo izvoliti in v začetku l.52 so Milonovi pristaši ubili Klodija. Pompej je do takrat že popolnoma prešel na stran optimatov in senat mu je predal oblast.

Pompej je dobil diktatorska pooblastila. To je bil čas njegove dokončne prekinitve odnosov s Cezarjem, ki je bil v težki situaciji zaradi upora v Galiji.

Optimati so začeli z ostro politiko proti Cezarju in zahtevali, da se odpove mestu prokonzula in da se v Galijo pošlje njegov naslednik. Vendar pa je Cezarju do konca l.52 uspelo zatreti upor in do l.50 je ustanovil novo provinco Galijo. Tako je imel veliko vojsko. Uprl se je zahtevi senata, da razpusti vojsko in da pride v Rim. Senatu in Pompeju je postavil zahtevo, da ga v odsotnosti izvolijo za konzula. Na koncu pa se je odločil, da obračuna z nasprotniki in v noči z 10. na 11. januar l.49 je prekoračil reko Rubikon (meja med Galijo in rimskim ozemljem) in tako začel nevaren vojaški pohod na Rim. s tem začne drugo državljansko vojno. Ko je Cezar prekoračil Rubikon in se odpravil nad Rim so Pompej, konzuli in večina optimatov zbežali na epirsko obalo preko Brundizija. Cezar je prodiral naprej in počasi so se mu mesta Ariminum preko Umbrija do Picenuma predala, na odpor je naletel šele pri Samniumu. Cezar v 60 dneh brez bojov osvoji Italijo in je velikodušen do nasprotnikov. Optimati so namreč imeli vse province

razen Galije ter močno mornarico. Lahko bi onemogočili oskrbo R in na koncu iz vseh strani izvesti invazijo na I.

Cezarju ni uspelo da bi ustavil Pompeja in je zato postopno osvajal Italijo in tako je aprila vkorakal v Rim, ki ga je pričakal brez odpora. Do nasprotnikov, ki so se mu predali je bil Cezar zelo prizanesljiv. Cezar je poslal vojsko na Sardinijo in Sicilijo, v provinco Afriko in na V Jadran, sam pa se je odpravil v Španijo, da bi tam obračunal s pompejanci.

Cezarjevi legati so zavzeli Sardinijo in Sicilijo (pomembni zaradi preskrbe).

V Afriki je vojska doživela neuspeh, ker je na Pompejevo stran stopila Numidija.

Na Jadranu pa je bila Cezarjeva vojska poražena pri Korčuli. Ilirski Dalmati so napadli (l.50) Liburne, R zaveznike, jim odvzeli nekatere posesti. R vojska, ki je bila poslana proti Dalmatom je bila poražena. Cezar je l.49 poslal legata Antonija z vojsko v S Ilirik, da bi s tem zaustavil eventualni pohod pompejevcev s tiste strani v Italijo. Cezarjeva vojska je bila pri Kurikti poražena s strani pompejevcev. Odločilno vlogo na Jadranu je odigral Cezarjev legat Publius Vatinius, ki je s svojim brodovjem prišel iz Brundizije in potolkel Pompejevo brodovje pri otoku Tauris l.47.

Na Cezarjevi strani so bile tudi rimske kolonije (Salona, Lisus, Epidauros), na Pompejevi strani pa so bile grške skupnosti, srednje dalmatske skupnosti in Iliri.

V Španiji je Cezar s svojimi lagijami z velikimi težavami premagal vojsko Pompejevih poslancev. Glavna bitka se je odvijala poleti 49 pri mestu Ilerde. Ko se je vračal je prišel v konflikt z mestom Masilijo, ki je hotelo ostati nevtralnno. S kapitulacijo Masilije je propadla zadnja grška država na Z (fokajska kolonija) po 550 letih obstoja.

Ko se je Cezar vrnil v Rim l.49 je bil proglašen za diktatorja in izvoljen za konzula.

L.48 so se začeli boji proti Pompeju na epirski obali. Vojska, večinoma iz V, prestopi na Cezarjevo stran. Pompej se je umaknil v Tesalijo in Cezar je šel za njim, tako je prišlo do odločilne bitke pri Pharsalosu avgusta 48. Tu je bil Pompej strahovito premagan in je izgubil veliko število vojakov. Preživeli vojaki iz Italije pa so prešli k Cezarju.

Pompej je zbežal v Egipt, kjer pa je bil po naročilu enega od kraljevih svetovalcev Ptolomaj XII. ubit. Cezar ga je zasledoval in tako je prišel v Aleksandrijo. Tam se je vmešal v dinastične boje. Za prestol sta se bojevala sestra in brat, Kleopatra VII. In Ptolomej XII. Cezar je pomagal Kleopatri in imel z njo ljubezensko avanturo. To pa je vodilo v spor z njenim bratom in v aleksandrijsko vojno, l.47 je ptolomaja premagal v bitki pri Nilu. V tej vojni je zgorela največja knjižnica starega sveta, aleksandrijska knjižnica. Iz zveze z Kleopatro se je rodil sin Cesarion (mali Cezar).

To se je dogajalo do poletja 47, ko se je Cezar odpravil z vojsko preko Sirije v Malo Azijo. Tam se je vzdignil Mitriadov sin Farnakes, ki je bil zaveznik ptolomajcev. Z njim je opravil na hitro. L.47 ga porazi.

V juliju 47 se je vrnil v Rim, še prej je bil v odsotnosti že drugič proglašen za diktatorja.

Tu se je ukvarjal z reševanjem sporov med političnimi skupinami, vendar je kmalu odšel v Afriko, kjer je bil formiran nov protisenat pompejancev. Pompejeva sinova Skipion in Katon Mlajši so se tam povezali z numidijskim kraljem Jubom. Proti njim se je Cezar povezal s mavretanskim kraljem Bokho. Odločilna bitka je bila spomladi l.46 pri Thapsusu, kjer so bili pompejanci popolnoma poraženi. Ta afriška vojna je prinesla Rimljanom novo posest. V del Numidije je Cezar pod imenom Africa Nova pripojil provinci Africi. Ostali del Numidije pa je dal Mavretaniji.

Ko se je poleti l.46 vrnil v Rim je tam slavil štirikratni triumf.

Jeseni 46 pa je ponovno odšel v Španijo, da bi dokončno premagal pompejance, ki so tam zbirali preostalo optimatsko vojsko. V odločilni bitki pri Mundi marca 45 je zmagal in proslavil peti triumf v Rimu. L.46, ko se je vračal iz Afrike je bil še tretjič proglašen za diktatorja za deset let.

Po bitki pri Mundi je sledila počastitev s strani senata in ljudstva, ki so dali Cezarju oblast. Dobi naslov imperator, postane cenzor in vrhovni sodnik, dobi tudi naslov pontifeks maximus. Ponudili so mu kraljevsko krono, ki pa jo je zaradi previdnosti odklonil. V templjih so postavljali njegove kipe, častili so ga po božje (molitve, prazniki). Uvedel je mnogo zakonskih

(leges iuliae; zakoni o vojski, sodstvu...) in upravnih sprememb. Povečal je število senatorjev na 900, povečal je število magistratur (moral je nagraditi ljudi, ki so mu pomagali). Prednost dobijo centurijske skupščine. Zakon o agrarju (80.000 lj. dobi zemljo), z zakonom o municipijih je izenačil upravo v vseh mestih v Italiji in s tem dokončal, kar je Sula začel. Veliko prebivalcev provinc je dobilo rimsko državljanstvo (predvsem je bil naklonjen Keltom v Transalpinski Gal). Poveča prihodke iz provinc, revne prebivalce Italije pa pošlje čez morje - uredi razmere. Reformiral je tudi koledar – namesto luninega je s 1. Jan. 1.45 uvedel sončno leto v 365 in $\frac{1}{4}$ dneva (tega leta je bilo vstavljenih 67 dni). Bil je prvi rimljan na novcih. Postal je dosmrtni diktator, bil pater patriae, pontifex maximus. Upravljal je tudi z državno blagajno. Uvedel je nove vojne službe in v vojsko je uvedel strogo disciplino. Rim začne dobivati helenistični sijaj. Svojega dela ni dokončal in ob njegovi smrti ni bila država ne monarhija ne republika in ne principat. Ni premišljeval o dedni dinastiji in je tudi določil le naslednika Gaja Oktavija, ne pa dediča. Ubili so ga zarotniki (Kasius, Brutus...) na marčeve ide 15.3.1.44 v senatu.

28. OBD. NOTR. NEMIROV IN DRŽ. VOJNE PO CEZARJEVI SMRTI

Viri: Res gestae divi Avgusti; Svetonij: življenjepis cesarja Avgusta; Kasij Dion; Paterkul (za Balk.); Tacit: Uvod v Annales; Livij.

V ta čas sodijo razmere po Cezarjevi smrti 1.44, pa do 1.30. Mark Antonij 2 dni po Cezarjevi smrti skliče senat. Ta je pomilostil Cezarjeve morilce, Cezarja pa po smrti častijo. Cezar je v oporoki za dediča postavil sina svoje nečakinje Gaiusa Octaviausa, ki ga je tudi posvojil. Rimljanom pa je zapustil denar -> začnejo iskati morilce. Oktavijan je potreboval 14 let, da je izločil svoje nasprotnike in si zagotovil mesto kot gospodar svetovne države. Burt je pobegnil v Makedonijo, Kasij pa v Sirijo.

Po Cezarjevi smrti se je začel boj med tistimi, ki so se šteli za njegove dediče. Med Oktavijanom in Antonijem pride do boja za oblast v vodstvu popularov. Oktavijan je problem nasledstva rešil v svojo korist. Dobil je veliko vojsko, v boju proti Antoniju pa so mu pomagali tudi optimati (Antonij se jim je zdel hujši sovražnik). Nastopili so boji med republikansko stranko (vodijo jo Cezarjevi morilci in Oktavijan) in Cezarsko stranko (Mark Antonij).

L. 44 je Marku Antoniju Cezar ponudil krono, le ta pa je to odklonil. Bil je Cezarjev general in bil l.44 konzul skupaj s Cezarjem. Antonij dobi prokonzulat v Makedoniji in nato Cisalpinski Galiji. Je vodja popularov.

Na podlagi Cezarejve dediščine Oktavijan zbere svojo privatno vojsko in s to vojsko je postal dragocen pomočnik senata v boju proti Antoniju. Oktavijan se poveže s Cicerom in optimati ter zbere vojsko, da bi maščeval očeta in ga nasledil.

44 mutinska vojna; Antonij udari z vojsko iz Makedonije v Cisalpinsko Galijo, da bi odstranil prokonzula Decima Bruta. Senat se ga ustraši in proti njemu pošlje nekaj legij, ki se jim pridruži Oktavijan. Antonij je 43 pri Modeni poražen in gre v Transalpinsko Galijo k Lepidu. Oktavijan s senatorsko stranjo zmaga, pri tem pa oba konzula padeta. Oktavijan pa je izkoristi zmago in zavzel Rim, senat ga je moral (kljub nasprotovanju Marka Antonija) imenovati za konzula. Mark Antonij si je okrepil položaj, ko si je z zakonom zagotovil Tost. Galijo. Politični boji med raznimi skupinami so prinašale številne preobrate. Opurtonisti so menjali politično pripadnost. Vojaku (oborožene narodne mase) so pričakovali neko realno rešitev.

Brž ko je Mark Antonij zapustil Rim, se je podžgana od Ciceronovih polemik okrepila opozicija v senatu in v sporu je Mark Antonij pobegnil na Z in se povezal z Lepidom (namestnik v Narbonski Galiji).

V tej situaciji, Oktavijan, ki je bil do tedaj v opoziciji proti Marku Antoniju, prekine zvezo s senatom in se poveže s Markom Antonijem in Lepidom v drugi triumvirat l.43 (sklenjen je za 5 let v). Ta triumvirat je bil sklenjen na podlagi državnega zakona v Bologni. Namen te zveze je bil kaznovati Cezarjeve morilce.

Vkorakajo v Rim in uvedejo vojno diktaturo, dobijo konzulska pooblastila za 5 let (da uredijo državo), postavljajo magistrate, sprejemajo zakone, delijo zemljo, lahko izrekajo smrtne kazni brez ugov. Rezultat tega so tudi proskipcije, ki pa so manj krvave od Sulovih. Začnejo preganjati politične nasprotnike in jim zaplenijo posest, ker jo rabijo za vojake. Usmrtijo 130 senatorjev in 2000 vitezov. V strašnem pokolu je bila republikanska stranka fizično uničena in tudi Cicero postane l.43 žrtev preganjanja. Lepid dobi Narbonsko Galijo in Španijo, Antonij Cisalpinsko in ostalo Galijo, Oktavijan pa Afriko in Sicilijo (Ilirik in Makedonijo ima Brut, Sirijo Kasij, mornarico v Z Sredozemlju ima Sekst Pompej). L.43 je oblast nad rimsko mornarico na Z

Mediterranu dobil Sekst Pompej. S tem je pridobil veliko moč. Sprejemal je proskibirane emigrante in oviral oskrbo Italije. Oktavijan se je moral z njim pogoditi in mu priznati položaj.

Nato sladi vojna triumvrov proti Cezarjevim morilcem. V prvi polovici l.42 Lepid ostane v I, Antonij in Oktavijan pa odideta na Balkan. Že pred prihodom triumvrov na oblast sta Brut in Kasij postala gospodarja vseh V provinc. Na razpolago so jma bili vsi prihodki tamkajšnjih provinc. Poveljevala sta tamkajšnjim rimskim in zavezniškimi četami. V prvi polovici l.42 so se triumvi pripravljali na vojni pohod na V, Brut in Kasij pa na obrambo V in napad na Italijo. Triumvri so najprej poslali preko Jadrana del legij pod vodstvom dveh legatov, nato pa sta tja prišla tudi Antonij in Oktavijan z nekaj legijami.

Prišli so do Filipov, kjer jim je že predhodnica utrdila položaj. Oktobra pri Filipiju mesecu borb porazijo Bruta in Kasija (njuna vojska se preda). Republikanska stran je bila popolnoma poražena in po tem porazu ne igra nobene vloge več. V tej bitki so dokončno obračunali s Cezarjevimi morilci in v svojo oblast dobili V province. Zmagovalci so si razdelili svet med seboj. Ob Oktavijanu in Marku Antoniju sta najprej zahtevala delež plena tudi Lepid in Sekst Pompej (Pompejev sin). Oktavijan dobi Z, Lepid dobi Afriko, Antonij V od Skodre.

Konec l. 41 se je moral vojskovati v Italiji proti veleposestnikom, katerih zemljo je želel razdeliti veteranom. Upornikom so se pridružili tudi Antonijevi veterani in Antonijevi pristaši. Središče so imeli v Etruriji. Oktavijanova vojska jih je s težavo pokorila.

Na sestanku v Brundiziju l.40 sta se sestala Antonij in Oktavijan. Zedinila sta se glede razdelitve interesnih območij. Nova upravna razdelitev:

V province so pripadle Antoniju, Z Oktavijanu. Jeseni l.39 so se triumvri sporazumeli v Puteoli s Sekstom Pompejem o spornih vprašanjih. Ta je bil za čas drugega triumvirata gospodar Sicilije. Pridružili so se mu tudi številni ugledni Antonijevi in Oktavijanovi nasprotniki. V svojo vojsko je sprejel številne pobegle sužnje. Triumvri so mu priznali oblast nad Sicilijo in mu priznali tudi oblast nad Sardinijo in Peloponezom. Vendar se strani dogovora niso držale. L.38 so se pričeli novi boji Pompejeve in Oktavijanove mornarice, med Oktavijanom in Sekstom Pompejem pride l.36 do t.i.Sicilske vojne, v kateri Oktavijan zmaga. Tako je od l.36 dalje Z del države pripadal le Oktavijanu in V del le Antoniju.

Drugi triumvirat l.37 podaljšajo za pet let s sporazumom v Tarentu.

35-32 poteka vojna v Iliriku. Dalmati so izkoristili odhod R vojske na druga bojišča. Osvobodili so mnoge svoje posesti, ki so bile pod Rimljani. Oktavijan je (ko je po sporazumu v Brundiziju dobil oblast nad Ilirikom) poslal Azinija Poliona, da z vojsko vzpostavi stanje kot je bilo pred ubojem Cezarja. Tako je nastopila dolgotrajna ilirska vojna. Rimska vojska je pokorila številna ilirska plemena. Iliri (največ Dalmati) so tudi po tem še štirideset let kljubovali R. : Oktavijan se tako utrdi na V Jadranu in V Alpah.

Antonij pa je na V doživljal hude poraze proti Partom. Najprej se je vojskoval preko legatov, nato pa osebno. L.41 ga je v Kilikiji obiskala egipčanska kraljica Kleopatra. Njegovi legati so uspeli zavrniti Parte, ki so prodrli v Sirijo, Fenikijo in Palestino. Antonij je l.36 osebno povedel R vojsko nad Parte in prodril v Armenijo. Po neuspehu se je moral umakniti, pri tem pa je utrpel izgube zaradi terenskih in vremenskih nepravil, pomankanja in Partov. Nato pa je Antonij začel samovoljno škodovati R interesom. Pretrgal je družinske vezi s Oktavijanom.

Antonij se je zaobljubil Kleopatri (kraljica Egipta) in med njima je l.37 prišlo do poroke, ki pa po rimskih zakonih ni bila veljavna. Zaradi te je Antonij v Rimu izgubil veliko podpore. Antonij je začel Kleopatrinim otrokom poklanjati rimsko ozemlje, kar je pomenilo kršenje rimskih zakonov (da ji nek. pos. v Fen., Kil., Sir., Kreto in Ciper). Oktavijan je pri tem zastopal rimsko politiko in osumil Antonija, da izdaja rimsko stvar. Govorilo se je, da pripravlja ekspedicijo na Rim, zato je moral biti kaznovan. Oktavijan je na svojo stran pridobil široke kroge. Antonij je l.34 razglasil Cezariona (Kleopatrin in Cezarjev sin) za Cezarjevega naslednika.

Senat je v teh razmerah napovedal vojno proti Kleopatri in s tem posredno tudi Antoniju. Oktavijan je pri tem dosegel prisego vsega prebivalstva Italije in Z, da se bodo borili na njegovi strani. L.33. se je iztekel petletni mandat triumvrov (tedaj dvoumbra; Lepid je, ker se je nelojalno obnašal do Oktavijana kompromitiran končal svojo vlogo). Oktavijan je legaliziral svoj položaj v Rimu in se dal izbrati za konzula, opiral se je na lojalne legije. Oktavijan pa je imel 19 rimskih legij, 800 egiptovskih ladij, številne odrede azijskih dinastov. Oktavijan je imel manjšo, ampak zelo homogeno vojsko ter manjše ladjevje.

Do velike bitke sploh ni prišlo, odvijala se je pri Akciju. Kleopatra je zapustila bojišče s 60 ladjami in se vrnila v Egipt. Tudi Antonij je zapustil svojo vojsko sredi boja in ji sledil. Bitka

se je končala z množičnim prehodom Antonijevih vojakov na Oktavijanovo stran. Vojna se je tako končala l.31 z zmago Oktaviana pri Akciju. Oktavijan svojo povečano vojsko odpelje v Italijo in jo demobilizira. Čez nekoliko mesecev se na pritisk svojih odloči končati obračun z Antonijem (ta je v Egiptu še vedno imel močno vojsko).

Avgusta l.30. je Oktavijan osvojil Aleksandrijo, antonijeva in kleopatrina vojska je kapitulirala. Kleopatra in Antonij pa l.30 naredita samomor. S tem Oktavijan dobi popolno nadvlado. Egipt je postal rimska provinca. L.29 je Antonij končal z državljanskimi vojnam.

29. NASTANEK PRINCIPATA

Ko so R zavladali Italiji in številnim izveni talskim narodom, se je njihova republikanska državna ureditev pokazala za zastarelo. Vojska, ki je osvajala v tujini je dobila veliko moč in povzročila, da je vloga državnih komicij(?) postala simbolična. Poveljniki so se izogibali republikanskih predpisov o doseganju magistratur Marijeva vojaška reforma je pospešila revolucijo, ki je vodila v vojaško diktaturo. Julij Cezar je R želel vsiliti despotovino helenističnega tipa, to pa se je tragično končalo. Oktavijan je uspel najti kompromisno rešitev v obliki principata. Prej je bil tradicionalen naziv za prvega senatorja, tistega, katerega ime je bilo na prvem mestu pri popisu senatorjev. Navadno je bil to najstarejši član senata, ki je imel pravico prvi predlagati predloge. Gre predvsem za častni naziv, ki pa ne nudi kakšnih posebnih pooblastil. To so bili najvplivnejš politične osebnosti republikanske dobe.

Obdobje cesarstva se deli na čas principata in čas dominata. Za razumevanje okoliščin v katerih je principat nastal je pomembno poznavanje položaja v R od Cezarjeve smrti do konca tretje državljanske vojne. To je bilo obdobje krize z državljanskimi vojnam. Vsaka od državljanskih vojn pa je pomenila korak naprej v smislu izgrajevanja monarhične oblasti. Po državljanski vojni (43-30) se zvrstijo tisti dogodki, ki pomenijo prehod v novo obliko državne ureditve.

Oktavijan v času državljanske vojne še ni nastopal z izrednimi pooblastili, ki bi kazala cesarsko oblast, pa se je to zgodilo takoj zatem. Oktavijan je bil konzul vsako leto od 31 do 23.

Po zmagi nad Antonijem mu rimski narod podeli tribunsko oblast v povečanem obsegu, ki mu je dajala veliko pravic: nedotakljivost, pravico pomagati državljanom (*lux auxili*), kar je pomembno v sodstvu.

L. 29 kot cenzor sestavi nov senat 1000-ih in postane princeps senatus (iz senata je odstranil politične nasprotnike, v senat pa imenovalsele vrsto svojih političnih pristašev).

Senat tako dobi globoko strukturno spremembo in postane kooperativen z gl. voditeljem. 13.1.27 je datum osnovanja principata in rimskega cesarstva. Takrat je Oktavijan imel govor, da vrača senatu vojsko, zakonodajno oblast in province, ter da se namerava vrniti v zasebno življenje. S tem je Oktavijan napovedal svojo politično upokožitev. Senatorji ga prosijo, naj ostane in s tem prepreči morebitno državljansko vojno. Oktavijan se da preprostiti in od senata prevzame del oblasti. Za 10 let sprejme prokonzulat perifernih provinc.

Postavlja se vprašanje ali je bil Avgustov nastop iskren ali zrežiran. To dejanje lahko pomeni le dobro načrtovano politično igro. Ta taktika se v cesarski dobi še nekajkrat ponovi.

Pridobljene province (izpostavljene province, v katerih je potrebna stalna prisotnost vojaških oddelkov; to so bile Španija (tarakonska in Luzitanska Iberija), Galija brez Cisalpinske in Narbonske, Kilikija, Sirija s Ciprom in Egipt) so postale cesarske, z njimi je upravljal cesar, s preostalimi pa je upravljal senat (l.23 dobi *imperium maius* - vojaško poveljstvo v vseh provincah, tudi senatskih). Kot prokonzul in vrhovni poveljnik ima Oktavian *imperium*. V R je O vladal kot princeps (spoštoval republikanske institucije), medtem ko je v provincah vladal kot monarh (glej spodaj).

16.1 27 dobi še sakralni naziv avgustus (je nad magistrati). Ta naslov sam po sebi ni skrival nobene posebne funkcije. Avgust naj bi bil tisti, ki je vreden čaščenja in spoštovanja. Ta naziv daje nosilcu poseben položaj, vendar nobene posebne oblasti, dejansko je bila njegova oblast še manjša kot takrat ko je bil triumvir. Po tej ureditvi (l.27) je Oktavijan dobil novo ime: Imperator Caesar divifilius Avgustus. Naziv Imperatro lahko označimo z imeni kot so Janez, Jože(?). Ime Caesar je dobil kot Cesarjev posinovljenec, ime Divifilius pa pomeni sin božanskega, ker je bil Cesar po smrti konsepiran. Naslov Avgustus pa se je ustalil, saj so ga nosili vsi cesarji. Senat in R narod sta to ureditev slavila kot obnovitev svobodne republike, kar pa je tudi svojevrsten paradoks.

L.23 je Avgust odložil konzulat (tipična republikanska funkcija), senat pa mu podeli dosmrtno tribunsko oblast(?) (tribunitia potestas; ščiti ljudstvo). Avgust kot patricij ni mogel postati ljudski tribun. Zato pa je dobil vse pravice, ki so pripadle ljudskemu tribunu (v narodnih skupščinah predlaga nove zakone, deluje v senatu, s svojim „veto“ lahko onemogoči vse odločitve senata in magistratov, če se mu to zdi potrebno). V senatu je dobil privilegiran položaj, da lahko predlaga karkoli, četudi nima neke formalne funkcije. Tako je avgustov položaj od 23 naprej temeljil na vojni oblasti, na višjem prokonzularnem imperiju in na oblasti ljudskega tribuna. V svoje roke je dobil celotno državno delovanje, predvsem legislativno. Ta dvojna oblast pomeni: Imperium proconsulare maius pomeni popolno oblast absolutnega vladarja v lastnih in senatskih provincah, pa tudi poveljstvo nad celotno armado, ki je bila v provincah. Druga tribunska oblast pa je dajala Avgustu vrsto drugih pravic v odnosu do R državljanov, torej do prebivalstva R in Italije. S tema dvema vejama oblasti je Avgust dejansko vladal nad celotno državo, kajti ena veja je veljala za province, druga pa za R in Italijo. Tribunska oblast je postala osnova cesarske ideje. Glavni paradoks tega obdobja je, da postane najbolj demokratičen statut R republikanske ureditve glavna osnova cesarske ureditve. Sledila je doba utrditve principsove oblasti.

Avgustov monarhični položaj je dobil religiozno sankcijo L.12 je postal pontifex maximus – vrhovno svečeniško dostojanstvo (na Z se to ohrani do krščanskega cesarja Gracijana, na V pa kot cezaropapizem). S tem je bilo vrhovno svečeniško dostojanstvo združeno z vladarsko funkcijo. To stanje traja vse v krščansko pozno antiko. Tako R cesar združuje v sebi tudi funkcijo in pooblastila verskega poglavarja. S tem se njegove pristojnosti povečajo. Avgust je večkrat bil konzul (to funkcijo je opravljal izjemoma, ali je bil konzul ali pa tudi ne), cenzor in nosilec raznih drugih republikanskih magistratur.

Zadnje med naslovi Avgust navaja naslov oče domovine (pater patriae), ki ga je dobil l.2 pr.n.št. od senata in R ljudstva. Ta naslov ne skriva nobenih pomembnih pooblastil, je le časten naslov, ki poudarja ljubezen do domovine ter čustveno vez med R in cesarjem. Avgust je pleg tega opravljal še vrsto nalog, ki so povečevale njegov ugled. Veliko se je posvečal preskrbi mesta Rima z žitom in s tem pridobil naklonjenost revnih slojev. Posvečal je tudi skrb npravstveni prenovi R.

Tacit o njem piše: „Z odklonitvijo tribunskega imena, nastopajoč kot konzul in zadovoljen ker ima oblast ljudskega tribuna, zaščitnika naroda, je z darovi pridobil vojsko, s hrano ljudstvo, vse z mirom, se je začel počasi vzdigovati, pridobivati pravice senata, magistratov in zakona. Vendar pa se ni nihče pritoževal ker so najpogumnejši umrli v vojni, ali bili proskibirani, preostali nobili, glede na to kako je bil kdo nevaren (?servilan) pa so dobivali bogastvo in visoke položaje.” Princeps ima 4 vrline: virtus (možat), clementia (prizanesljivost do nasprotnikov), iustitia (do podložnikov), pietas (dolžnost do bogov).

Idejni tokovi, ki so pripravili pot principata: filozofski in politični nazori v pozni R republiki in tradicija helenističnega sveta.

Principat je v bistvu po svojem konceptu diarhija oz. dvovladje, saj gre za delitev oblasti med cesarjem in senatom. Pri tem pa je treba opozoriti na dejstvo, da je bila že na začetku princepsova oblast večja od senatske. Cesar je namreč imel v rokah vojsko in večji del izvršne oblasti. Torej ne moremo govoriti o pravem dvovladju, temveč gre za to, kar se v R pravu imenuje societas. Gre za to, da je en partner v premoči. Senat je izgubil mnoge pristojnosti, postal pa je aktiven na področju zakonodaje in sodstva. V provincah pa je cesar monarh. Cesar kuje denar (ga da kovati).

Ponovitev po letih: 27 je Avgust Imperator, l.23 Dosmrtni ljudski tribun, l.12 pontifex maximus, l.2 pater patriae. Nova ureditev in status vladarja se izoblikujeta v 4 desetletjih od l.44/43 pr.n.št. do 2. n.št. Ker so te spremembe potekale postopno v državi ni prišlo do večjih pretresov.

30. CESARSTVO V AVGUSTOVI DOBI - NOTRANJI RAZVOJ

Avgust je bil med ljudstvom zelo priljubljen, častijo ga po božje. Italija je v tem času segala vse do Alp, njeno velikost lahko primerjamo z današnjo velikostjo, le da v njen okvir niso spadali otoki Sicilija s Sardinijo in na S ni segala tako globoko v Alpe. Bila pa je večja na SV, saj je obsegala celotno Istro in Z del in centralni del SLO. Dežela je bila zelo urbanizirana (500 naselij s statusom mesta ali municipija). Avgust je deželo razdelil na 11 upravnih področij, ki si sledijo od J proti S.

Eden izmed osrednjih nosilcev državne ideje je cesarjev kult. Avgusta so po zmagi v državljanski vojni zelo slavili. Med preprostim ljudstvom so se širile predstave o Avgustovi božji naravi, kar je novost na Z. Za zunanjo politiko Avgusta je značilno, da ni šlo za velike vojaške pohode, ampak za manjše pridobitve.

Ureditev: v cesarstvu, kot ga je osnoval Avgust je vladala **vojaška diktatura**. Avgust je bil monarh, ki so se mu pokorili vsi senatorji in funkcionarji. Ti so bili postavljeni po njegovi presoji. Avgust je izboljšal stanje v senatu senatorji so bili izbrani z dvema predizboroma.

V senat je vključil tudi ugledneže iz italskih mest. Senatorji so bili lahko le zelo bogati ljudje, večinoma agrarni veleposestniki in vitezi. Ključni ideal ni več politična svoboda, ampak uživanje in varnost (Libertas=securitas). Porok je pr. Na začku cesar še ni tako nad zakoni kot od Dioklecijana. Začne pa si prilaščati kompetence senana in magistratov. Nihče mu ne nasprotuje, saj so vsi pogumni pomrli v vojnah. Senat izgubi ključno vlogo, le daje monarhu počastitve. Cesar ima tudi zakonodajno pravico. Država je bazirala na **financah** in armadi. Na področju financ je Avgust uvedel precej novosti.

Poleg državne blagajne, ki se je nadaljevala iz dobe republike, so cesarji organizirali osebno blagajno, ki so jo uporabljali za kopičenje svojega premoženja. Tu je vidna diarhija v odnosu med cesarjem in senatom. Poleg cesarske blagajne pa je obstajalo še cesarjevo osebno premoženje, njegov patrimonium. Cesarji so izhajali iz premožnih rodbin in tako se organizira še 3 blagajna, ki bazira na cesarjevem privatnem imetju in se spričo položaja vedno bolj povečuje, saj je bilo v navadi, da v oporokah višjih slojev nekaj pripada tudi cesarju, v zahvalo pa dobre odnose. Poleg tega je v primeru konflikta med cesarjem in senatorjem cesar direktno dobil premoženje senatorja. Avgust je ustanovil blagajno Aerarium mililtare za vojne veterane. Cesar je tako postal daleč najpomembnejši človek v državi. V njegovi lasti je državna blagajna (Fiscus caesaris), vse državne posesti na V, konfis. prem., volila državnih uradnikov. V njegovi pristojnosti so bile nekdanje domene – v provincah je direktno dobil kraljeve posesti (npr. Egipt).

Imel pa je tudi izdatke: mornarica, vojska, gradnje, preskrba žita za Rimljane, obdarovanje ljudi...

Dohodki so pritekali v obliki davkov iz provinc. Tako poznamo zemljiški davek in glavarino.

Davki iz provinc so bili direktni. Italija direktnih davkov ni imela. Indirektni davki: na dediščino, na osvobojenega sužnja (5%), na novega cesarja.

Ti indirektni davki so veljali tudi za prebivalce apeninskega polotoka. Obstajali so tudi posebni davki v zvezi s carino, ki so pomenili najpomembnejši vir dohodkov (davek na trg. promet). Takrat ni bilo enotnega carinskega območja, temveč 8 carinskih področij in pri prehodu iz enega v drugega je bilo potrebno plačati.

Carine (portorium) med carskimi območji: Galija, Ren, Afrika, Španija, Sirija & Judeja, Mala Azija. Ptuj - uprava za Podonavje. Vodijo zakup.- conductorji, nepriljubljeni. Carina je znašala 2,5%. Vse več je bilo prepovedi trgovanja. Rimska država je bila pasivna v zunanji trgovini. Ni izvažala najdražjih izdelkov, ampak so te uvažali iz Indije in Perzije. V kasnejšem obdobju je prepovedan izvoz železa v skrbi, da se zunanji sovražnik ne bi krepil.

Zunanji izraz tega novega gospodarskega stanja je nov denarni sistem. Za potrebe države se kujejo novi novci. Tudi tu imamo dvojnost, saj je obstajalo kovanje v režiji senata na eni strani in režiji cesarja na drugi. Senat je lahko koval le drobiž v bakru. Kovanje v srebru in zlatu pa je bilo pridržano za cesarja. Cesarjeva kovnica je bila v Galiji (kasneje tudi v Rimu). Drugi temelj oblasti je predstavljala **vojska**.

Armado so sestavljali profesionalci. Avgust je sestavil novo vojsko, ki jo je sestavljalo 25 legij (na koncu njegovega vladanja), ki so bile locirane v izpostavljenih provincah (3 v Španiji, 8 ob Renu, 7 ob Donavi in na Balkanu, 4 v Siriji, 2 v Egiptu in 1 v Afriki), kjer so uporabljali tudi pomožne čete staroselcev. Glavna funkcija te nove vojske je bila varstvo in širjenje državnih meja. Avgust je zmanjšal armado na polovico. Imel je dve mornarici (v Raveni in v Mizenumu). V R ima osebno in za zaščito mesta tri pretorjanske kohorte, nekakšna policija. V mestih Italije je bilo skupno 16 kohort. Pretorjanske enote so imele tako kot garda velik pomen. Na začetku so v teh legijah služili le rimski državljani. Služba v armadi je trajala 20 let, pretorjansko služenje pa manj.

Ogromno število veteranov je naselil v kolonijah. Veterani spadajo k višjemu sloju v rimski družbi, vendar so na koncu tega sloja, za predstavniki mestnih skupščin.

Nedržavljeni so lahko služili le v pomožnih enotah. Za te je vojaška služba trajala 25 let. Po služenju so dobili odpravnino in glavno nagrado – rimsko državljanstvo. Avgust je rapolagal z vojsko in prihodki iz provinc. Vojska je postala pomembna politična in civilizacijska sila v državi. Nastanjena je bila po stalnih taborih in tako prihajala v stik s provincialnim prebivalstvom. Nameščenost vojske po različnih provincah pa je imela tudi negativen značaj, saj se je na teh območjih pojavil regionalizem, ki se odrazi tudi v državljski vojni. V kritičnih trenutkih je armada s tamkajšnjim prebivalstvom propagirala določeno osebnost, ki je izhajala iz njihovega območja. Mornarica z Avgustom postane del armade in dobi stalna oporišča. Mornarica je bila rečna (Donava, Ren) in morska.

Celotno ozemlje rimskega cesarstva v avgustovi dobi razdelimo na 3 kategorije: Rim, Italija in rimske province. Za Rim in Italijo je značilen velik napredek in blagostanje. Ta napredek se je najbolj kazal v prestolnici, saj je cesar tu največ gradil. Mesto je dobilo novo podobo. Avgust je **veliko gradil** v Rimu v smisli verske restavracije: forum in bazilika Julija Cezaja, svoj forum z Marsovim hramom, dva teatra, amfiteater, Panteon, terme, Oltar miru. V njegovi dobi se je gradilo tako v Rimu kot tudi v Italiji in provincah. Obnoviti je dal 82 templjev. Stroške prenove je nosil sam. Posvečal se je tudi gradnji cest in varnosti cestnega prometa pred razbojniki. Za **upravo mesta** je ustanovil veliko število novih služb (funkcionar, ki je nadziral gradnje, več komisarjev za nadzor nad rimskim vodovodom, več prefektov, ki so skrbeli za oskrbo Rima s hrano, protipožarna služba, mestna policija..). Avgust je sprejel mnogo **zakonskih predpisov, reform in sklepov**. Kot Cesar je s svojo zakonodajo posegel na kar nekaj področij.

Zlasti se je angažiral na področje navrstvene in religiozne obnove, saj je v pozni republiki prišlo do padca nravi, do splošne dekadence. Tu moramo omeniti dva zakona: Lex julia de maritandis ordinibus in Lex julia de adulteriis. Želel je obnoviti dobre običaje prednikov, moralo starih Rimljanov in nekdanje čaščenje družine. Z zakonom je obvezal vse senatorje in viteze, da se morajo poročiti. Podpiral je rast števila otrok v družini.

S temi zakoni je skušal sanirati slabo moralno stanje v R družbi, predvsem katastrofalni položaj senatorskega stanu.

Preprečiti je hotel mešanje z neitaliki. To nam kaže, da je bil med Rimljani prisoten nacionalizem in šovinizem, saj so ocenjevali mešanje z ljudmi od drugod kot veliko nevarnost. Dalje je hotel Avgust utrditi zakonsko zvezo spričo vse več primerov razporok. To je veljalo še

posegej za člane senata in pripadnike viteškega stanu, ki naj bi živeli v zakonski zvezi. Torej je ta zakon naperjen proti samcem. Neporočeni so morali dajati poseben davek. Avgust je s tem zakonom skušal doseči ideal zdrave, etično nemešane družine z veliko otroki. Starši s tri ali več otroki so imeli posebne olajšave. Avgust je bil pri tem le deloma uspešen, saj gre za prisilo.

Drugi zakon pa se nanaša na prešuštvovanje. Avgustova zakonodaja je strogo kaznovala prešuštvovanje in zakonolom. Avgust je bil tako dosleden, da je te zakone uveljavil tudi v svoji družini, ne pri sebi osebno, temveč je dal kaznovati svojo hčerko z izgnanstvom zaradi prešuštvovanja. Vsi ti ukrepi nam pričajo o Avgustovi zagledanosti v staro patriarhalno družino. Z zakonom je določil pravice in dolžnosti posameznih slojev, še posebno v Rimu. Prizadeval si je tudi za **versko restavracijo**. R verska država je pešala pod vplivom nemoralnega življenja in vplivom različnih filozofskih tokov. Avgustovo obnavljanje se je kazalo v obnavljanju starih svetišč, gradnji novih templjev, obnovi že opuščeni verskih obredih in praznikov. Tudi sam se je udeleževal številnih svečeniških kolegijev. Med verskimi slavji, ki dobijo imenitno obliko so tudi stoletne igre. Avgust je spremljal tudi **kulturno dogajanje** svoje dobe. Zbiral in pomagal je pesnikom, književnikom in kulturnim delavcem (Vergil, Horacij, Ovidij). Tudi sam je bil umetniško nadarjen, saj je napisal eno tragedijo, eno pesnitev, ukvarjal se je z retoriko. Najbolj znano je bilo avtobiografsko memorialno delo *Comentarii de vita sua* (ta dela niso ohranjena). Na svojo stran je pridobil dva pesniška genija Vergila in Horacija, ki sta se s svojim ustvarjanjem vključila v njegov program.

Bil je nepopustljiv do sužnjev. Vztrajal je, da imajo gospodarji neomejene pravice nad sužnji (omejeval osvobajanje sužnjev, sužnji so bili kolektivno odgovorni za življenje svojih gospodarjev).

R ljudstvo je zahtevalo kruha in iger in to so tudi dobili. Tudi zunaj Rima so ga hvalili, predvsem veterani in dobitniki posesti.

Z monarhijo pa se je pričela tudi dinastija. Njegova tretja žena Livija je imela iz prvega zakona dva sinova (s nekim patricijem iz klavdijskega gena) Tiberija in Druiza, ki ju je avgust posinovil. Avgustovi pristaši: Agripa (mu je najbližji, dober vojskovodja), Marcel (njegov zet), Mecen (bogat aristokrat, ki podpira pesnike)... Umrli je v mestu Noli 19. Avgusta l.14.n.št.

Vojska: Legija = 6000 mož: 9 kohort po 6 centurij (80 mož) + 1 k. - 960 mož (tudi vsi specialisti in pisarji). + medici, inž. Barbari v pomožnih (auxilia): etn. spec.: Sarmati-lok, Trač.-kopje, Mavri-pušč. Spec. enote: pretorijanska straža - cez. telesna s. v Rimu in ok. - 9 kohort. Še policija. Vojaška služba 20 let, huda disc., potem rim. drž., zemlja, visoka odpravnina. Vet. so najniž. pl. Velik pomen dobi mornarica. 2 gl. opor. Misenum pri Neap. in Ravena. Pom. vojkov. Agripa in Marcel. 1/2 mio. v. na 100 mio. Preb.

Province: senatske (mirnejše, upr. promag. Betika, Sic., Mak., Ah., B&Pont, Af.) in cesarske: E, Gal., Kilik., Sir., Eg. + vse nove. Upravljajo jih legati in prokurator (finance). Storilnost in napredek. Izločena šibka svobodna mesta (ukine Diokl.) Razvoj komunikacij, zraščanje v eno državno telo. **Egipt** ni prov., ces. je nasl. faraonov, ohr. se hel. gosp. in soc. str. Davki v ces. blagajno. S ptol. drž. zakl. je saniral drž. fin. 1/3 žita iz Egipta. **Klient.** kraljestva: notr. samouprava: Jud., Bospor, Trak., Norik. **Prov. na V** (Sirija): toler. avt. in trad. inšt., dvojez. **V Hisp.** so bolj zatrli staroselce in jih roman. Heter. **kulture in jezika.** Lat. je šele I, osr. ideja je prip. rim. cesarju.

31. CESARSTVO V AVGUSTOVI DOBI - ZUNANJA POLITIKA

Za zunanjo politiko Avgusta je značilno, da ni šlo za velike vojaške pohode, ampak za manjše pridobitve. Avgust ni izpolnil Cezarjevega načrta – osvojitve Britanije, dačanske države, pohod proti Partom. Njegovo zunanjo politiko odlikuje treznost. Avgust je sam vodil dve zunanji vojni: dalmatsko in kantabrijsko. Ostale vojne pa je vodil preko svojih legatov. Pokoril je Kantabrijo, Akvitanijo, Panonijo, Dalmacijo z Ilirikom, Recijo...

Rimske **province** so se delile v dve veliki skupini: cesarske province in senatorske province. V prvih je šef administracije cesar. Pri tem gre za vse province na mejah in tiste, ki jih je osvojil in v katerih se nahaja armada. Na čelu teh provinc so pretorji.

Senatorske province so bile manj pomembne, stare province, ki so bile najprej pridobljene in že romanizirane (Sicilija, Z-MA). Na čelu teh so promagistrati – nekdanji konzuli. To stanje se je začelo v 3. St. spreminjati. Uveljavi se drugačna terminologija, bistvo pa ostane isto. Za province je nastopila doba napredka in stabilnosti, saj se je uprava vse bolj uniformirala.

Iz uprave provinc so bila izvzeta t.i. svobodna mesta – avtonomna, vendar s težkim gospodarskim položajem. Ta mesta so se nahajala na grškem V. Pri kulturi in jeziku moramo upoštevati **dvojnost cesarstva**. Grški V (na V so bile mnoge dežele zibelke stare kulture, za katere je bila rimska kultura barbarska, uradni jezik pa je bil grščina) in rimski Z (na Z so bile rimske province še vedno barbarski svet, postopoma so se romanizirale, na Z je postala latinščina kult. In pogovorni jezik). Zaradi te dvojnosti je prihajalo do določenih problemov.

Egipt: Oktavijan je l.30 pr.n.št. Egipt proglasil za rimsko provinco, vendar ji je dal poseben provincijski status. Prepuščena je bila Avgustu. Zadnja helenistična država v tej dobi ni bila provinca, ampak je imel Avgust status naslednika faraonov in je bil tako deležen božje časti. V njegovem imenu je deželo upravljal prefekt, neke vrste podkralj. Poleg njega sta tam uradovala še dva visoka funkcionarja s posebnimi pooblastili, eden s pravnimi in drugi s ekonomsko-finančnimi. Senatorji niso smeli stopiti v to provinco. Njeno poljedelstvo, gospodarstvo, kultura in socialna struktura se je v rimski dobi razvijala na poseben način zaradi bogate helenistične dediščine. To je bila dežela, ki se jo je dalo prekomerno izkoriščati (davki v denarju in naravi, žitnica, ki je zadovoljevala 1/3 rimskih potreb).

Klientelna kraljestva: Pontos, Trakija, Bospor, kraljestvo in področje, kjer je vladal Herod Veliki. To področje je kasneje zašlo v notranjo krizo, l.6 pa je bilo spremenjeno v provinco. Načelo Avgusta je bilo spreminjanje uprave, če to ni potrebno, zato na V v upravi ni enovitega sistema. Podpiral je nastajanje zavezniških sistemov manjših mest, katerih vloga je bila minimalna (Ahajska zveza, Makedonska zveza...). V province so v državljanskih vojnah utrpeli večjo škodo kot Z.

Ilirik: Oktavijan je s sporazumom s Antonijem (l.40 v Brundiziju) dobil oblast nad Ilirikom. V letih 36 in 33 so bile vojne (vodil jih je osebno ali preko legatov) v Iliriku. Pri delitvi provinc je bil Ilirik uvrščen med senatske province. L.11 je postala cesarska provinca. Tedaj je Avgust nad še ne pokorjena plemena poslal vojsko pod poveljstvom Tiberija. Ta je pokoril panonska plemena in premaknil mejo Ilirika do obale Donave. Po razširitvi se je ta provinca delila na J (gornjo) in S (spodnjo). Administrativno urejanje in utrjevanje mej pa je sledilo po zadušitvi upora staroselcev (panonsko - dalmatski upor).

Galija: tukaj so bile razmere lažje, saj se po zlomu odpora l.52 Kelti niso več upirali in Rimljani so na tem področju sistematično gradili upravo. Tri galske oblasti akvitsanska, belgijska

in keltska so bile v Avgustovi dobi urejene kot posebne administrativne enote, ki so jih upravljali posebni rimski namestniki. Iz Gallije so ok.15 pr.n.št. Tiberijeve legije prodrle v Retijo in Vindelicijo s hkratnim Druzovim napadom iz Italije.

Ahaja: Pred Avgustovo dobo je rimski namestnik province Makedonije imel oblast nad balkanskimi Grki in bližnjimi Tračani. Avgust je prepustil oblast nad SV traškim zavezniškim dinastom. Grčijo je osvobodil makedonske oblasti in osnoval provinco Ahajo. Atene in še nekatera mesta v balkanski Grčiji je proglasil za svobodna. Dopustil je obnovitev nekaterih starih grških amfiktionij.

Španija: Območje Španije je bilo v celoti podrejeno šele po večjem številu vojn. Avgust se je l.26 in 25 osebno bojeval v Španiji proti nekaterim upornim plemenom. Akcijo so dokončali njegovi legati. To je bila kantabrijska vojna. Uporne Kantabre, Asture in druga plemena je l. 19 pokoril Agrippa. Tedaj je bil pokorjen celoten Iberski polotok. Španija je od tedaj razdeljena na tri province: cesarski Hispania Tarraconensis in Lusitania in senatsko Baetico. Po zlomu upora je sledila hitra romanizacija. MA: V avgustovi dobi so bile v MA osnovane naslednje province: Azija (pripadale so ji stare etnične oblasti Frigija, Karija, Lidija, Mizija in grška Jonija; središče je bil Efez), Pont in Bitnija (ob črnomorski obali se razvijajo nove kolonije), Galatija (nekoč domena rimljanom vdanih zavezniških krajev, od l.25 rimska provinca) in Kilikija (sestavljale so jo Kilikija v ožjem smislu, Likija in Pamfilija, namestnik Kilikije je imel oblast tudi nad Ciprom, ta je l.27 postal posebna provinca). Med provincami je bila najpomembnejša Sirija.

Afrika: razmere tukaj so bile podobne kot na V. R so na območju nekdanje Kartagine osnovali provinco Afriko. Preostali del tega področja pa so dali v upravo numidijskemu kralju. Julij Cezar je l. 46 porazil numidijsko kraljevino in njen V del priključil provinci Afriki. Tako stanje je bilo tudi za časa Avgusta.

Velik uspeh avgustove dobe je osvojitve Alpskega prostora od Ligurskega morja, Francije, Alp do roba Panonske nižine. Na ta način so obvladovali komunikacijo med Španijo in Galijo preko Italije.

Pod svojo oblast so l.15, 16 spravili tudi Norik, ki je postal klientelno kraljestvo. Prvo osvajanje osrednjega alpskega prostora na področju dan. Švice in Bavarske beležimo v dveh

velikih vojaških vdorih l.15. Alpska ljudstva so bila premagana ob Bodenskem jezeru in izviru Donave. Nato se oblikuje naselbina Avgusta Vindellicorum.

Eden izmed osrednjih nosilcev državne ideje je cesarjev kult. Avgusta so po zmagi v državljanski vojni zelo slavili. Med preprostim ljudstvom so se širile predstave o Avgustovi božji naravi, kar je novost na Z. Pomemben je pohod v arabski svet – Armenija. Tu ne gre za trajne pridobitve, pomembni pa so trgovski stiki.

Partsko vprašanje: center države partov je bilo Iransko višavje, obsega pa tudi Mezopotamijo. Ključ do reševanja tega problema je kraljestvo Armenija (Avgust je v Armeniji in v črnomorskem kraljestvu Mitridatovih naslednikov postavil njemu zveste dinaste). Avgust je izkoristil težke razmere v Partski državi (boj za prestol). R so dosegli kompromis pri določitvi meja in Armenija je prišla pod rimski vpliv.

Germanško vprašanje: germanska politika je bila manj uspešna. Od Cezarja dalje je Ren meja med Galijo in rimsko državo. Rimljani so zaradi germanske nevarnosti organizirali več pohodov. V začetku so prodirali na področje dan. Nizozemske in Saške in prodrli do Labe. Ta ofentiva traja med l.12-9. L.12 pr.n.št. je Druz povedel rimsko vojsko iz Galije preko Rajne v S Germanijo in pod R oblast podvrgel teritorije do Labe. Nato pa so se R lotili vdora z J na območje Labe. Sledil je delni zastoj, nato pa ponovno aktiviranje, saj so R prvič prezimili na germanskem ozemlju (l.4,5). Mornarica je prodrla celo do Danske. Tiberij je dokončal Druzovo vojno akcijo v Germaniji.

R so pripravili načrt za velik vojaški pohod, ki pa je bil prekinjen zaradi velikega upora l.6 v Iliriku. Ta upor na Balkanu je posredno prispeval k porazu R pri Tevtoburškem gozdu. Germani so pod vodstvom Ariminija propravili zasedo rimski vojski. Ta poraz je vplival na Avgustovo zunanjo politiko, saj je bil opuščen načrt vdora proti Labi in naprej. Meja še vedno ostane na Donavi in Renu. Vendar kljub temu ne moremo zanemariti Avgustovih uspehov predvsem na področju trgovine in diplomatskih stikov s robom tedaj znanega sveta.

Stab., eksp. v Af. in Ar., vezi s Kit. Največja problema: -armensko vpr., križ. so se int. Rima in Partov. Dipl.: Arm. post za nekaj časa rimsko klient. kr. Avgust nastavi svoje dinaste + sklepanje porok. Vir: Ankarski napis. -Germanija: 15 iz Galije v Retijo in Vindelicijo. 12 Druz iz Galije preko Rena, a v nesr. 9 †. Brat Tib. do Labe, 5 doseže celo Jutland. A 9 po Kr. izgubi

Kvintilij Var v Tevtoburškem gozdu 3 legije v Ariminijevi zasedi. Trium. sin Kras je namest. v Mak. in obvl. ilir.& tr. pl. na S. Iz ozem. Dardancev (J SR) in Mezov (ob Don.) prov. Mezijo. Vazalni Tr. (J BG) pa odbijajo Dačane, Gete in germ. Bastarne. Od Mak. se izloči Ah. s sred. v Kor. Atene so svob., obnov. je Delfska amfikt. V E do 19 kantabr. v. s Kant. in Asturi. 3 prov.: H. Tarraconensis, Luzitanija (P), Baetica. V MA prov. Az. (Efez), Pont&Bit., Galat, Kilik., Sir. Af. (Utika), Num. je od 46 pr. Kr. razdel. Avgust si podredi 46 ljudstev.

32. ZAHODNI BALKAN IN VZHODNE ALPE V AVGUSTOVI DOBI

Viri: Apijan: Rim. zg., Kasij Dion: "-, Strabon, Livij, Valej Paterkul

Alpski kraji: Alpske pokrajine so osvojene v avgustejski dobi. Rimsko osvajanje alpskih področij je postopno. Začelo se je na Z, ko so R premagali Salse. Zatem so ustanovili kolonijo dan. Aosta (l.26, 25 pr. n. št.). Pravo R osvajanje alpskega prostora pa pade v l. 15 pr.n.št. in kasneje. Gre za velik vojaški podvig na področju dan. V Švice in J Bavarske. Na tem območju so živeli Vindelici in Raeti, ki so jih R imeli za Ilire. Prvi prodor R vojske je bil v Švico, drugi pa iz JV proti centralnim Alpam do Donave. Alpska ljudstva so bila premagana. Vse to je zaključeno s postavitvijo spomenika v Trapeci Augusti (napis ohranjen v fragmentu), kjer so napisana imena 45 alpskih ljudstev, ki jih je Avgust pokoril. Na tem področju so po vojaških pohodih Tiberija in Druza ok.15.pr.n.št. osnovali provinci Raetia in Vindelica. Na področju dan. Štajerske in Koroške so živeli ilirski Norici (občasno R zavezniki), ki so iz svojega mesta (Noreje) pomagali R proti Cimbrom (113 pr.n.št.) Ok. l. 16 pr.n.št. so R zasedli te kraje. Ozemlje se je še nekaj časa imenovalo s tradicionalnim imenom Regnum Noricum, kmalu pa je bila osnovana provinca Noricum. **Ilirik:** R so postopoma osvajali Ilirik (ozemlje balkanskih ilirov).

Prva ilirska vojna je potekala od 229 do 228 pr.n.št. Osvojena ozemlja so prišla v sestav province Ilirik. Začetek nastajanja te province sega v ok.167 pr.n.št. (po Mommsenu). R so diktirali razdelitev ter administrativno ureditev posesti premaganega kralja Gencija. Do Cezarja se provinca ni mogla konsolidirati, niti administrativno urediti. Osvojene pokrajine so morali Rimljani stalno braniti (ne veliki ampak stalni boji). Hkrati pa so R vodili tudi osvajalne vojne. Pridobljeno ilirsko posest so dajali v upravo Cisalpinske Galije, nekaj pa v upravo Makedonije, niso pa postavili posebnega guvernerja. Pokorjena ilirska plemena se niso mogla sprijazniti s stanjem, čeprav jim je bila priznana svoboda pod pogojem, da plačajo tribut. To je bil razlog za številne rimske vojne pohode.

L.59 je narodna skupščina izglasovala predlog o Cezarjevem imperiju v Galiji in Iliriku. Cezar je prvi poznani prokonzul province Ilirik. V Iliriku se je osebno pojavil le dvakrat. Svoje posle v Iliriku pa je zaupal legatom (Vatinij), ker se je sam več zadržaval v Galiji. Vatinij je v čsu Cezarejve diktature (45-44) dobil in vršil oblast kot prokonzul v provinci Ilirik.

Oktavijan je po sporazumu z Antonijem in Brundizijem l.40 dobil oblast nad Ilirikom. Istege leta je Oktavijan poslal vojsko pod vodstvom Azinija Poliona na pohod nad ilirska plemena. Temu so sledile vojne l.36 in 33, ki jih je vodil Avgust nekaj osebno in nekaj preko legatov. Pri razdelitvi provinc na senatske in cesarske l.27. pr.n.št. je bil Ilirik uvrščen med senatske. Ta provinca pa je že l.11 pr.n.št. postala cesarska.

Takrat je Avgust poslal svojega posinovljenca Tiberija, da s svojo vojsko pokori še ne pokorjena ilirska plemena, na prvem mestu Panonce. Po vojni (11-8 pr.n.št.) so osvojeni še preostali predeli, panonska plemena so bila poražena, meja Ilirika je premaknjena do obale Donave.

R provinca Ilirik se pod Avgustom deli na Južno/Gornjo (Ilyricum superior, kasneje provinca Dalmacija) in Senerno/Spodnjo (Ilyricum inferior, kasneje provinca Pannonia). Administrativno urejanje in potrjevanje mej se je vršilo po zadušitvi upora velikega ostanka staroselcev. **Oktavijanova vojna v Iliriku** (od 35 do 33 pr.n.št): To je Oktavianov prvi poseg v Iliriku. Motivi za O akcijo v Iliriku so poznani. O se je hotel izkazati in utrditi svoje pozicije. Po vojni l.36 na Siciliji proti Sekstu Pompeju je želel zaposliti vojsko in se afirmirati kot vojskovodja.

Glavne linije pohoda: O začne pohod iz liburnijskega pristanišča Senja, preidejo Velebit in pridejo na območje Like. Zapletejo se v boj z Japodi. To območje pride pod R oblast. Ljudstva niso kaznovana. R vojska gre čez gorski greben in pride na ozemlje transalpinskih Japodov. Tu naletijo na hud odpor. R se obrnejo proti S. Pridejo so Metuluma (gradišče blizu Ogulina), kjer je glavni center Japodov. Med temi boji je O ranjen. Naselbina je bila v celoti požgana in Japodi so uničeni. Po tej zmagi R prodirajo proti SV. Pridejo do porečja Kolpe, na ozemlje Panonijcev. Začne se obleganje njihovega (panonskega) glavnega središča Segieste (Sisak). Mesto pade po 30 dneh obleganja. O tu pusti močno vojaško posadko in se l.35 vrne v R. L.34. se vrši pohod proti Dalmatom na področju sr. Dalmacije. Tu R zavzamejo več utrd. Najtežji so boji pri mestu

Setovia v bližini Sinja, v katerih je O ranjen. Po teh zmagah se vrne v R. L.33 sprejme predajo Dalmatov in s tem je vojna v Iliriku zaključena. O osvoji dan. Slovenijo, manjši del Panonije in Dalmacije do Albanije. R ustanovi kolonije v Tergestu, Poli in Zadru.

Panonska vojna (13-9): Ta vojna prinese R največ ozemeljske osvojitve oz. pridobitve: osrednji del Panonije in Dalmacije), teoretično so prodrli do Donave. Svoj center imajo v Segesti (ozemlje Panonijcev), drug center pa v Sirmiu (ozemlje Skurdiscov). Glavna zasluga gre Tiberiju. R premagajo Brevke med Savo in Donavo. Pri tem vzpostavi kopensko zvezo med Siscio in Sirmijem in s tem med Italijo in Makedonijo. R napadajo proti Bosni z J, v gorat predel vdirajo tudi iz S (iz Savske strani). S tem obvladajo dan. Bosno in del Srbije. Končna podreditev Panonijcev je l.9/8 pr.n.št, ko zavzamejo dan. Madžarsko. To območje je zelo redko naseljeno. Pojavi se problem, kako odstraniti Dačansko nevarnost. R jih blokirajo s spretno diplomatsko potezo. Na vmesno območje med Donavo in Tiso privabijo Jazige (Sarmati) – prebivajo v osrednjem delu Panonske nižine. Le-ti odrežejo Dačane od R meje. Jazigi so nato glavni R sosedje vse do prihoda Hunov v zadnji četrtini 4.st. O ureditvi tega prostora govori Avgust v 30 poglavju Ankeranskega spisa. Ti boji so zaključeni z l.6-9 n.št., ko pride do silovitega upora podrejenih ljudstev v Iliriku, ki ga R zatrejo. Obsega območje Bosne, Slavonije in Z Madžarske.

Panonsko-dalmatinski upor: L.6 n.št. je prišlo do oboroženega upora „panonskih” in „dalmatinskih” Ilirov proti R osvajalcem. Povod za upor so dili davki in R forsirana mobilizacija borcev za vojni pohod proti germanskim Markomanom. Prvo jedro upora je v Bosni (ljudstvo Desidiatov, poveljnik je kralj Baton), drugo jedro pa je v Slavoniji (ljudstvo Brevcev, poveljnik je kralj Baton – ne ni pomota!); tretji voditelj upora je Pines. Markomani so bili germansko ljudstvo, ki je imelo na področju dan. Češke in Slovaške svojo državo pod kraljem Marbodom. Vojna je trajala 3 leta. Od 6 do 8 so R (poveljstvo Tiberija) obvladali panonske upornike, med katerimi so izstopali Brevci (dan.srem) pod vodstvom Batona in Pinesa. Tiberij se je pogodil z markomanskim dinastom Marobodom in si tako zaščitil zaledje. Zatem je zbral ok. 100 000 borcev iz Ilirika, Mzije, Trakije, Italije, Sirije, Egipta). Začne obkoljevati upornike. Panonski borci so kapitulirali l.8 n.št., ker se je breuški Baton pogodil z R in izdal Pinesa ter tako povzročil razcep. Na J je Baton (od Desidijatov) do ok.6.n.št. uspešne akcije, napadal R primorska mesta od Salone do epirske Apolonije. Želel je pomagati panonskim upornikom. Ubil je breuškega soimenjaka, izdajatelja in nadaljeval z oji na J. Končno so Desidijati kapitulirali, kljub temu pa so r z Batonom postopali kot s častnim pogajalcem. To je bilo l.9 n.št. Tiberij se je proslavil kot zmagovalec.

Tuki je pa še nekaj za dešifrirat: Rim. zg.Slov. oz. strat. kopenska zveza I s Podon., MA in V. Norik in Trakija klient. kr. do Klavdija.Do Cez. stalni upori, prov. ne funk. 40 pride Okt. Oktavijanova v. 35-33: ljudstva J od Neretve se vdajo brez boja. Karni, Tavriski, Liburni, Cisalp. Japodi odpor, a kmalu premagani. S Transalp. Japodi, Panonci in Delmati pa dolga vojna. Iz Senja na Jap. Metulum - težko -> Segeste -> Pan. 34 z Delm.- Okt. je ranjen. 27 je Ilirik sen. prov.- ozek pas ob morju. 14 upor v Pan. in Dalm. Morda tedaj legija v Ptuj. Poveljnik Agripa, 12 umre. 11 adopt. Tiberij: 11-8 s težavo zatre. Pos. težavni Pan.v Bosni, ki je še neposeljena z Rimljani, vojsko in upravo; Tib. pomagajo Skordiski. 8 Sekst Apulej dokončno osvoji Pan. med Dravo in Donavo. Dotlej tu dačanski vpadi. Tu je 5 legij. davki in mobil. proti Mark. na CS. Pobjeje Italce, skušajo zavzeti Sirmij, a ga obrani Sever. Nato poskus vdora v I, a so v zasedi poraženi. Spet na Sirmij, pa jih porazi traška konjenica Rojentalka. Tiberij pride v Siskijo + Germanik, Paterkul. 9 hudi boji v obkol. Bosni. Še z Emilijem Lepidom in Plavtijem Silvanom zatre upor. 100.000 v., najtež. zun. v. po punskih, a Ilirik do Don. odslej trdno v R. rokah. Romaniz. se z gr. mest in cest šele začne.

33. RIMSKA OSVOJITEV DANAŠNJEGA SLOVENSKEGA OZEMLJA

Tanka skripta za Bratoža, zadeva se nahaja na neoštevilčenih straneh na koncu skripte, naslovček je Rimska doba: 1,2,3 list – osvojitev in uprava. Poglej še naslednje strani, saj ni veliko teksta, pa še velik tisk je! Pa še zagotovo bo nekaj od tega na izpitu! In to sta še zadnji dve temi!

Norik - keltska država v danšnji Koroški in Štajerski. trgovina z železom, dobri odnosi z Rimom. 15 pr.n.št. ga priključijo kot klientelno državo - plačuje davek. 14 mu priključijo še W kotlino Centra Virunum in Celeja. Za časa Klavdija, ki napreduje v provinco - Celeja postane municipij. Hitra in mirna romanizacija.

34. TIBERIJ IN KALIGULA

Viri: Paterkul, Filon iz Aleksandrije, Kasij Dion, Svetonij: Vita caesarum. Tacit: Agricola (upr. Brit.), Germanija, Historiae (69-96), Annales (od Avg. † do Neronovega padca. Iz vidika centra in plemstva).

V zadnjem desetletju Avgustove vladavine se je principat vkoreninil kot pravni sistem, tako da je bilo po njegovi smrti mogoče govoriti le o princepsovem nasledniku. Avgust umre 19. 8. 14. Posinovil je sina tretje žene Livije Druza, ki pade v Germaniji in **Tiberija**, ki se je poročil z Julijo (Avgustova hčerka iz 2. zakona). Tiberij (14-37) je zavladal kot zadnji v vrsti kandidatov. Aadoptiral je Druizovega sina Germanika. Bil je dober diplomat in vojskovodja. Ko so umrli vsi ostali možni nasledniki Avgusta, mu je ta dal tribunicijsko oblast in varstvo na S meji proti Germanom. Tiberij je že prej dosegal velike vojaške uspehe: 19 pr. n. št. osvoji Recijo, 12 Panonijo, je poveljnik pohodov v Germanijo. Zadnji dve leti je bil Avgustov sovladar. Že oče mu podeli najpomembnejše naslove: prokonzul imperium, tribuniciam potestatem in imperium maius. Po Avgustovi smrti je prišlo do enomesečnega medvladja, nato pa senat ponudi vlado Tiberiju in ta je sprejel pooblastila, kot jih je imel že Avgust.

Senat mu torej l.14 podeli naziv princeps senatus. Uvede nov sistem državne ureditve-vojaško diktaturo. S kompeticijami ljudskega tribuna je lahko skliceval senat in vodil razprave o najvažnejših vprašanjih. Po Avgustovi smrti nastane vprašanje glede sistema državne ureditve. Senatorji so sovražili Tiberija in principat. Ampak so se morali podrediti situaciji. Tiberij je bil helenistično izobražen intelektualec ter odličen vojskovodja. V svojem 55 letu je postal princeps. Ustanovi julijsko-klavdijsko dinastijo. Že v začetku svoje vladavine mora (njegov sin Druz in posinovljenec Germanik) zatreti upor legij v Panoniji in Germaniji.

[Vzrok za upor v Panoniji je bilo verjetno nezadovoljstvo nad predolgo službo, majhnim zaslužkom in nepismeno(?) opravnino. Tiberij se ni pogajal sam, temveč je to počel njegov sin Druz s spremstvom in pretorjanci. Upor je bil zadušen po mirni poti. Ko se je Druiz vračal domov, se je ustavil v Emoni, kjer je v imenu Avgusta in Tiberija nekaj posvetil na kar kaže fragmentarni napis, ki je najstarejši ohranjeni, datiran v jesen l.14 ali pomlad l.15. Verjetno je tedaj Emona postala kolonija – prva na kontinentalnem področju Panonije in Balkana.

Istočasno je izbruhnil tudi upor germanskih legij, ki pa je bil dosti nevarnejši in večji.

Pomiril ga je Germanik, sin Tiberijevega brata Druza. Tiberij ga pošlje, da se pogaja. Vodil je pohode čez Ren s ciljem, da bi osvojil svobodno Germanijo in prišel do Labe. 27. 9. 14 je lunin mrk, zato uporniki popustijo. Tako utrdi rimsko mejo. Bojeval se je tudi v Iliriku v času panonsko-dalmatinskega upora. Že 6-9 uspe v Panoniji. Maščeval se je tudi za tevtoburški poraz. Ker je bil popularen med vojaki in je imel dobre zveze s senatorji je imel velike možnosti, da

namesto Tiberija prevzame vrhovno oblast v državi. Zato ga Tiberij pošlje na V. Germanik iz baze v Siriji nadzoruje vojsko na V. Uredi razmere v Armeniji, uredi odnose s Parti, osnuje provinco Kapadokijo, Komageno pripoji Siriji. L.17 nenadoma umre, najbrž zastrupljen (mogoče ima krušni oče kaj pri tem).] Po zadušeni ustajah so se pojavile nove. Zatrti so bili tudi upori v Galiji, Afriki, Trakiji, sužnjevi v Apuliji. Rimsko cesarstvo so ščitile legije, ki so bile razmeščene po prvoincah. Uprava je bila dobro organizirana, v cesarjevo in senatsko blagajno so redno dotekali prihodki.

Tiberijevo vladanje: Tiberij sprva vlada zgledno: javne zadeve se rešuje v senatu, spoštuje vse zakone, nast. se sposobne ljudi. V začetku svoje vladavine je s senatorji in konzuli zelo dobro taktiziral, dajal jim je privilegije v duhu republikanske tradicije. Trikrat je bil izbran za kontula. V začetku ni želel uporabljati naslovov pater patriae in imperator, častni naziv Avgust pa je uporabljal samo v tujini. Trdil je, da je dominus sužnjem, princeps R in imperator vojakom. Medtem pa je sistematično gradil sistem monarhije v katerem so senat in magistrati potrebni, a le v določenem smislu. Želel je imeti podporo vseh senatorjev. Kot pripadnik patricijskega rodu je bil privržen optimatom, po drugi strani pa je popularom odzema pravice. L.14. je narodni skupščini odvzel pravico izbirati magistrate in jo prenesel na senat. Postopoma je ukinil vse tradicionalne pristojnosti skupščin in jih dal senatu. Na začetku njegovega vladanja so nanj poleg Livija in Germanika vplivala tudi njegova mati (avgustova vdova).

Glede na to, da ni imel finančnih težav (glaj zgoraj) in ker se je naslanjal na legije in pretorjance, je po nekaj letih popolnoma spremenil svojo politiko do senata in magistratov – postal je samovoljen, surov in krut. Proti nevarnim nasprotnikom je uporabljal razne krute načine, da bi se jih znebil. Rimljani živijo v strahu.

L.26 se Tiberij umakne na Kapri, stvari pa začne prevzemati povelj. pret. straže Sejan. Pobija možne naslednike. Tiberij vzame k sebi Gaja Kaligulo(?). 31 Sejan postane konzul in dobi prokonz. imp. Pripravljala prevzem oblasti, a ga razkrinkajo. Ker je njegov vpliv preveč zrasel, ga je dal Tiberij ubiti.

Glede verske politike je bil Tiberij zelo konzervativen – pristaš starih kultov. Pregarjal je orientalske kulture. Izganjal je Jude iz Rima in jih pošiljal v vojaško službo. Tiberij ni širil države, vendar pa je za njegove vlade prišlo do sprememb v Judeji (Jezus), težav v Trakiji, uporov v Galiji, Afriki. Na donavsko-renski meji pa so bili še vedno napeti odnosi s Germani.

Tiberij umre 16.3.37 v Kampaniji, kjer je preživel zadnje leto svojega življenja. Ubijejo ga zarotniki. Senat mu ni pripravil božanskih počastitev. Nasledil ga je Kaligula, ker je vse druge možne naslednike ubil Seianus. **Gaj Cezar Kaligula** (37-41) Germanikov sin, zrasel v vojski ob Renu (Čeveljček).

Ob nastopu vlade je bil sprejet z navdušenjem (senat, vojska, R množice), zahvaljujoč očetovemu ugledu. V državne posle ni bil vpeljan. Od senata je dobil naslov princeps, tribunska pooblastila in druge naslove, ki sta jih že imela njegova predhodnika. Pol leta je vladal liberalno: amnestija za politične izgnance, ukine ovadvaštvo, vrne kompeticije tributski skupščini, ukine procese, prometni davek, zopet začne s igrami in obdarovanji. Zatrli je upor v Germaniji, interveniral v zavezniških državah (Judeji, Galileji, Trakiji, Pontu, Bosporju, Armeniji, Mavretaniji, sodeloval je v političnih bojih med Grki in Judi v Aleksandriji, kjer se je postavil na stran Grkov).

Nato pa je duševno zbolel in svoje prvotne uspehe zasenčil z zamenjavo prvotnega političnega toka v absolutizem. Namesto avgustovega principata je želel uvesti helenistični despotizem. Postal je absolutistični vladar, senatu odvzel pravico voliti magistre (nasploh ignorira senat), mori senatorje, obnovi procese proti žalitvi cesarskega imena (s tem obogati), izprazni državno blagajno, nastopa z božjimi atributi (zase zahteva božje čaščenje), živi s sestro... Poudarjal je vojaško podlago svoje vlade (pater exercium). S takim načinom svojega vladanja je postal zelo osovražen. L.40 se hudo spre z Judi, ki niso hoteli po božje častiti njegove sohe. L.41 ga je ubil neki pretorjanski tribun. Izvedel je nekaj pohodov: čez Ren (neuspešen, a vseeno slavi triumf), neuspešen pohod v Britanijo. Nekaj prov. spr. v klient. kr. (Judejo). Njegova smrt prepreči upor.

35. KLAVDIJ IN NERON

Viri: Seneka, Jožef Flavij, Tacit:Anali (o preg. Krist.), Svetonij: Vita caesarum; napis iz Azerb., Titov slavolok v Rimu, Kasij Dio, napisi, denar, papirusi.

Po Kaligovi smrti so senatorji hoteli uvesti republiko, a vojska tega ni pustila in so pretorijanci prisilili **Klavdija** (stric Kaligule, sin Druza) (41-54), da je l.41 prevzel oblast (tretji cesar iz julijsko-klavdijske dinastije). Senat ga je moral priznati. Tiberij Klavdij Cezar Avgust Germanik je bil telesno šibak, neugledne zunanosti. Bil pa je zelo učen, napisal je zgodovino

Avgusta, Etruščanov in Kartažanov. Pretorjencem, ki so ga povzdignili je plačal „donatium”. Prepričal je senat, da se ne navdušuje nad monarhičnimi tendencami, ampak da bo deloval v duhu principata.

Veliko popularnost je dosegel z razdeljevanjem žita in drugih potrebščin. Cura annonae je bila do tedaj skrb mestnega prefekta, Klavdij pa jo je sam prevzel in jo poveril enemu od svojih uradnikov. Organiziral je dovoz žita iz provinc preko pristanišča Ostije, ki ga je v ta namen preuredil. Dogradil je R vodovod, ki ga je začel graditi Kaligula, urejal ceste v Italiji. Posodobil je administracijo, s tem da je postavil visoke funkcionarje za načelnike v raznih resorjih. Centurijski upravitelji, finančni, sodni ministri so njegovi osvobodenci(?). Je začetnik gigantskega aparata, povod katerega je bil vse večji obseg vladarskih poslov.

Zelo je bil radodaren pri delitvi rimskega državljanstva provincialcem (da bi se lahko potegovali za rimske službe in za vstop v senat). Hotel je v senat spraviti ugledne Grke. Celo nekaj Galcev je prišlo v senat. Zato pride v konflikt z nekaterimi senatorji in vitezi, saj ruši ravnotežje med cesarskimi in senatorskimi provincami in državo. Legije v provincah so ščitile meje, ščitile so cesarjevo oblast in občasno odšle v nove akcije.

L.42 je Skribonij, namestnik v Dalmaciji skušal izvesti zaroto, vendar je vojska ostala zvesta Klavdiju.

Istega leta so R v Mavretaniji ustanovili dve provinci: Mauretania Caesariensis in Mauretania Tingitana. L.43 se je končal vojni pohod v Britanijo (Vespazijan osvoji velik del Brit., kamor se zatekajo uporni Kelti). Osvojili so velik del na JV te pokrajine in ustanovili provinco Britannia. Glavno središče je bil Camulodunom (v tem času pa se tudi že omenja Londinium). Klavdij je tako dobil naziv Britannicus. Istega leta je bila ustanovljena tudi provinca Likija v MA, naslednjega leta pa so R priključili Judejo provinci Siriji. L.46 so vzeli ozemlje dinastom v Trakiji in tako je bila S Trakija priključena Meziji, J pa je bila proglašena za rimsko provinco Thracia. Ok. 45 je v rimsko provinco spremenjen tudi Norik, prej klientelno kraljestvo (5 municipijev: Virunum (prestolnica, v kateri je R prokurator, ki je rimski plemič, a ne senator), Celeia, Teurmia, Aguntum, Juvavum), 44 pa je Judeja priključena Siriji. V času Klavdija je bil na Donavi zgrajen čvrst sistem rimskih obmejnih utrd. Postavljena so bila vojaška oporišča Vindobona (Dunaj), Carnuntum, Singidunum (Beograd) ter druga. Rimljani so bili aktivni tudi na območji ok. Črnega morja, kjer so na oblast postavili njim lojalne dinaste.

Ustanavljanju provinc je sledila romanizacija (poroke, službe v vojski...). V Noriku so ustanovljena mesta obstajala pribl. 500 let in pol in so propadla ob naselitvi Slovanov v zadnjem desetletju 6.st. sen. in 300 vit. Lajša pol. suž., Preg. astr., druide, 49 kršč. Jude iz Rima.

V verski politiki je bil konzervativen, a tolerant. Vendar je ostale vere toleriral le če niso žalile rimske. Ni bil zahteven glede cesarskega čaščenja. Bil pa je velikodušen do Judov (svoboda veroizpovedi in oprostitev cesarskega kulta. Iz tega časa je tudi najstarejše poročilo o Kristusu.

Klavdij je imel štiri žene, ki so bile zelo vplivne. Poguben pa je bil vpliv zadnjih dveh žena. Tretja žena (Mesalina) je proti njemu skovala zaroto, a ni uspela.

Četrta žena Agripina pa doseže, da Klavdij posinovi njenega sina Nerona, 54 pa ga zastrupi. Oblast je prevzel Neron.

Neron (54-68) Zadnji iz julijsko-klavdijske dinastije. Neron Klavdij Cezar Avgust Germanik - na oblast ga pripeljejo pretorjanci - donacije.

Prvih 5 let vlada normalno, v duh avgustovskega principata, pod vplivom mame (spletke, zato jo ubije), svojega učitelja filozofa Seneke in pretorjanskega perfekta Burrusa. Izboljša preskrbo z žitom, ustanovi nove kolonije v I, dokonča luko v Ostiji, zgradi terme. Ljubi grštvo in umetnost (prop. na novcih).

L.59 pa se začne obdobje Neroneove tiranije in okrutnega obračunavanja z opozicijo. Ukazal je ubiti veliko pomembnih osebnosti, ki so nasprotovale njegovi samovolji, med drugim je dal ubiti tudi mater. Obdavči bogataše, povzroči veliko inflacijo. To je bilo obdobje katastrof.

L. 62 R doživijo poraz v boju s Parti, l.64 pa pride do požara v Rimu. Ljudstvo je za požar obtožilo Nerona. Ta je moral poiskati krivca za požar, npr. neprijubljene Jude, a je te rešila naklonjenost cesarjeve žene Sabine. Zato se je znesel nad sekto kristjanov, ki je bila med višjimi sloji osovražena zaradi tajnih govoric o kanibalizmu. Sledilo je hudo, kruto preganjanje kristjanov, a le v Rimu (ni dokazov, da bi tudi drugje). Tudi Peter & Pavel. Neron po požaru začne obnavljati mesto po modernih načrtih (zase je zgradil „domus aureus).

Proti njemu je bila l.65 organizirana zarota (Pizonova zarota), a je bila odkrita. Prišlo je do represije, usmrčeni so bili vodje zarote (Pizon, Seneka, Lukan). Zarotnikom so sodili po zakonu O razžalitvi veličanstva. Odvzeto jim je bilo premoženje, ki je pripadlo cesarju.

V Britaniji se je ozemlje večalo in kmalu je zaradi nasilja nad Kelti prišlo do upora, ki ga je vodila kraljica Bodika, vendar so ga R uspeli zadušiti. V Armeniji se je krepil Partski vpliv, tu so bili R poraženi. L.64 je Neron priključil Pontus provinci Galatiji. L.68 so se proti Neronu uprli voditelji legij v Španiji (Galba) in Galiji (Vindex), uprl pa se je tudi legat v provinci Afriki, vendar je Neron ta upor zatrl.

L.66. so se Judejci v Palestini uprli R osvajalcem. Neron je tja poslal vojsko pod legatom Flavijem Vespazijanom. Februarja 67 je Vespazijan pričel s posegom v Judejo in začel oblegati Jeruzalem. Ko so legionarji v Judeji, Siriji in Egiptu izvedeli za Neronovo smrt, so za kralja proglasili Vespazijana.

Ko so se l.68 proti Neronu uprli pretorjanci pod vodstvom prefekta Nimfidija in ko ga je senat proglasil za sovražnika je moral Neron pobegniti iz R. Napravil je samomor. Viri govorijo o Neronovi domišljavosti, umetniških nastopih, avanturizmu, razsipništvu... Neron se identificira z bogovi, režira zmage na umet. in šp. festivalih v GR. Načrtuje pohod do Kaspijskega jezera. Najbolj V rimski napis je iz Azerbajdžana. Pohod v Sudan.

Judejska vojna (upor) 66-73. 64 pr. Kr. Pompej osvoji Sirijo. Spoštuje avtonomnost helenističnih mest in judovske versko-politične ustanove. Vrhovni svečenik je Hirkan. Dinastični boji, razlaščene skupine: konzervativci, farizeji, helenisti in prorimski saduc., eseni. (?) L.40 osvojijo Parti. 37 zavlada Herod, ima se za kralja. 6 po Kr. Judeja postane provinca. 41-44 spet kraljevina, po ukinitvi pa stalni upori. Judejska vojna zaradi visokega tributa. Prokurator Gesij Flor pa je celo oropal blag. Jeruzalemskega templja. Neron pošlje Vespazijana, ki je do 67 obvlada vse, razen Jeruzalema. L.69 ga nasledi sin Tit, ki 70 zavzame Jeruzalem in razžene Jude. 73 pade Masada. Uveden je poseben judovski davek. O vojni, razl. strankah, zelotih poroča udeleženec helenistični Jud J. Flavij.

36. LETO ŠTIRIH CESARJEV

Vir: Tacit: *Historiae*; Svetonij: Galba, Oto, Vitelij, Vespazijan; Plutarh: Galba, Oto; Kasij Dion; Evtropij.

Že ob koncu Neronove dobe so bil razmere kaotične. L.66 se je začela Judejska vojna (cesar pošlje Vespazijana, da jo pomiri, ta je pri tem uspešen), na Z ni bilo redne oskrbe z žitom, vrstili so se upori v provincah (aprila 68 Galiba pomiri upor v Španiji, Otho pa upor v Luzitaniji). Z Neronovo smrtjo se konča vladavina julijsko-klavdijske dinastije, kajti Neron ni imel potomcev. Pri tem se pojavi problem nasledstva. Začel se je boj za oblast. Ponovno se je pojavilo vprašanje o povratku republike, ali pa se bo uveljavila nova družina. V tej situaciji je bila državljanska vojna neizbežna. Prišlo je do osamosvajanja delov armade in dviga posameznih provinc.

Po Neronovi smrti je senat za princepsa proglasil svojega uglednega člana Sulpicija Galbo. Ta je bil tedaj poveljnik vojske v Španiji. L.68 je postal Imperator Sulpicius Galba Cezar Avgust. Izhajal je iz stare R plemiške družine. Poleti 68 je iz Španije prodril v R. Ob nastopu vladavine je naredil več hudih napak. Kaznoval je mesta, ki ga niso podprla, ni obdaril pretorjanske garde, rešil se je Neronovih pristašev. Soočen je bil z gospodarsko zmedo in je zato uvedel trde ukrepe. Pri vseh plesteh družbe je kmalu postal nepriljubljen. Nerešen je ostal odnos do armade v Germaniji, ob Renu, kar je sprožilo nadaljne vojne za oblast. Prišel je v spor s pretorjansko gardo.

Na začetku l.69 armada v Germaniji odpove pokornost Galibi in za cesarja proglasijo svojega poveljnika Vitelija (Avel Vitelij Avgust Imperator Germanik). Pretorjanci v R so ubili Galbo 15.1.69 in za cesarja proglasili Otha (Imperator M. Otho Cezar Avgust), nekdanjega Neronovega dvornega človeka in Galbinega pomočnika. Otho je zapeljal Neronovo ženo in zato mu je Neron l.58 določil službeno mesto v Afriki, da bi se ga znebil. L. 68 pa se je vrnil v R. Senat je Otha priznal za cesarja, toda pri tem je bila potrebna tudi odločitev legij. Leije ob Renu so se odločile, da bodo privedle na oblast svojega kandidata. Otho ima na svoji strani V, Španijo, Afriko, pretorjance, Vitelij pa ima podporo Galsko območje z Recijo in Britanijo. Boj med njima se prične, ko Vitelij iz Germanije pošlje del vojske, ki je prodrla čez Alpe v S Italijo (bistveno močnejša armada), tja pa je prišel s svojo vojsko tudi Otho. V aprilu l.69 je prišlo med njima do odločilne bitke pri Kremoni.

Otho je bil poražen in je naredil samomor.

Po zmagi pride Vitelij v R in senat ga prizna za cesarja. Priznale pa so ga tudi legije na Z medtem ko ga legije na V niso priznale. To pa je bilo odločilno.

Legije iz V so na pobudo perfekta Egipta Tiberij Alexander 1. junija za cesarja proglasile Flavija Vespazijana. Armada na V se jačela pomikati proti Z. Močno oporo sta mu nudila legat v Siriji Mucijan in legat donavskih legij. Podonavska armada se je na sestanku poveljnikov v Poetovionu (Ptuj) odločila za novega pretendenta. Pri tam zmaga radikalno stališče. M. Antonius Primus je s legijo prišel v S Italijo (zavzel Oglej in Padovo, Vitelij ni pripravljen na to), porazil Vitelijevo vojsko jeseni l.69. Začne se plenjenje po S Italiji. M. Antonius Primus je nato prišel v R, kjer je bil v decembru ubit Vitelij. V R pride do upora, kajti tu je bila močna Vitelijeva „stranka“.

Državlјanska vojna je odločila o tem, kdo bo postal cesar. Senat je 22. decembra priznal Vespazijana in mu dal vse naslove cesarja-princepsa. Tako je vladarja v Rimu določila vojska. Kaže se razvoj regionalizacije, v ospredje stopajo provinca.

37. FLAVIJSKA DINASTIJA

Glavni viri: Tacit: *Historiae*, *Germanica*, *Agricola*; Svetonij: *Vespazijan*, *Tit*, *Domicijan*; Kasij Dion; Plinij: *Naturalis hist.*, pisma; Frontin: o rim. vodovodih in ustroju vojske; statuta E mest Salpense in Malake; Titov slavolok v Rimu.

Vespazijan (69-79) iz skromnega sabinskega gensa Flavii, l.9 se je rodil kot sin davčnega zakupnika. Izhajal je iz italskega območja, vendar ni bil Rimljan temveč Sabinec.

V zgodnji vojaški službi pod Klavdijem se je odlikoval kot legat v Britaniji in Germaniji. Od l.66 je vodil vojno proti Judom.

Kot zaslužnega vojskovodjo v judejski vojni, ga legije v Aleksandriji proglasijo za cesarja l.69. Bil naj bi čudodelec. Senat je to imenovanje potrdil. Sinova Tita in Domicijana imenuje Vespazijan za cesarja. Ko Vespazijan nastopi oblast, l.68 v Rimskem cesarstvu vladajo anarhične razmere. Obramba rimske meje je šibka, zato prihaja do pogostih vpadov čez mejo. Prihaja tudi do notranjih uporov v obmejnih provincah.

V Judeji so zbrane velike sile pod Titovim vodstvom. Titus je l.70 obkolil Jeruzalem. 26. Septembra je mesto padlo. Titus je odredil popolno uničenje tega središča Judov (v ujetništvu

ok.100 000 Judov). L.70 Titus doživvi veličasten triumf (postavljen slavolok v Rimu). Judeja postane cesarska provinca – plačevati mora poseben davek. Upor traja še nekaj časa, povsem pa je zadušen spomladi l.73, ko pade Masada ob Mrtvem morju. Med Judi zavlada sovraštvo do Rimljanov. To se kaže tudi v Judovski literaturi.

Drugi veliki upor pa je bil upor Bakadov ob spodnjem Renu. Grozi nevarnost odcepitve od rimskega cesarstva. Zaradi neenot. propadejo. Vespazijan jim oprostí, ker so mu pomagali proti Viteliju. L.70 sklene sporazum z uporniki. L.71 vespazijan Tita vzame za sovladarja, da mu še prokonzulat in tribunska pooblastila.

To kaže, kako si je Vespazijan želel utrđiti pozicije.

Začel je obnavljati državo. Prevezel je cenzuro - nadzor nad senatom. Vespazijan je pri izbiri sodelavcev odprl možnost dostopa do funkcij nerimljanom. Pri tem je favoriziral Špance. Vespazijan je spremenil tudi senatsko sestavo. V senatu je bilo od tedaj veliko Italikov, Galcev, Špancev, Afričanov, manj pa ljudi iz Balkana in V. Oklesti stroške dvora in zmanjša pretorjansko gardo. Sanitiral je državne finance – novi davki (moč države se povečuje). Posledica teh velikih prihodkov so: gradnja in obnova mesta Rim, podpira številne pesnike, intelektualce, šolstvo... Reorganiziral je vojsko in v njej uvedel večjo disciplino. Uredil je nekatera vprašanja veleposestnikov, dal rimske državljanske pravice prebivalcem Španije, posebej se je posvetil obnovi Rima po požaru (obnavlja templje, flavijski amfiteater). Izžene stoike in astronome. Njegov odnos do provinc je bil pozitiven. Ustanovil je celo vrsto novih kolonij: Siscia, Sirmium, Skupi (Skopje), Flavia Solva (Lipnica). Njegova vlada je državi zagotovila politično trdnost in obnovila gospodarsko ravnovesje. Vespazijan je umrl l.79 naravne smrti.

Titus Flavius Vespasianus (79-81) je postal cesar l.79. Imel je problematičen odnos do brata Domicijana. Služil je kot vojskovodja v Britaniji, Germaniji in Judeji, l.70 pa je oblegal in opustošil Jeruzalem. Kot očetov pomočnik na bojišču in kot sovladar je veliko naredil.

V njegovem času je prišlo do izbruha vulkana Vezuva (avgust l.79). Pri tem so bila uničena mesta Pompeji, Herculaneum in Stabiae. Titus se je pri tem izkazal, za obnovo teh je prispeval zelo velike vsote. S tem si je Titus pridobil sloves dobrotljivosti in darežljivosti. Senatorji so bili zadovoljni z njegovo politiko. Dokončal je gradnjo amfiteatra, ki ga je začel graditi njegov oče. L.81 je umrl za mrzlico. Njegova vlada je bila zglesna.

Domicijan (81-96) je postal cesar l.81. Izvoljen je bil po volji pretorjancev, senat pa nad tem ni bil preveč navdušen. Za to službo ni bil pripravljen, saj mu ne oče ne brat nista dajala zahtevnejših nalog.

Vladal je kruto in absolutistično: degradiranje odličnikov, obsodbe na smrt, konfiskacije premoženj. Sebe je imenoval Dominus et deus. Ni upošteval pristojnosti senata in magistrata. V senat je kot dosmrtni cenzor (ima trajni nadzor nad senatom) pripeljal čedalje več provincialcev. Favoriziral je plemiški stan, ker so bili njegovi odnosi s senatom slabi. Bil je nepriljubljen. Velja za drugega preganjalca kristjanov (za Neronom). Podpiral je staro rimsko religijo in zatiral orientalske, tudi krščanstvo. Skušal je obnoviti staro moralo. Kažejo se konzervativne poteze. Prepove prostitucijo in obscenosti na odrih. Prepove vinogradništvo v provincah, da bi povečal proizvodnjo v I. Vodena pa je premišljena gospodarska politika v Italiji in v provincah.

Finance so bile urejene s bolj sistematičnim obdavčevanjem provinc, obnavljal je mesto Rim, cvetela je umetnost in književnost, podpira literaturo, gledališče, amfiteater, cirkus. V provincah je teklo normalno gospodarsko in politično življenje. Ob koncu svoje vladavine se proglasi za boga – čaščenje lastne podobe. Denar je skušal dobiti tudi s konfiskacijami imetja in juridičnimi umori – ponovno pride do aktivnosti ovaduhov.

Uspešno se bori v Britaniji (83 Gnej Agricola do Srednje Škotske, obplujejo Britanijo, jo hitro romanizirajo; l.84 je odpoklican in čudno usmrčen) in l.83 v Germaniji proti Hattom. Premaga uzurpatorja Antonija Saturnina v gornji Germaniji. L.88 Germanijo razdeli na G. Sup. (sp. Ren) in G. Inf. (Mainz.) Rimljani se proti Germ. zadovoljijo z majhnimi pridobitvami.

Rimska vojska pa je v tej dobi imela slabe rezultate v boju z Dačani, ki so iz S (iz dan. Transilvanije) vpadali preko Donave na rimski teritorij. 88 premaga Dačane pod Decebalom, ki vpadejo v Mezijo, pri Tapah. Mezijo razdeli na M. Sup. (SR & MAK) in M. Inf. (S BG & Dobrudža).

Vzdolž Rena in Donave začne graditi limes! – mejne utrdbe za obrambo pred germanskimi napadalci. Z gradnjo so nadaljevali njegovi nasledniki. V Rimu pa se je obnašal vse bolj diktatorsko – iztrebil je stoike v senatu, izgnal filozofe iz Italije.

Začnejo se zarote proti nejmu. Na koncu teror do senatorjev, priljubljen pa je bil pri plebsu. Septembra 1.96 ga zarotniki umorijo. Po vsej verjetnosti je zaroto organizirala njegova žena Domicija, ki se je bala za lastno življenje. Po Domicijanovi smrti so se iz javnih mest odstranili vsi njegovi kipi in so uničili vse napise, ki so govorili o njegovih delih. Z njim je izumrla Flavijska dinastija - ime po Flavius Vespasianus.

38. NERVA IN TRAJAN

Viri: Plinij: govor v senatu, pisma; Kasij Dion; Evtropij; Avrelij Viktor; Trajanov steber s prizori iz dačanskih vojn, relief Tabula Traiana iz Đerdapa.

Nerva (96-98) je bil začetnik dinastije Antoninov in pod njihovo vladavino je cesarstvo doseglo vrhunec. Vendar je za to dobo značilno, da se na prestolu ne izmenjujejo člani določene dinastije, ampak vladar posinovi vojskovodjo, ki se je izkazal v boju. Torej člani te dinastije niso bili v sorodu, ampak so bili imenovani po zaslugah – adoptivni cesarji. Ta sistem je propadel s Markom Avrelijem, ki je za naslednika postavil svojega sina.

Nervo so 1.96 senatorji izvolili za cesarja. Uskladil je sistem principata z interesi senatorjev. Pred senatorji je svečano prisegel, da bo spoštoval republikanske ustanove in da bo v skladu s tem predlagal njim ugodne zakone. Izplačal je donative pretorjanski gardi in rimskemu plebstvu, uredil je rekvizicije za državno pošto in judovski davek.

Popravlil je Domicijanove ukrepe: rehabilitiral nedolžne pregnance, obnovil svobodo govora, krepil gospodarstvo. V državno blagajno je dal privatne zaklade.

Uvedel je institucijo alimentationes: bogati dajo denar v sklad, od koder mali kmetje dobijo posojila za 5% obresti, zaslužek od obresti gre za šolanje revnih otrok v najmanj 40 italjskih mestih - preprečuje propad malih kmetij in podeželja. Tako so lahko zakonski moški potomci dobili dobro izobrazbo. S tem je Nerva skušal dvigniti položaj provincialnih mest in podpreti male kmete. Ta sistem se je zelo razširil in trajal vse do Dioklecijana.

Vodil je politični program splošne narave, vendar je kljub temu prišlo so zarot in nezadovoljstva pretorjancev, zato je Nerva posvojil človeka, ki je bil v vojski zelo priljubljen. To je bil namestnik v zgornji Galiji - Marca Ulpia Trajana. To je bil nov način uvajanja vladarja, ki

preprečeval državljanske vojne. Cesar je postal najsposobnejši, lahko je bil tudi provincialnega izvora. Razlike med Italijo in provincami so se manjšale. Nerva je umrl l.98.

Trajan (98-117) je bil rojen v španski Italici pri Seville. Bil je vojskovodja ob Renu, ko ga je Nerva adoptiral. Sprva je kot princeps nekaj časa ostal v Germaniji. V Rim je prišel šele l.99, kjer ga je senat sprejel z velikim navdušenjem in nazivom „optimus princeps“. Trajan je dal prednost zunanji politiki in bil prvi veliki zavojevalec po Cezarju. L.101 je z vojsko (100 000 vojakov) prekoračil Donavo in vdrl v Dacijo, državo kralja Decebala (pod njim doživela vzpon, fevdalni sistem, stiki z Grki), s katerim je Domicijan l.87 sklenil neugoden mir. Zavzel je daško prestolnico Sarmizegetus, močno zmagal pri Tapah in prisilil Decebala, da je l.102 kapituliral. Odvzel mu je del ozemlja (Banat je priključil Meziji) in zahteval vojno odškodnino. Dacija je ostala klientelna država. V drugi vojni (105-106) pa je Trajan zadal Dačanom dokončen poraz, Decibal je napravil samomor, ujetnike pa so deportirali v Italijo, v Daciji pa so naselili druga ljudstva. Dacija je postala rimska provinca. V njej poteka intenzivna romanizacija. Prizori iz teh bojev so prikazani na Trajanovem stebru v Rimu.

V času bojev v Daciji je v Aziji Cornelius Palma, legat v Siriji, s svojimi legijami osvajal področje JV od Judeje, kraljevino arabskih Nabatancev. Tam osvojeno ozemlje (Transjordanijo, S Arabija in del Sinaja) je bilo razglašeno za provinco Arabijo. Mesta Bosra in Petra v tej novi provinci so bila stare vojaške postojanke na poti proti Indijskemu oceanu, so tako prišle v roke Rimljanom (intenzivni stiki s Indijo in Kitajsko). Tu, sredi puščave so zgradili tudi limes proti arabskim vpadam. Od l.107 do 113 je bil Trajan v Rimu.

To je bilo obdobje intenzivne državne aktivnosti. Podpiral je napredek italskega gospodarstva, posebno poljedelstva. Senatorje je obvezal, da so tretino dohodkov vlagali v gospodarstvo. Preprečuje izseljevanje iz I, delil posojila, alimentacije - da bi preprečil propadanje podeželja. Vzpon vitezov v državne službe. Trajan sam je posojal denar poljedelcem, dobiček pa je dajal v dobrodelne namene (za izobrazbo revnih otrok). Skrbel je za gradnjo cest, mostov (most čez Tejo), vodovodov, kanalov (prekop Nil-Rdeče morje), pristanišč (izboljša luki v Ostiji in Ankoni) in za vse kar je bilo v zvezi s napredkom prometa v Italiji in izven nje. V Rimu je zgradil forum z baziliko, tržnico, kopališče, teater, Trajanov steber... Na splošno se je v njegovem času zelo veliko gradilo po Italiji in po provincah. Tako je npr. limes na Donavi takrat dosegel zelo velike razsežnosti (9 taborov). Vendar pa je bil Trajan predvsem vojak.

Oktoberja l.113 je odšel na V. Do takrat so njegovi vojvode v Prednji Aziji izvedli mnogo akcij, osvajali ozemlje, intervenirali v konfliktech s sosednjimi državami, spreminjali meje provinc in status provinc. Vendar pa je Trajan, ki je bil pod Vespazijanom legat v Siriji, poznal tamkajšnje razmere. L. 114 je tako napadel Parte. Najprej je spomladi 114 osvojil Armenijo, partsko interesno območje in jo proglasil za rimsko provinco. Nato je prodrl v Mezopotamijo in tam l.116 ustanovil provinci Asirijo in Mezopotamijo. Prišel je celo do središča partske države (Ktesifon) in na partski prestol postavil svojega zaščitnika in ustanovil provinco Partijo. Štiri nove province niso bile trdne in prebivalstvo se je upiralo, vendar je Trajan obdržal vse razen srednje Mezopotamije. Ko se je vračal v Rim je v Kilikiji v MA zbolel in umrl. V času Trajana pride do vzpona plemičev v državno upravo. V tem času ima cesarstvo največji obseg. V Rimu je 99-101, 102-105, 107-113; sicer pa na vojaških pohodih. Ohranjen je panegirik Plinija ml. L. 115 je bil upor Judov na celem V. Pokol vojakov na Cipru. Na koncu so usmrtili 1 mio. ljudi.

L.96/97 je Plinij, ki je bil provincialni namestnik, pisal Trajanu in ga spraševal kako naj postopa s kristjani, ker zakonov v zvezi s tem ni bilo. Cesar mu je odgovoril, da ni mogoče opisati določenega postopka. V tisti dobi se je pri izobražencih uveljavilo mnenje, da se krščanstvo povezuje z zločini. Proti krščanstvu je možno nastopati v celoti, vendar cesar pravi, da se zločinov ne da dokazati. Izrazil je mnenje, da je krščanstvo moralno vprašljivo, vendar je postopanje proti krščanstvu na drugi strani tudi kriminalno dejanje. Svetuje mu kako naj ravna. Kristjanov naj ne izsleduje, odpadnikov naj se ne kaznuje, čeprav je njihova preteklost zaradi krščanstva vprašljiva. Sodniki imajo torej veliko svobodo. Na koncu doda še naročilo, naj provincialni namestnik ne upošteva civilnih ovadb in je ukazal z ovaduhi postopati tako kot s kriminalci. V tem pismu se kaže dvoumje: krščanstvo je nekaj kriminalnega, vendar se kristjanom ne sledi. Če pa se jim pride na sled, pa s jih postavi pred sodišče. V tem času je V že precej pokristjanjen.

39. HADRIJAN IN ANTONIN PIJ

Viri: Historia Avgusta: zbirka 30 biografij rimskih cesarjev 117-284/5, sporna, a eden glavnih virov za 2. in 3. stol. Nastane v pozni antiki; Kasij Dion, Avrelij Viktor, Evtropij.

Hadrijan (117-138) iz Italike, Trajanov nečak in verjetno tudi njegov posinovljenec. Bil je upravnik Sirije v času partskih vojn. Po Trajanovi smrti je bil kot legat od vojske aklamiran za cesarja, nato pa priznan od senata. Prekinil je z ekspanzijo in prešel v defenzivo, da bi ohranil

mir. Bil je realističen vladar in ni maral osvajalnih vojn. Zanima se za umetnost, stoicizem, astronomijo, geometrijo, zgodobino, naravo. 121-125 prepotuje državo, pregleda mejo ob Renu in Donavi (utrudi limes), v Britaniji (73 milj dolg Hadrijanov zid) in v Afriki (800 km dolg jarek) ter ustanovi nekaj mest. L.128 gre spet na V: Grčija, MA, Sirija, Egipt. Najraje se je zadrževal v Atnah, kjer je dokončal gradnjo Zeusovega svetišča. Hadrijan vidi, da so bile Trajanove vojne predrage, zato se kljub odporu vojakov odpove 4 provincam: Mezopotamija, Armenia, del Dacije. Partom je vrnil ozemlje V od Evfrata, priznal samostojnost Armencem pod domačim dinastom, zaveznikom Rima. Opustiti je hotel tudi provinco Dacijo, vendar si je kasneje premislil. Iz nje so nastale 3 province.

Hadrijan je skrbel za obrambo mej. V ta namen je uporabljal posebne čete – numeri (pehota in konjenica), ker so bile legije kot taktične enote prevelike. Preide na sistem domače rekrutacije in obnovi staro vojaško disciplino (vojaški rok podaljša na 25 let). Zaradi bojevanja s Parti vse bolj uvaja konjenco. Z reformami je skušal dvigniti kvaliteto vojske, kar mu ni preveč uspevalo, saj je morala zaradi prenehanja bojev padala, zato je uvedel tudi pogoste inšpekcije v provincah. Vse to povzroči, da je vojska stopila na pot provincializacije, kar je prešlo ob koncu 3.st. v barbarizacijo. Nadaljeval je z gradnjo limesa na Renu in Donavi, v Britaniji je dal zgraditi mejni zid (Hadrijanov zid). Za čas njegove vladavine je bil mir.

Edina vojna - upor v Judeji (132-125). S pomočjo legatov je zadušil upor v Judeji. Začel ga je Simon Barkokhba. Vzrok za upor je bil Hadrijanov prdlog, da bi obnovili Jeruzalem (ki ga je razrušil Tit) a brez judovskega značaja. Judje bi lahko šli v mesto le enkrat letno, namesto starega templja zgraditi Jupitrov. To je bila žalitev za Jude in ti so se uprli in zavzeli Jeruzalem za 3 leta. L.135 pa so ga Rimljani osvojili in ga dokončno uničili. Dežela je bila uničena, prebivalstvo zasušnjeno in prepovedan jim je bil vstop v mesto. Judje morajo v diasporo (izgnanstvo), opustijo grščino in začnejo govoriti aramejsko. Do kristjanov Hadrijan ni bil sovražen. Je pa nastopal proti ovaduhom. Obnovili so Jeruzalem in ga poimenovali Aelia Capitolina. V središču je bilo postavljeno svetišče Jupitra in Judje v mesto niso smeli. Kristjani so smeli obiskovati Jeruzalem, medtem ko so bili Judje izključeni iz vseh državnih služb. Antisemitizem se kaže tudi v višji davčni obremenitvi Judov.

Hadrijan je pripomogel tudi k razvoju državne administracije. Senatu in Magistratom je priznal tradicionalne pristojnosti, važnejše stvari pa je opravljal preko svojega svetovalnega organa (consilium principis) s pomočjo strokovnjakov. Uredi upravo in jo loči na vojaško in

civilno (pogoj za civilno slubo ni bila več vojaška služba). Povezal je cesarstvo, Rim ni več absolutni center. Učeni pravniki s Salvijem Julijanom na čelu so izdelali Hadrianov Edictum perpetuum, v katerem so sintetizirani in kodificirani vsi prejšnji edikti in je ostal v uporabi do Justinijanove dobe.

Izdal je tudi zakon o agrarni politiki – po grškem zgledu gre za okupacijo neobdelane zemlje, ki gre v zakup konduktorjem, ti pa dajejo parcele v zakup kolonom (1/3 proiz. lastniku) – začetek kolonata. Suž. delo ni bilo več rentabilno.

Zgradil Panteon (55m kupola), mavzolej, Hadrijanovo vilo v Tivoliju, Zeusov tempelj v Atenah.

Na področju kulture je opazna renesansa grštva, saj se je zelo navduševal nad grško kulturo. V Rimu je ustanovil Atheneum (akademijo znanosti in umetnosti), kar je kulturni fenomen in nekateri Grki so v državni upravi, tudi Plutarh. Hadrijan je bil zelo izobražen in je imel velik interes za preteklost. Bil je globoko religiozen človek in se je posvečal v religioznim sistemom – henotizem = vse božanske podobe predstavljajo eno veliko božanstvo (sinkretistična stoisška oblika).

Umril je v Kampaniji l.138. Nasledil ga je njegov posinovljenec. Adoptiral Lucija C. Komoda Vera, ki pa je kmalu umrl. Adoptira tudi Titusa Avrelija Antonina, ta pa drugega sina Komoda in svojega nečaka Marka Avrelija. Uredil je nasledstvo za celo 2. stol.

Antonin Pij (138-161) je bil posvojenec Hadrijana. Po njegovi smrti ga je nasledil s podporo senata in vojske. S Pijem se začne obdobje Antoninov, drugo obdobje časa adoptivnih cesarjev. Bil je iz Galije, vendar ni nikoli zapustil Italije. Ni bil ne uspešen administrator ne poveljnik. Vodil je upravno politiko, ki je bila po volji senata.

Njegove legije so skrbno varovale meje in zatrtih je bilo nekaj uporov v Germaniji, Daciji, Ahaji, Egiptu... Ob Renu pridobi 10-30 km. Limes ob Aluti. Narodi na robu cesarstva so dobivali vladarje po rimskih željah. Parti so se uklanjali. Najpomembnejši dogodek je bila nova mejna črta v srednjem Škotskem nižavju „vallum Antonini“, vendar je bila ta meja kmalu opuščena.

Consilium principis je skrbel za važnejše administrativne zadeve. Pij je nekaterim dal davčne olajšave, vendar pa je bila blagajna polna. Z zakoni je dal tudi nekaj olajšav sužnjem, gradil je ceste, mostove in templje, razvijala je ustanovo alimentacij. Politično-socialni-gospodarski razvoj doseže najvišjo točko.

Umril je l.161. Njegov čas je zlata doba, se pa zaradi manjše zunanje politične aktivnosti že kažejo kali propada.

40. MARK AVRELIJ IN KOMOD

Viri: Frontova pisma; Dnevnik cesarja M. Avrelija; Avrelijev steber v Rimu (mark. vojne); Hist. avgusta; Kasij Dion (retorizira), Evzebij iz Cezareje: Cerkevna zgodovina

Mark Avrelij (161-180) in Lucij Ver (161-169) sta nasledila Antonina Pija in oba sta bila enakovredna cesarja do l. 169, ko je Ver umrl.

Mark Avrelij je bil dobro izobražen, dober poznavalec grške filozofije, stoik. Ohranjena je tudi zbirka njegovih filozofskih misli z naslovom „Samemu sebi“, pisana v grščini. A malo izkušenj v vojski in upravi. V času njegovega vladanja so bile meje cesarstva neprestano ogrožene zaradi navala barbarov.

Rimljani so se od l.162 do 166 bojevali s Parti, ki so prodrli v Armenijo. Prestol je zasedel Partski princ. Lucij Ver je poražen, Parti zasedejo Sirijo. Nato 2 huda poraza za Parte, Rimljani vdrejo v Mezopotamijo in celo proti Mediji. Tam pa je bila kuga, zato se vrnejo v Sirijo in sklenejo mir. Vojna se je končala s umikom Partov in mirom (status quo). Armenija je spet rimski vazal. (Vojaki prinesejo kugo v Rim.). Vendar je vojna povzročila kugo, ki je pustošila po celotnem cesarstvu.

Ok. l. 166, po koncu partske vojne, so preko Donave na ozemlje cesarstva prodrli razna germanska in sarmatska plemena, katere je pregnala selitev Gotov iz sp. Visle proti Ukrajini in Krimu. Med Germani so bili najnevarnejši Kvadi in Markomani, izmed Sarmatov pa Jazigi in Roksoli. Vsi so hoteli prostor za naselitev na rimskem ozemlju. Tako so bile ogrožene province Pannonia, Noricum, Raetia, Dacia in Dalmacia. Rimljani so morali odbijati Germane in Sarmate v dolgotrajnih bojih, samo z začasnimi prekinitvami, od l.169 do l.181. Cesar Lucij Ver, ki je bil

uspešen v vojni s Parti, je vodil boje tudi na Donavi, vendar je l.169 umrl. Od tedaj je Mark Avrelij sam vodil vojskovanje proti barbarom.

V prvi fazi bojevanja so bili Rimljani uspešnejši in konec leta ni bilo več sledu o Germanih na rimskih tleh.

V drugi fazi (169-175) so bili R v veliki ofenzivi in so imeli tudi velike težave. Potrebno je bilo priskrbeti nove in pomožne vojaške oddelke in sredstva so dobili z dražbo dvornega inventarja. Vojna je bila kruta, značilno zanjo je bilo masovno pobijanje vojnih ujetnikov. Požgali so številna mesta, tudi Akvilejo in zajeli prebivalstvo. Barbari so bili na vrhuncu uspeha, ko so l.171 prodrli do Akvileje in bili od tam komaj pregnani. Glavna bitka je potekala na zamrznjeni Donavi. L.174 so bili premagani Kvadi in ta bitka nam je znana predvsem po t.i. deževnem čudežu, ki je dokaz za obstoj krščanstva na tem področju in za obstoj krščanskih vojakov v tej vojni (R vojska je bila nekje na Slovaškem, Moravskem obkoljena, a je nenadna nevihta rešila R žeje in zmedla nasprotnika – božja narava odrešilnega dežja; dve teoriji: po krščanski naj bi bež izprosili *od Boga* vojaki 12.legije, ki so prišli iz zgornjega Evfrata; po poganski teoriji naj bi bil odločilen Jupiter). L.175, potem ko so bili premagani še Jazigi, je bil sklenjen mir in Rimljani so dobili nadzor nad obmejnimi donavskim pasom. M., K. in J. morajo vrniti ujet. in post. vazali. Avrelij je predvideval premik meje proti S, kjer naj bi nastali 2 novi provinci (Markomanija, Sarmatija) in R meja naj bi potekala po Karpatih.

Tedaj pa se je za cesarja proglasil Avidius Cassius, legat v Siriji, ki je bil zaslužen za zatetje upora kmetov v Egiptu l.172. Tako je moral Avrelij s S na V in l.176 je premagal uzurpatorja.

L.177 je bil kršen mirovni sporazum in sledila je druga ekspedicija nad Germane. Rimljani so bili uspešni in Markomani in Kvadi so se morali brezpogojno podrediti -> krute kazni.

Do l.178 je bil Avrelij v Rimu, nato pa je spet odšel na donavsko bojišče in je l.180 umrl nekje pri Vindoboni ali pa pri Sirmiju.

V tem obdobju se rimska mejna obramba pokaže kot neučinkovita proti barbarom, saj je preveč izgub. Zato je Avrelij v vojsko vzel tudi Germane, federate in kolone. Te vojne so pustile

posledice tudi na našem ozemlju (od Furlanije do Trojan), kjer so bile vojaške postojanke, ki naj bi varovale cestne prehode iz Panonske nižine v Italijo.

Pri nas je ustanovil Praetentura Italiae et Alpium: zapore, legija v Ločici, zgrajena l.170. Kasneje se je ta tabor preselil na območje izliva Aniže. V tem času je začela igrati pomembno vlogo centralna Slovenija, ki je bila izvzeta iz provincialne uprave in je spadala pod Italijo.

Mark Avrelij je podpiral izobraževnaje, ustanovil je 4 katedre za filozofijo na državne stroške. Nekatera mesta je osvobodil davkov. Veliko denarja pa je dal za vojsko in plebs. Zatrj je ovaduštvo.

Kristjane je imel cesar za nelojalne državljane, češ da so egoisti in jih je preziral. Krivi naj bi bili za krizo rimskega imperija. Zapovedal je kaznovati nove religije, sekte in praznoverje. Stanovitne kristjane je ukazal kaznovati s smrtjo, odpadnikom pa naj bi se oprostilo. Hud pregon beležimo v Lugdunumu v Galiji, vendar je bilo to verjetno zaradi vpliva lokalnega namestnika in ne toliko po cesarjevih zahtevah.

Prekinil je tardicijo Antoninov in za svojega naslednika imenoval edinega preživelega od svojih otrok. Po njegovi smrti država zdrži še 1 stol. Komod (180-192) je bil sin, sovladar in naslednik Marka Avrelija. Bil je krut vladar, popolno nasprotje svojih predhodnikov.

Obrambo mej je prepustil legatom. Na srečo je bil tedaj mir na mejah, v Germaniji in Daciji so dogradili limes.

Notranjo politiko je vodil pretorjanski perfekt, sam pa se je posvetil lagodnemu življenju v Rimu. Bil je samovoljen, ni podpiral izobražencev, v njegovem času je bila velika inflacija, gospodarska kriza...Padla je kvaliteta vojske, senatorji so bili v stagnaciji, nastopal je predvsem proti očetovim sodelavcem in nekaterim senatorjem.

Bal se je zarot, usmrtil ženo in sestro 31. 12. 192 ga umorijo zarotniki. V času vladanja Avrelija in Komoda so stara božanstva vse bolj izgubljala vpliv in ljudje se se obračali k odrešilnim religijam. L.180 je bila v Aleksandriji ustanovljena katehetska šola in s tem je krščanstvo dobilo kulturno-znanstveni center. Od tu so izšli največji cerkveni dostojanstveniki:

Klement Aleksandrijski, Origenes... Cerkev je postala duhovno-intelektualni center poganske kulture. Začne se Eksegetska književnost (komentiranje cerkvenih knjig).

41. SEVERSKA DINASTIJA (193-235)

Viri: Herodian, Kasij Dion, Hist. avg.

3. st. je prehodna doba. Glavno vlogo ima vojska. Defenz. pred Germani. Na V močni iranski Sasanidi. Prevladuje kmečko-vojaški stan. Splošna državljanska pravica. Stalne vojne povzročijo upad trgovine, gospodarstva, javnih investicij. Lakota, bolezni, razbojniki v puščavah... Širijo se V religije - mitraizem, krščanstvo.

Po smrti cesarja Komoda l.192 se začne boj za oblast. Zadnji iz dinastije Antoninov proglašen s strani senata **Pertinaks** je vladal le tri mesece. L.193 so ga ubili pretorjanci, ker se ni uklonil pretorjanski gardi in ji dati nagrad. Za cesarja so pretorjanci proglasili **Didija Julijana**.

Istega leta so za cesarje proglašeni s strani svojih legij tudi: britanske legije Klodija Albina, sirske Pescenija Nigra, panonske Septimija Severja.

Predhod. voj. ces. Senat izgublja na moči, čedalje več senatorjev prihaja iz V prov. Vladar je prevzel nadzor nad financami in sam imenuje namestnikev provincah. Mnoge senatorje da ubiti in jim konf. premoženje. Odloča s pomočjo sodelavcev, ki jih izbira sam iz kroga pretorjanskih prefektov - tu pa je po takojšnji razpustitvi stare pretorjanske garde največ obdonavskih vojakov (prej iz I, Norika, Mak., Španije). Poveča birokratski aparat, fince so v rokah vitezov. Poveča vlogo vojske, višje vojaške mezde, vojak se lahko poroči. Nastopi finančna in gospodarska kriza, propad stare rimske vere in vzpon krščanstva, ki ga ne preganjajo.

Septimij Sever (193-211): po rodu Pun iz rimskega mesta Magna Lepte v Afriki. Svoje zahteve po prestolu ni mogel uresničiti brez boja. L.193 je bil s strani svojih legij proglašen za cesarja. Takoj po proglasitvi za cesarja je s svojimi legijami prišel v Rim in se brez boja polastil oblasti. Didij Julijan je bil ubit l.193, nato pa je Sever obračunal še z ostalimi pretendenti. Na V je kot pretendent nastopil Pescenij Niger, ki ga je podpirala armada ob Evfratu. Sever pa ga je l.194 premagal pri Isu in pri tem razrušil mesto Bizantion (to je podpiralo Nigerija). Nato pa je prišel

namestnik iz Britanije Klodij Albin v Galijo, vendar ga je Sever l.197 premagal pri Lyonu in mesto opleni. Tako je imel absolutno moč.

Sever je bil sposoben vojskovodja, vojska mu je bila oddana, zato jo je tudi nagrajeval. Uspešno se je bojeval s Parti. Zanimal se je za Arabijo. V ga je zelo privlačil.

V provincah je izvedel razne reforme, menjal je status mestom in se tudi zadrževal v teh krajih. Sever je največ pozornosti posvetil predvsem afriškim provincialnim mestom (predvsem rodnemu Leptisu; tam postavi veliko stavb in drugih spomenikov). Numidijo proglasi za cesarsko provinco. Razlike med Italijo in provincami izginjajo.

Tudi njegova žena Sirijka Julija Domna je imela političen vpliv.

Sever pa je imel nepazljiv odnos do senata in R aristokracije. Mnoge med njimi je dal kot sovražnike usmrtiti in mnogim je konfisciral imetje. Umrl je v Britaniji, kjer se je vojskoval in varoval mejo. Pri tem je prodril na Škotsko. Umrl je l.211 v Yorku. Za njim sta skupaj zavladata njegova sinova: Bassianus in Geta. Basijan naj bi vladal iz Rima Z, Geta pa naj bi vladal iz Antiohije ali Aleksandrije. Basijan je ukazal ubiti Geta zaradi oblastiželjnih značajev med bratoma.

Karakala (211-217): Najprej je namesto njega vladala njegova mama. L. 211 pa sin Basijan vzame rodovno ime Antoninus iz spoštovanja cesarjev Antoninov. Popularen pa je bil tudi njegov nadimek Karakala. L.212 umori brata Geta in menda še 20.000 ljudi. Tako je preprečil načrt za delitev države na 2 dela.

V zgodovini je znamenit zaradi l.212 sprejetega edikta Constitutio Antoniniana: vsi svobodni prebivalci dobijo rimsko državljanstvo -> dohodki za prazno cesarsko blagajno od davkov na dediščino, ki jih plačujejo samo polnopravni državljani. Drugače pa o Karakali biograf pravi, da je bil okrutna oseba. Nanj sta vplivala predvsem njegova mati Julija Domna in njegova teta Julija Meza. Posebna znamenitost so Tehrme Antoninianae, katerih ostanki so še vedno ohranjeni.

Odšel je na pohod proti Partom l.216 in bil na tem pohodu l.217 ubit. Verjetno ga je dal ubiti njegov pretorjanski prefekt Makrin.

Markin (217-218). Njegov vzpon na oblast pomeni novo razdobje v rimski zgodovini. Postal je cesar, ne da bi bil član senata. Senat je to novost brez odpora sprejel.

Bil je nepriljubljen pri vojski, ker so bili ti vdani Karkali. Pregovoril je senat (ta se je temu upiral), da privoli v proglašenje Karkale za boga. V vojski pa je upornost kljub temu razla, zlasti potem, ko je Makrin prekinil še nedokončan pohod proti Partom. Po neuspešnem boju proti Partom ga legionarji ubijejo.

Elagabal (218-222) pripada dinastiji Severov kot nečak Julije Domne. Pripelje ga Julija Meza, snaha Sept. Severja.

Bil je premlad in nesposoben vladar. Obnašal se je nedostojno. Kot fanatični pristaš in vrhovni duhovnik sirskega boga sonca Balla je prenesel njegovo čaščenje v Rim. Orientalni način njegovega despotskega vladanja je rimski družbi zbuja odpor in tako so ga l.222 ubili pretorjanci.

Aleksander Sever (222-235) je bil sin Julije Mameje. Bil je bratranec Elagabala. Do oblasti mu pomagajo pretorjanci in vpliv njegove matere. V tistem času je bil star 13 let.

Zato je prva leta vladanje nadziral skrbno izbran odbor 16 senatorjev, babica in mama. V tem času so senatorji izpeljali vrsto reform, ki naj bi zajezile vedno bolj gorečo gospodarsko krizo, a so v celoti dosegli samo to, da je bilo krajevnim uradnikom naloženih vedno več dolžnosti in odgovornosti in da je bilo vedno manj ljudi pripravljenih prevzeti javne službe. Pretorjanski prefekt Ulpijan in pravni strokovnjaki izvajajo pomembne reforme: senat in aristokracija dobita pomembno vlogo, davčna reforma, zmanjša stroške za vojsko.

Prišlo je do vojn l.224 na V, v Partiji so s prevratom prevzeli oblast perzijski prvaki (Perzijec Ardašir), ki so osnovali dinastijo Sasanidov (do 7. stol., ko jih uniči Ar.). Perzijci pod vodstvom kralja Ardašira l.230 začnejo prodirati proti Z (Mezopotamija). S tem so bile ogrožene najvzhodnejše province, najbolj Sirija in Kapadokija. L.232 je Aleksandru uspelo odbiti napadalce. Ob velikih izgubah sklene mir.

Ampak Germani na Z so prodrli preko Donave in Rena na teritorij R provinc. Cesar se je tukaj l.234 znašel v neugodnem položaju. Cesar si je prizadeval, da bi od sovražnikov kupil mir, s tem pa si je zapravil zaupanje svojih čet.

Vojska se je demoralizirala in l.235 umorila njega in njegovo mater. Za cesarja so proglasili popularnega poveljnika Maksimina. Aleksander je zadnji cesar iz dinastije Severov. Njegova smrt je napovedala začetek anarhije, ki je nato trajala 50 let.

42. DOBA VOJAŠKIH CESARJEV I. (235 - 251)

Viri do Dioklecijana: Herodijan (izčrpno, 7. in 8. knj.), Avrelij Viktor, Evtropij, Hist. avg.

Po smrti Aleksandra Severja je prišlo l.235 do obdobja vojaške anarhije. Nastopil je absolutni padec rimske države. Nastal je nov vladarski tip cesarja. Ti so izhajali iz Ilirika, Panonije in Balkana. Do položaja so prišli z vojaškimi kvalifikacijami, kot zastopniki interesov posameznih skupin. Šele po uspešni vojni jih je priznala celotna država. Največja hiba je bilo pomankanje kontinuitete na čelu države. Cesarji so se posvečali predvsem vojski. Državljanse vojne, preganjanje kristjanov, inflacija, devalvacija. Senat izgublja vlogo. Prvo obdobje je čas poglobljanja krize.

Maksimian (235-238): za cesarja so ga razglasile germanske legije. Doma je bil iz Trakije. Bil je grob oficir brez smisla za kulturno tradicijo.

Do mesta cesarja se je dvignil kot običajni vojak – dvignil se je v armadi v času Septimija Severa. Sina Maksima l.236 imenuje za cesarja.

Z davki in terorjem (konfiskacije v korist vojakov) je nastopal proti višjim slojem in s tem spodkopal gospodarske, politične in kulturne temelje. Sovražil je senatorje, preganjal je bogate. Ker je bil osovražen s strani senata ni nikoli obiskal Rima. Kot odličen vojak je imel sedež v Sirmiju, bil je odličen vojak: na Renu 235 premaga Alamane in ob Donavi 236 nastopi proti Sarmatom in Dačanom.

L.238 je skupina nezadovoljnih Afriških zemljiških posestnikov za cesarja okliče **Marka Antonija Gordijana I.** s sinom **Gordijanom II.** Senat Maksimina razglasi za sovražnika države. Ko je Maksim krenil proti R je bil na poti ubit pri Akvileji, kjer je prišlo do upora njegove vojske.

Ko je bil Maksimin še živ so bili za cesarje proglašeni Gordijan I. (prokonzul province v Afriki) in njegov sin Gordijan II. (po očetovi odločitvi). Že po 2 tednih je cesarski namestnik v Numidiji usmrtil Gordijana II., Gordijan I. pa naredi samomor.

Senat je sedaj sam uveljavil svojo ustavno pravico in sam imenoval 2 cesarja: **Balbina in Pupiena**. To sta bila dva sposobna moža, ki sta si pridobila zasluge v vojski in civilni upravi. Ko je Maksim izvedel za dogodke v Rimu, se je odločil, da bo odkorakal v Italijo, kjer pa je bil v brezuspešnem obleganju Akvileje umorjen. Medtem pa je med rimskimi pretorjanci naraščalo nezadovoljstvo – tudi zato, ker jih senat ob proglasitvi cesarjev ni upošteval. Končno so ti odkorakali k palači, zgrabili oba cesarja Balbina in Pupiena in ju gola vlekli skozi središče mesta do pretorjanske vojašnice, kjer so ju usmrtili. Tako se je končalo vpletanje senata v vprašanje nasledstva.

Gordijan III. (238-244): nekaj tednov pred smrtjo ga Balbina in Pupiena 13-letnega okličeta za cesarja. Bil je vnuk Gordijana I. in nečak Gordijana II. Ker pretorjanci niso imeli svojega kandidata so dečka sprejeli kot cesarja. Vladal je 6 let. Pri tem ga usmerjajo senatorji. Vojskoval se je s Perziji in je bil na koncu ubit. Sposoben vojak Trasimeteus je večkrat zmagal nad Perziji.

243 ga nasledi **Mark Julij Filip** (244-249), perfekt pretorij. Zaključil je mir s Perziji. Na poti v Rim je porazil neke barbare ob Donavi. L.244 pripotuje v Rim zaroto in ubije Gordijana. Filip Arabec (244-249) je skušal uvesti novo dinastijo. Za sovladarja imenuje sina Filipa II. Do krščanstva je bil tolerant. 21. 4. 247 je priredil velike ceremonije in obdaril prebivalstvo ob 1000 letnici Rima. Sklenjen je bil mir s Perziji. Oba je ubila vojska (Filipa starejšega v Veroni, mlajšega v Rimu). V tem času pa v Spodnjo Mezijo in Trakijo prodrejo Goti, ki jih premaga Decij.

Decij (249-251) je bil legionar v Meziji. L.249 ga vojaki okličejo za cesarja. Za sovladarja je oklical svojega sina Decija II. Decij je iz Sirmija (do Teodozija so cesarji iz Ilirika). Z ediktom določi preganjanje vseh, ki nočejo žrtvovati bogovom v čast rimske države, po celi državi (kristjani, Jude so tolerirali). Komisije beležijo. Najhuje je bilo v Afriki in MA (mučenje pred smrtjo). Ljudje so izstopali iz cerkve. Pri nas: fiktivni mučeniški škof Maksim Emonski. A tudi skoraj drž. v. Decij se stalno bojuje proti Gotom in Kartom, ki pustošijo po Trakiji in Makedoniji. L.251 je pri Berici Rim. 2x poraženi, Decij pa pade.

Oba Decija sta bila ubita po dvakratnem porazu proti Gotom l.251. Popoln propad rimske oblasti v spodnji Podononiji. Goti naj bi v Filipopolisu pobili 100.000 ljudi in odpeljali čez Donavo ogromno plena in ujetnikov, ker se še nočejo naseliti. L. 51 se je vzdignil in propadel tudi cesar **Hostilijan**.

43. DOBA VOJAŠKIH CESARJEV II. (251-268)

Eutropij označi vladavino the cesarjev za polno nevarnosti. Cesarji so bili ali nesrečni ali pa nesposobni. Po smrti Decija so na podonavskem bojišču za cesarja proglasili namestnika v Zgornji Meziji **Trebonijana Gala** (251-253). Ta s Goti sklene za Rim neugoden mir (plača davek). 15 let kuge. Odide v Rim.

Tedaj pa vojska na V proglasi za cesarja l.253 **Emilijana** (253) iz Mavretanije. V Umbriji je premagal Trebonijana.

Na pomoč slednjemu prepozno pride iz Rena in Recije **Licinij Valerijan** (253-260), ki premaga Emilijana. Razglasijo ga za cesarja.

Sina **Galijena** (253-268) imenuje za sovladarja in mu prepusti Z. Sam pa je odšel na V, na sirska mejo, ki jo je bilo potrebno braniti pred Perzijci. L.260 v MA pade v Perzijsko ujetništvo (poražen je bil v boju s perzijskim kraljem). Rim začasno izgubi Sirijo in mejne pokrajine. Zavlada Galijen sam. Že mlad se je izkazal v Galiji in Iliriku. Moral se je boriti proti vpadam na vseh mejah in proti uzurpatorjem.

Pri Mursi premaga uzurpatorja Ingenuja.

V tem času Alamani vdrejo v Galijo in Italijo. Tedaj je izgubljena Dacija. Germani pridejo do Ravene. Goti l.268 opustošijo Grčijo, Makedonijo, Pont in Azijo. Sarmati in Kvadi pustošijo v Panoniji, Germani prodrejo v Španijo, v Afriki so mavretanski staroselci ropali po rimski Numidiji. Parti zavzamejo Mezopotamijo in Sirijo. Goti s pomočjo ladjevja iz S obale Črnega morja udarijo na S obalo Male Azije in preko Helesponta priplujejo v Egejsko morje. Rimsko cesarstvo je bilo tedaj ogroženo z vseh strani. Rimske legije so v provincah branile zaupani teritorij. Vendar pa so njihovi poveljniki izkoriščali priložnost in se imenovali za cesarje.

Po provincah se pojavi 30 uzupatorjev. Najuspešnejši med njimi je bil **Postum** (poveljnik rimski čet na renskem bojišču), ki se razglasi za cesarja Galije, kar priznajo tudi vojske v Britaniji in Španiji. Galijen in Postum sta skušala zrušiti drug drugega, vendar nista bila uspešna. Vendar pa je bil Postum koristen za Rimsko Cesarstvo, saj je branil Gaijo pred germanskimi napadalci. Še večje zasluge za Cesarstvo pa je imel **Odeinat**, sirski vojvoda iz Palmire, ki je s perzijske strani prešel na rimsko. Z rimskimi legijami je odšel proti Perzijcem in osvobodil rimsko Sirijo do Evfrata. Cesar in senat sta mu dala naslov Corrector Orientis. L.267 je bil ubit v boju s Goti. Nasledil ga je njegov mladoletni sin. V njegovem imenu je vladala njegova mati „palmirska carica” Zenobija, ki je bila kasneje zrušena.

L.262 je Galijen proslavil 10-letnico vladanja. Ubili so ga zarotniki l.268 pri Milanu. Znanе so mnoge stvari o njemu in Cesarstvu v tem času. Ljubi grštvo, neoplatonizem. Izvajal je reforme v vojski. Bil je nezaupljiv do senatorjev (nimajo visokih vojaških položajev). Z vsemi provincami je ravnal kot s cesarskimi. Senatorji nehajo kovati denar, ker je brez vrednosti. Do kristjanov je bil strpen. L.260 je sprejet tolerančni edikt. Kristjani imajo mir do 303.

Tudi Postum se je obdržal 10 let. Ubit je bil v Galiji l.268. Nasledila sta ga **Victorinus** (268-270) in **Tetricus** (270-273), s katerima je bilo likvidirano kratkotrajno galsko cesarstvo.

44. DOBA VOJAŠKIH CESARJEV III. (268-284)

To je čas delne obnove, vladarjev iz Ilirika, kulta sončnega božanstva - državna religija, predstopnja krščanstva. V imenovanju vojaških cesarjev so pomembno vlogo začele igrati podonavske legije. Te so pomagale že prej Vespazijanu, dvignile pa so tudi Septimija Severa in Decija. Med njimi so bili zarotniki, ki so ubili Galijena in za cesarja proglasili Klavdija Gotskega (268-270).

Klavdij II. „Gotski” l.269 zmaga nad Goti pri Naissu (Niš). V Narbonski Galiji in Španiji premaga uzurpatorje. Umrl je zaradi kuge pri Sirmiju l.270.

Nasledil ga je **Avrelijan** (270-275). Za cesarja ga okliče vojska v Sirmiju. Bil je sposoben vojak. Prvo leto je bil poražen s strani alamanskih Jutungov v S Italiji. Zaradi strahu so Rimljani okoli Rima zgradili 19 km Avrelijansko obzidje. Avrelijan je štiri naslednja leta dosegal

velike uspehe in rešil ogroženo cesarstvo: premaga Vandale in Jazige v Panoniji, Jutunge v Italiji, Gote in Karpe v Podonavju. J od Donave formira Dacijo s središčem v Serdici. L.271 gre na kraljico Zenobio, ki ni želela več priznavati rimske oblasti. Pri Antiohiji zmaga. Ko se je vračal, spet pride do upora. Zatrll ga je z masakrom. Zatrll je tudi upor v Egiptu. L.273 mu Terticus preda Galsko cesarstvo, ker ne more obvladovati Germanov.

Uvedel je mnogo administrativnih novosti, ki so bile splošnega državnega pomena, nekaj pa tudi v korist prebivalcev Rima. Začel je novčno in finančno reformo, da bi zaustavil inflacijo. Propagiral je kult sonca. Ubijejo ga zarotniki l.275 na poti na V. V enem desetletju, v času od Avreljanove smrti do Dioklecijana, so bili proglašeni in zrušeni številni cesarji.

Tacit (275-276): stari senator, za cesarja proglašen s strani senata, prizna ga tudi vojska, umrl je v boju z Goti v MA.

Brat **Florijan** (276): je bil imenovan za cesarja od skupine legij, druge pa ga niso priznale, umorijo ga zarotniki iz sirskih in egipčanskih legij, ki ga niso priznale.

Prob (276-282): za cesarja so ga proglasile sirske in egipčanske legije, rodil se je v Sirmiju, vladal je 6 let, odbijal Vandale ob Donave, osvobodil Galijo Burgundov, Vandalov in Longionov. Dopustil je Bastarnom, Gotom, Vandalom idr., da so se naselili na območju cesarstva. Gradil je utrdbe J od Rena! Ko je že mir, ga ubijejo v Sirmiju.

Pretorski prefekt **Kar** (282-283) je bil imenovan s strani rimske vojske v Reciji, vladal je eno leto. Odšel je čez Evfrat, zavzel perzijsko prestolnico, a je umrl na poti v Mezopotamijo.

Karova sovladarja, sinova **Numerijan** (283-284) in **Karin** (283-285) ga nasledita. Že ko je vladal njun oče sta imela naziv cesarja, po njegovi smrti pa sta postala Avgusta. Hitro sta bila odstranjena. Numerijana na V, pri umiku iz Mezopotamije, ubije Aper (prefekt pretorij), njega pa ubije Dioklecijan. Karin pa na Z l.285 pri Veroni porazi pan. uzurpatorja Julijana. V bitki pri Margi med Dioklecijanom in Karnom slednji zmaga, a ga zaradi osebnega spora ubije neki oficir.

45. REFORMNO OBDOBJE DIOKLECIJANA

Viri: Evtropij, Avrelij Viktor (pog. tend.), Hieronim in Lactantius (o preg. krist.) Justinjanov kodeks, bizantinski pisci, epigrafika, Edikt, Voluntaria dignitatum (seznam vseh uradnikov - vir za upravne reforme)

Gaius Aurelius Valerius, **Dioklecijan** (284-305) se je rodil l.245 v Dalmaciji. L.280 je bil namestnik v Meziji, l.282 poveljnik Karove telesne straže v Perziji. L.284 so ga vojaki proglasili za cesara.

L.285 je pri Margi (Morava) obračunal s Karinom, ki ga ubili zarotniki. Od tedaj dalje velja za nespornega gospodarja rimskega cesarstva. Priznal ga je tudi senat.

L.285 Dioklecijan imenuje svojega vojnega tovariša **Maksimilijana** iz Ilirika za cesarja, l.286 pa za avgusta (sam pa je "jupit." avg.). Dioklecijan mu je zaupal vlado nad Z polovico države, sam pa je iz Nikomendije v MA vladal V.

L.293 naslov cesarja dobila tudi vojskovodja **Galeriju** iz Dacije in **Konstanciju Kloru** iz Ilirika. Galerij je postal Dioklecijanov zet in posinovljenec, Kostancij pa Maksimiljanov.

Tako sta 2 avgusta in 2 cesarja formirala cesarski kolegij, znan pod grškim nazivom tetrarhija/vlada četvorice. Država je bila sedaj razdeljena na 4 dele: Dioklecijan vlada iz Nikomedije V delu cesarstva, Galerij upravlja Ilirik iz Sirmija (podonavski in balkanski prostor); Maksimiljan upravlja s Z delom cesarstva iz Mediolana oz. Akvileje, Konstanciju pa da Galijo, ki jo ta upravlja iz Trierja (Španija, Gallija Britanija). Cesarja sta bila podrejena avgustoma. Vendar pa je uradno obstajala vlada štirih. Cesarski edikti so bili objavljeni v imenu vseh štirih. Tetrarhija je Dioklecijanu olajšala varovanja ogroženih mej in pripomogla, da je lahko izvajal pomembne ekonomske, socialne in druge reforme.

Dioklecijan je korenito spremenil sistem rimske oblasti. Opustil je avgustejski principat in uvedel dominat, polno monarhistično avtarhijo. To je bil nov sistem oblasti, monarhija v pravem smislu. Od Dioklecijana dalje je bil rimski Imperator Cesar Avgust monarh orientalnega tipa, bil je despot, pred katerim so se ljudje klanjali kot pred božanstvom. Po božje ga častjo, vidijo ga le izbrani. Cesarji so se le zelo malo zadrževali. Rim ni več prestolnica, temveč samo še simbolično središče cesarstva. Senat ni imel več vpliva na glavne državne posle. Še vedno so se izbirali konzuli, ampak konzulat je postal le časten naziv brez posebnega pomena. Dioklecijan

„Jupiterski“ avgust je bil dominus v prvi vrsti. Drugi je bil Maksimiljan, ki je bil gospodar Z Rimskega cesarstva. Cezarji so bili izvrševalci ukazov svojih „očetov“; avgusta sta si ju vzela za sovladarja.

Dioklecijan je s tem hotel zagotoviti mirno nasledstvo na prestolu – po odstopu obeh Avgustov, naj bi njuno mesto prevzela cesarja in imenovala nova dva cesarja.

Država je bila razdeljena na štiri regije, te pa so bile razdeljene v 12 diecezij, ki so bile podrejene vikarju. Slednje so se delile na 104 province (povečal je število provinc, vendar pa je zmanjšal njihovo velikost, prej jih je bilo 57). Upravna struktura je bila v bistvu civilna, ker je vojski v vsaki provinci načeloval poseben vojaški poveljnik – Dux (?correctores?). Nova ureditev je s tem izvedla ločitev vojaške in civilne oblasti, hkrati pa zavirala kopičenje moči v rokah posameznega namestnika.

Namestniki v večini provinc so bili viteškega stanu, namestniki nekaterih pa običajno senatorskega. Italija je bila razdeljena na dve provinci, s katerima sta upravljala correctores ter vicarii. V Dioklecijanovem času sta se provinci, čeprav sta bili pod vikarjati, tudi tretirali kot provinci. S Italija je imela središče v Mediolanumu, J Italija s Sicilijo, Korziko in Sardinijo pa središče v Rimu.

Dvanajst diecenzij: I Orientis, II Pontica, III Asiana, IV Thraciae, V Moesiarum, vzgojno-izobraževalno Pannoniarum, VII Italiciana, VIII Africae, IX Britanniarum, X Galliarum, XI Viennensis, XII Hispaniarum. Vsaka od teh je obsegala nekaj provinc. Predstojnik diecezije je bil vikarius, ki je zastopal prefekta pretorija (bila sta dva prefekta pretorija, po en za vsakega avgusta).

Vsa država je bila razdeljena na 4 prefektore: Orient, Ilirik, Italija, Galija. Vsaki od teh je načeloval prefekt pretorij. Njihovi sedeži so bili v Konstantinoplu, Sirmiumu, Milanu in Trierju.

Vrhovno oblast so imeli avgusta s cesarjema in prefektoma pret., pod njimi pa je bil 12 vikarjev, ki so bili na ravni prokonzulov ter vikarja Italije. Pod vikarji pa so bili praesides in consulares.

Opora cesarske oblasti je bila vojska. Barbarski vpadi v 3.st. so dokazali, da vojska z ustrojem in razmestitvijo ne obvlada več položaja na mejah. Stari koncept armadne emote s stalno namestitvijo je bil drastično preurejen. Z dioklecijanovimi reformami je bila vojska razdeljena v 2 skupini. Delila se je na obmejno armado (Limitanci) in pohodno vojsko (Comitatenses).

Limitanci so bili razmeščeni v trdnjavah in utrjenih taborih vzdolž meje, kjer so ostali vse življenje blizu svojih družin in obdelovali zemljo v okolici svojega oporišča. Ker je bilo sinovom vojakov z zakonom naloženo, da stopajo v vojsko, se je končno oblikovala stalna obramba.

Comitatenses pa so bili izredno gibljiva vojska, z od meje nekoliko odmaknjenimi postojankami. Vedno so bili pripravljene na hitri poseg, brž ko se je prikazal sovražnik. Tudi to vojsko so, kot limitance, sedaj v veliki meri sestavljali barbari. Dioklecijan je povečal št. legij s 35 na 60 manjših legij (zmanjšal je št. vojakov). Cesarju so bile na voljo elitne enote iz comitatensesa. Tu so bili tudi posebni konjeniški odredi – stacionirani blizu prestolnic. Višji poveljniki so bili neposredno podrejeni cesarju. Njim pa so bili podrejeni duces, tem pa nižji častniki. V vojski je bilo vse več barbarov; iste nacionalnosti pa so tudi poveljniki- magistri militum in nižji- duces. To je kasneje usodno. Ker je bilo vojske premalo, so se večkrat izvajale mobilizacije. Vojaški poklic in urad. mesta postanejo v 4. st. dedni.

Da bi priskrbel sredstva za vzdrževanje vojske, cesarskega dvora in administracija je Dioklecijan izvajal reforme tudi na gospodarskem področju. Gospodarski položaj v državi je bil resen. Upadalo je število prebivalstva, zmanjšala se je proizvodnja, izguba dačanskih srebrnih in zlatih rudnikov, vojne... V 1. in 2.st. so cesarji pobirali redne davka, po potrebi pa še izredne davke v naravi (dajatve v hrani, surovinah in drugem blagu).

V 3.st, ko je bilo gospodarstvo v razsulu, pobiranje rednega tributa v denarju ni bilo več možno. Zato so davek pobirali v naturi- annona. Dioklecijan je ukazal ugotoviti orno zemljo po vseh provincah, ter zahteval, da njegovi uradniki vnaprej ocenijo potrebe vojske, da bodo namestniki v provincah seznanjeni s višino davčnih dajatev, ki jih morajo zbrati.

L.297 je uvedn sistem capitatio iugatio: enota obdavčitve je zemlja (glede na količino obdelave) - iugum, ki mora imeti caputa - obdelovalca. Zaradi pomanjkanja delavne sile pa kmete privezujejo na zemljo. Vsakih 15 let so se ocenjevali prihodki in imetje. Na temelju tega so cesarski uradniki potrjevali višino davkov. Gospodarstveniki, ki niso imeli zemlje, so plačeval

prispevek v denarju glede na svoje prihodke v obrti, trgovini, pomorstvu... Meščani in funkcionarji plačujejo visoke davke v zlatu, nadzira jih tajni agentes in rebus (kot na V). Tudi v Italiji ni več davčnih privilegijev. S tem so v rimskem gospodarstvu prvič uvedli tudi letni proračun.

Eden od vzrokov krhkega gospodarskega stanja je bil problem upadanja prebivalstva, ki se je še večal s tem, da se je mnogo ljudi (zakupnikov, malih kmetov in malih trgovcev) skušalo izmakniti svojim obveznostim. Poskrili so se kot sužnji na veleposestvih, odšli v mesta ali pa se v obupnem položaju priključili roparskim tolpom. Ta proces je dobival velike razsežnosti. Če bi Dioklecijan to dopustil, bi prišlo do popolnega gospodarskega zloma. Dioklecijan je z vrsto uredb prisilil ljudi, da so ostali v svojem poklicu. Obrtniki so morali obvezno ostati v svojih združenjih, zakupniki pa so morali obdelovati zakupljeno zemljo.

Dioklecijan je l.301 izdal svoj edikt o maksimalnih dovoljenih cenah proizvodov in uslug. Te cene naj bi veljale za celotno državo. Za prekoračenje cen je bila določena smrtna kazen. Vendar pa je bil razglas o cenah izdan na osnovi starega denarja, zato ni imel posebnega vpliva na takratno ekonomsko življenje. Dioklecijan je uvedel nove zlate, srebrne in bakrene kovance l.295 -> škoda pri prebivalstvu, ki menja imetje za nove novce in jih hrani, uporablja pa stare.

Za naše kraje se omenja tekstil v Noriku in Ptuju ter ladijski prevoz.

Zakonodaja: Codex Gregorianus – cesarjev strokovnjak Gregorius je objavil zbirko cesarskih konstitucij. Kodeks se ni ohranil.

Religija: V njegovem času je bilo krščanstvo razširjeno po celotnem cesarstvu. Dioklecijan pa je še vedno spoštoval staro rimsko religijo. Favoriziral je orientalske pojme o državnem bogu, zaščitniku vladarja (Jupit. avg.). Kristjani te ideologije niso priznavali. Zato so bili tudi v tem času (kot prej za časa Nerona, Decija in Valerijana). Kristjane so preganjali, na V najbolj, čeprav so tudi na visokih vojaških, civilnih in administrativnih položajih. Dioklecijan je izdal nekaj ediktov o preganjanju kristjanov. Prvi edikt o zapiranju krščanskih cerkva in zaplenitvi njihovega inventarja iz l.303. Nato še 3 edikti: o zapiranju klera in žrtvovanju bogovom...Z ediktom iz l.304 so povezane krvave sankcije. Progoni so bili najpogostejši na V, po Galerijevih ukazih.

Gradnje: V dioklecijanovem času soizvedena številna in velika gradbena dela po vsem cesarstvu. Gradili so poti (pot in vodovod skozi transjordanijsko puščavo) in utrdbe. Gradil je v prestolnici Nikomediji, ki je morala dobiti pripadajoči sijaj. Zgraditi da tudi Dioklecijanove terme v Rimu in Dioklecijanovo palačo v Splitu.

V njegovem času s o potekale tudi številne vojne.

V Galiji je bil l.285 bagaudski upor - upor kmetov proti zemljiškim posestnikom in rimski oblasti (ta je branila posestnike). Vstajo je l.286 zadušil Maksimiljan. Še pred osnovanjem Tetrarhije sta Dioklecijan in Maksimiljan vodila intenzivne vojne, vsak v svojem delu cesarstva.

Dioklecijan je na Donavi l.285 odbijal germanska plemena. L.289 je potolkel Sarmate, l.289 se je stacioniral s četami v Sirmiju, nato pa je odšel na V. Preko legatov j urejal razmere v Egiptu (290).

Maksim je iz Galije neuspešno napadal uzipatorja Carausiusa. Ta je vladal v Britaniji. Obdržal se je do l. 294, ko ga izpodrine njegov oficir Allectus, tega pa l.296 porazi Konstancij in vrne staro stanje v provinci Britaniji. Maksimin na Renu uspešno odbija Franke. Po ustanovitvi tetrarhije cesarja pomagata avgustoma najprej na S proti Gotom in Sarmatom.

L.294 izbruhne ustaja v Aleksandriji proti rimski oblasti. Uzipator Achilleus si je pridobil oblast. Dioklecijan je moral 7 mesecev oblegati Aleksandrijo. L.295 je bil upor končno zadušen. Uzipator je bil poražen. Po tem, ko Dioklecijan uredi razmere v Egiptu je odšel v Azijo. Perzijci, s katerimi se je Dioklecijan pogodil l.287 so ponovno začeli napadati rimske posesti v Siriji. Od 297 do 298 poteka vojna s Perzijci. V začetku rimska vojska ni bila preveč uspešna, vendar pa se je vojna končala s perzijskim porazom. Z mirom v mestu Nizibis morajo Perzijci priznati R prevlado v Armeniji in kavkaški Iberiji in odstopiti nekaj satrapij v Iranu. Nikoli prej rimske meje niso segale tako daleč na V. Na Z je Maksimin s težavo zadušil vstajo v Mavretaniji l.303.

???Upr. jih. I na 2 prov. s sred. v MI (do Trojan) in Rimu. Dalm. na Dalm. (Salona) in Praevalitano (Skodra). Pan. Sup.: Savia (SI) in Sekunda (Sirmij), Pan. Inf.: Prima (Savaria) in Valeria (Sopiana=Pecs). Norik: Ripensis in Mediterranea (Ta sist. do 7. stol.).???

1. 5. 305, po 20 letih, sta Dioklecijan in Maksimin odstopila, Galerij in Konstancij pa sta bila proglašena za avgusta. Dioklecijan se umakne v Dalm., kjer zgradi palačo. Umre l.313.

46. KONSTANTIN IN NASTANEK KRŠČANSKEGA CESARSTVA

Viri: Evtropij, Avrelij Viktor, Evzebij, Laktancij, Just. in Teod. kodeks.

Po umiku Dioklecijana in Maksimina l.305 avgusta postaneta **Konstancij Klor** in **Galerij**, za cesarja pa imenujeta **Flavija Severja** (v upravo dobi Italijo) in **Maksima Daja** (upravlja Orient).

To je bila druga tetrahija. Vendar pa je Kocstancij Klor že naslednje leto umrl. Vojska je za imperatorja proglasila njegovega sina **Konstantina**, ki ga je zatem tudi Galerij priznal za cesarja. Tako je prišlo do tretje tetrahije. Avgsta sta Galerij in Sever, Maksim in Konstantin pa sta cesarja.

Tedaj pa so se v Rimu uprli pretorjanci in za cesarja proglasili **Maksencija** (sina Maksencija, Maksimina). Bivši avgust se je poskušal vrniti na oblast, vendar ni bil uspešen. Umrl je l.309 v Galiji. V Rimu pa se utrdi njegov sin, katrega sta brez uspeha hotela uničiti Sever in Galerij.

Severa so njegovi vojaki zapustili in l.307 je bil ubit blizu Ravene.

Galerij, ki pa je z vojsko prišel do Rima se je moral umakniti. Drugače pa je bil on najuglednejši od vseh. Pod svojo neposredno oblastjo je imel Ilirik. Za cesarja je postavil **Lincija**, zaslužnega vojaka, ki ga je po njegovi smrti l.311 nasledil kot avgust.

Maksim Daj je bil gospodar V provinc. Konstantin pa je bil gospodar Galije, Britanije in Španije.

Licinij je bil gospodar Ilirika, Maksencij pa gospodar Italije in Afrike. Vsi štirje so se imeli za avguste. Konstantin se je združil z Licinijem proti Maksenciju, ki pa se je povezal s Maksiminom Dajem. Konstantin je v večih bojih uničil njune legije, njega samega pa je porazil pri Mulvijskem mostu v Rimu.

Konstantin Veliki (306-337) se je rodil ok. l.280 v Naissu (Nišu). Je sin Kostancija Klora in Helene. Služil je v dioklecianovih odredih in se izkazal v boju proti Sarmatom. Po umiku Dioklecijana in Maksimina se je pridružil očetu avgustu Konstanciju.

Po očetovi smrti l.306 ga je vojska v Galiji proglasila za avgusta. Sam se je zadovoljiv z naslovom cesar, ki mu ga je dodelil Galerij.

V bitki pri Milvijskem mostu je obračunal s Maksencijem. Senat je legaliziral Konstantinovo oblast jeseni l. 312.

L.313 se z Licinijem sestal v Milanu, da bi uredila svoje odnose in utrdila zvezo proti Maksiminu Daju. Ob tej priliki sta objavila tudi edikt o svobodi in legalnosti krščanskih in drugih ver. To t.i. milanski edikt, ki je bil objavljen 13. junija l.313. S tem je bila priznana legalnost Krščanstva s strani Rimskega cesarstva. Vendar pa je že Galerij l.311 v Serdici objavil edikt o toleranci vseh ver. Galerij, ki je v času Dioklecijana preganjal kristjane je za krščanstvo zaslužen s svojim ediktom. Konstantin, ki ima v zgodovini krščanstva pomembno vlogo, pa je ta sklep spravil v potek. Konstantin je l.313 priznal Liciniju oblast nad V delom cesarstva. Da bi lahko Licinij to popolnoma ustvaril, je moral obračunati s Maksiminom Dajem. Ta je l.313 z vojsko prodril v Evropo in bil takrat ubit.

Preostal je le še obračun med Konstantinom in Licinijem. Po številnih bojih je Konstantin zmagal. Licinij je bil poražen v Trakiji in v Bitniji. Predal se je Konstantinu, ki ga je dal ubiti v Tesalonici l.324. Tako je postal edini gospodar cesarstva.

Konstantin je razdelil cesarstvo v 4 prefektore: Italija (s Afriko), Ilirik (srednji in J Balkan), Gallia (z Britanijo, Španijo in delom SZ Afrike) in Oriens (Trakija, azijske province, Egipt). To so bile v glavnem domene prejšnjih cesarjev-tetrarhov. Še vedno pa je obdržal 12 diecezij. Za upravitelje prefektur so postavljeni prefekti pretoriji. Ti so bili neposredno podrejeni cesarju. Pod njimi so bili vikarji diecezij. Pod temi pa so bili upravitelji provinc (116) s številnimi podrejenimi funkcionarji. Razvijal se je dominat in v času Konstantina dobil popoln obseg. Ločeno so delovali poveljniki pešadije in poveljniki konjenice.

Najvišji državni funkcionarji so bili hkrati dvorni ljudje, nekateri pa so bili vezani samo na dvor in ožji cesarski dom. Najmočnejša je magistratura officiorum. O času njegovega vladanja so nam znani mnogi podatki.

Poleg bojev za oblast je vodil tudi vojne za obrambo meja. Na S Balkana in v S Italijo je naselil ok. 300 000 Sarmatov. Dolgo se je vojskoval s Goti in Sarmati. Čeprav jih je premagal, je ugodil njihovi zatevi po naselitvi v rimski državi. Doseljeni Goti so bili kasneje zvesti branilci rimske meje na Donavi. Uredil je tudi denarno vprašanje. Nov zlatnik solidus s potrjeno količino zlata je bil dolgo v uporabi.

Sprejel je veliko zakonov, med katerimi so bili nekateri dobri in potrebni, mnogo pa je bilo nepotrebnih, celo okrutnih.

Veliko je naredil za krščansko cerkev od sprejetja Milanskega edikta l.313 pa do svoje smrti l.337. Najprej ji je dal legalnost, nato pa različne privilegije (pravico na prejetje zapuščin po oporokah, osvoboditev svečnikov, oblast duhovnikom, da na svojem področju sodno odločajo, pravico, da osvobajajo sužnje...). Pred smrtjo se je dal krstiti. Že v Konstantinovem času je prihajalo do verskopoličnih sporov med posameznimi sektami krščanstva. Konstantin je občasno nastopal kot razsodnik. Aktivno pa je sodeloval na ekumenskem koncilu l.325, na katerem je bilo obsojeno arijanstvo. Krščanstvo je hitro dobilo pristaše med ljudskimi množicami, saj je učilo o enakosti ljudi in blaženosti na drugen svetu. Vladajočemu sloju pa je ustrezal, saj je učil o pokornosti slug gospodarjem in oblasti, ki je postavljena od boga.).

Konstantin je osnoval novo prestolnico Konstantinopel na Bosporju, na mestu starega Bizanca. To je bila strateško pomembna točka, od kod je imel neposeben pregled nad najbolj obroženo mejo v cesarstvu. Ta prestolnica je bila svečano proglašena l. 330. Tu je bil osnovan nov senat, privilegiranci so dobili zemljo in pooblastila. Trgovci in drugi gospodarstveniki so kmalu iz njega naredili ekonomsko središče. Veliko gradi. Največ denarja dobi s prisvajanjem večjega dela dohodkov prebivalstva celotnega cesarstva. To mesto je postalo novi Rim. Rim izgubi političen, ne pa kulturni pomen.

Ko se je Konstantin pripravljal na vojno proti Parotm, ki so vpadali v Mezopotamijo, je umrl v Nikomendiji. L.337 je bil poimenovan Veliki/ Magnus, po krščanski tradiciji.

Po Konstantinovi smrti so bili njegovi sinovi **Konstantin II.**, **Kostans II.** in **Konstancij** (do tedaj so bili cesarji) proglašeni za avguste. Onemogočili so pretendente in si razdelili cesarstvo. Konstantin II. je l.340 umrl pri Akvileji v boju s Konstansom II. Ta pa je bil l.350 žrtev zarotnikov v Španiji. Takrat je Konstancij postal gospodar celotnega Rimskega cesarstva.

Konstancij (337-361): središče je imel najprej v Mediolanumu, nato pa v Viminaciju in nakoncu v Konstantinoplu. Pokoril je uzipatorja in za cesarja imenoval svoja sorodnika **Gala** in **Julijana**. Gala je kmalu dal ubiti, Julijanu pa je omogočil vzpon. V njegovem času so na V Perziji ponovno začeli napadati rimska področja, na donavskem bojišču so se nadaljevali boji s Sarmati, v Galijo so z V prodirali Alamani. Cesar Julijan je dobil vojni mandat v Galiji. Umiril je uporna plemena in nagnal Alamane. Kostancij pa je na Donavi odbil Sarmate in druge ter odšel na V, na perzijsko bojišče. Tega leta (360) so legije v Galiji za avgusta razglasile Julijana. Sledil je obračun med Kostancijem in Julijanom. Kostancij je umrl l.361 v Kilikiji. Takrat je Julijan postal gospodar celotnega Cesarstva.

Julijan (361-363): je bil zelo izobražen, dober poznavalec grške književnosti in filozofije. Kljub temu, da je bil v otroštvu krščansko vzgajan je zapustil krščanstvo in ga je nameraval potolči, dajal je prednost Mitraizmu.

Preganjal je krščanstvo (ukinil privilegije dostojanstvenikom), vendar se je pri tem izogibal prelivanju krvi. Skušal je obnoviti moč rimskega senata, pomembnost je priznaval senatu v Konstantinoplu. Hotel je vrniti stare kompeticije konzulom. Umrl je l.363 na perzijskem bojišču.

Po Julijanovi smrti je vojska na perzijskem bojišču za cesarja proglasila **Jovijana** iz Ilirika. S Perziji je sklenil neugoden mir, saj jim je odstopil Nisibis in pet spornih satrapij. Po osmih mesecih vladanja je umrl v ma Galatiji.

Valentinijan (364-375) zavlada s podporo V in Z legij. Po rodu je bil iz Ilirika. Za sovladarja je vzel brata **Valensa** (v upravo mu je dal V del cesarstva), sina **Gracijana** († 383) pa je proglasil za avgusta. Valens je najprej porazil uzipatorja Prokopija v Konstantinoplu, ščitil je arijance. Umrl je l.378 v boju s Goti pri Hadrianopolisu. Valentinijan je medtem v Galiji premagal Franke in Alamane, na Donavi Kvade in Sarmate, v Britaniji Pikte in Skote. Njegova notranja politika je bila proti interesom Senata in aristokratov. V versko-političnih borbah je

pomagal njemu vdanim krščanskim duhovnikom. L.375 je umrl. Tedaj je bil za avgusta proglašen njegov sin Valentinijan II, ki je bil tedaj še otrok. L.387, ko je umrl Valens je Gracijan dal Orient v upravo **Teodoziju** in ga proglasil za avgusta. Tako so hkrati vladali Gracijan, Valentinijan II. in Teodozij. V tem času pa so barbari začeli razkosavati rimsko cesarstvo.

Teodozij Veliki (379-395) je bil po Valensovi smrti proglašen za avgusta, z nalogo, da obrani rimsko cesarstvo pred Goti in drugimi barbari, ki so po zmagi pri Hadrianopolisu odšli proti Konstantinoplu in na poti plenili in ropali. Nekaj let se je taktično bojeval s Goti. Na svojo stran je pridobil nekaj skupin barbarov, dal jim je zemljo v Trakiji in MA. Vizigoti so se kot rimski federati naselili med Bonavo in Balkanskim gorovjem. Samostojni gotski obredi so bili priključeni rimski vojski (to je bilo kasneje usodno). L.383 je bil ubit cesar Gracijan, 388 v Galiji poraže uzipator Maximus, l.393 pa ubit Valentijan II. Od tedaj je bil Teodozij gospodar celega cesarstva. Je zadnji univerzalni cesar. Sprejel je krščanstvo in l.380 v Solunu objavil edikt, da je krščanska religija obvezna za vse podložnike rimskega cesarstva. L.381 v Konst.: v krščanstvo je obvezna ideologija Nikejskega koncila. Preganjal je nekristjane in krščanske heretike, na prvem mestu arijance. Umrl je l.395 v Mediolanumu. Pred smrtjo je razdelil rimsko cesarstvo na Z in V del.

47. ZATON RIMSKEGA CESARSTVA PO SMRTI TEODOZIJA VELIKEGA

Viri: Jordanes, Prisk (o Atili).

Teodozij je cesarstvo pred svojo smrtjo razdelil na V – dal ga je sinu **Arkadiju** (395-405) in Z - **Honoriju** (395-423) del. Zaradi zgodovinskega razvoja postane da delitev dokončna, čeprav si Teodozij ni tako zamišljal. Po mnenju sodobnikov je bilo RC tudi tedaj načeloma eno. Honorij je tedaj imel 11 let. Njegov skrbnik je postal **Stilihon** (395-408). Romaniziran vandal, ki je tudi po razdelitvi Cesarstva ostal vrhovni komandant vseh Z in V rimskih legij. Želel je ohraniti celotno cesarstvo. Bil je zastopnik Honorijevih interesov nasproti Arkadijevim. Bil je sposoben vojskovodja in državnik, Teodozijev zet. Toleriral je tudi nekristjane in krščanske heretike arijance. Rimsko cesarstvo je reševal iz zelo neprijetnih situacij. Meje med cesarstvoma niso bile natančneje določene. Potekale so čez balkanski polotok. Sporne so bile diecezije Dacija in Makedonija. Stilihon jih je želel obdržati v okviru Z RC, v domeni mladoletnega cesarja Honorija. Na Z pa je kot regent najprej vladal **Rufinus**, nato pa **Eutropius**.

Že v prvih letih vlade Honorija in Arkadija so Vizigoti, nastanjeni v Trakiji, krenili pod vodstvom svojega kralja Alariha proti Konstantinopolisu in pri tem plenili in ropali vasi in mesta. Tem so se pridružile še ostale skupine gotskih in drugih barbarov iz S. Nato pa so ti prenehali z napadom na Konstantinopol in odšli proti J, v Makedonijo in Grčijo do Peloponeza. Dvor v Konstantinoplu je dajal koncesije Vizigotom, da bi ti škodili Stilihonu, ne da bi se zavedali kakšne so lahko posledice. Stilihon pa je s svojimi vojaškimi oddelki prišel na Peloponez, da obračuna s Alarihom. Dvor v Konstantinoplu je Alarihu omogočil, da se reši in dal Vizigotom ozemlje v Epiru. Stilihon je bil proglašen za sovražnika, Alarih pa je postal „magister equitum”.

V RC nudi pomoč tudi Gildonu, rimskemu prefektu v Afriki, ki je kot uzipator ustavil izvoz žita v Rim. R vojska, ki jo je Stilihon poslal v Afriko je uzipatorja obvladala l.398. Takrat je Z RC zelo trpelo pod vpadi barbarov iz V Evrope.

Huni, ki so ok.l.374 prodrli iz V v Evropo so povzročili migracijo Vizigotov proti J, na V in Z Balkan, Ostrogotov v Panonijo in Alanov, Vandalov in Suebov proti Noriku in Reciji. Stilihon gre l.400/1 odbit Suebe, kar pa izkoristi Alarih in povede svoje Vizigote preko province Dalmacije v Italijo. Pojavil se je pred Akvilejo in od tam krenil proti Mediolanumu.

V tej teški situaciji je Stilihon na pomoč poklical legije iz Britanije in renskega bojišča, svojemu korpusu pridružil čete Vandalov in Suebov in odšel na Alarihove Vizigote. Mediolanum je bil rešen obleganja. Vizigoti so bili ob umiku močno poraženi pri Polenciji in Vroni l.403. Po kompromisnem sporazumu s Stilihonom so se umaknili it Italije v Ilirik. V tem času je bila za prestolnico določena Ravena. Ta je bila najprimernejša za Z RC.

Ostrogoti so pod vodstvom Radagasa, preko Norika in Recije prodrli v Italijo. Stlihon jih je premagal S od Florence l.406.

Italija je bila tako rešena, uboga pa je bila Galija, ki je ostala brez obrambe. Tja se se pred Huni umikali Vandali, Suebi, Kvadri, Alani, Burgundi (406-407).

Rimska Britanija je bila opustošena s strani Skotov, Piktov in Saksoncev (so gusarili iz Germanske obale).

V tem času se je znašel nek rimski legat, ki je z vojsko rimskih naseljencev in zaveznikov prešel iz Britanije v Galijo in jo očistil germanskih prišlekov. Zavrnil je Honorijeve delegate in se v Galiji proglasil za cesarja. Na prestolu se je obdržal kot Konstantin III. (407-411). L.408 ga je v Raveni ubil Stilihon.

Stilihona so zrušili njegovi sovražniki, ki so ga obtoževali sodelovanja z barbari, za krivca, da je Galija izgubljena, za sovražnika Konstantinopla, za pogana in uzipatorja. V času Teodozija Velikega so bili Vizigoti legalni rimski podaniki, naseljeni na SV Balkanu.

Po Stilihonovi smrti pa je Alarih postavil Honoriju zahteve, ki jih ta ni mogel izpolniti. Zahteve: zemljo v venetski lasti naj mu da za njegove soplemenjake in naj mu da visok položaj v cesarstvu.

Alarih je povedel Vizigote v Italijo l.408 in od 408 do 410 oblega Rim, ga zavzame in izropa. Niso pa ga razrušili. Alarih jr prisilil senat, da je vrgel Honorija in da je bil za cesarja imenovan **Atala Priska**. Alarih je umrl v J Italiji l.410 na pohodu v Sicilijo in Afriko. Njegov naslednik Athaulf dobi posest v Galiji. Umaknil je Vizigote iz Italije in odšel v Galijo, ki mu jo je dal cesar Atal. Vendar pa Atala vržejo. Vizigoti ponovno priznajo Honorija. Njegov magister militium postane **Flavij Konstancij**. Ta l.411 v Galiji premaga uzipatorja Konstantina III., porazi tudi drugega Galskega uzipatorja Jovinusa in uzipatorja v Afriki Heraclianusa. Athalovim Vizigotom v Galiji da status zaveznika, zavezniški status pa prizna tudi Frankom, Burgundcem in Alamamanom, ki so se pod Konstantinom III. naselili Z od Rena. Vizigotom da l.418 Akvitanijo, ker so iz Španije izgnali Vandale, Suebe in Alane. V Galiji je z vojaškimi intervencijami silil domača in germanska plemena, da so spoštovala rimsko suverenost. Z RC je za nekaj časa pomagal ohraniti mediteranske obale Galije in Španije, bogate in že dolgo romanizirane posesti. 421 dobi naslov avgust do Honorija. Istega leta je umrl.

Cesar Honorij je nemočno vladal v Akvitaniji. Skušal je rešiti province. Imel je skrbi na dvoru pa tudi druge težave. Umrl je l.423. Nasledil ga je dvorni velikaš **Ioannes** (423-425). Tega je odstranila vojska konstantinopelskega **cesarja Teodozija II.**, Arkadijevega naslednika. Za cesarja je bil proglašen Valentinijan (sin Flavija Konstancija in Honorijeve sestre Galle Placidije).

Valentinijan III. (425-455): je vladal 30 let. Pri tem ga je podpiral Teodozij II. Zaradi cesarjeve mladoletnosti je ladala v njegovem imenu njegova mati. Tako kot prej Stilihon pa je sedaj imel pomembno vojnopolitično vlogo Flavij Aetius, romaniziran barbar, dvorski človek v

Raveni, imel oblast do l.454. Na začetku vlade Valentinijana III. je bila v V cesarstvo vključena prefektura Ilirik, ki je bila sestavljena iz dveh diecezij. Perfekturi Italiji pa je bila priključena ostala diecezija Ilirik – današnje ozemlje od Drine proti SZ.

Tragično pa so bile izgubljene zaradi barbarskih vpadov Z province.

Vandali so l.429 vpadli pod vodstvom kralja Genserika iz Španije v Afriko. V borbah od 429 do 439 so Vandali osvojili vsa rimska ozemlja v Afriki od Gibraltarja do Kartagine. Prebivalstvo je podprlo nove osvajalce, ker so bili sovražni do izkoriščevalskih rimskih latinfundistov. Nesložni R so se prepozno zedinili. Cesar Valentinijan je l.442 moral z mirovno pogodbo odstopiti Genserikovim Vandalom prokonzularno Afriko s Kartagino in vsa R ozemlja Z od nje, razen Mavretanije in dela Numidije. Tako je Rim ostal brez žita iz Afrike.

Atila (434-453) zbere Hune in zavzame vse do Rena in Spodnje Donave. Na Balkanu jim morajo Rimljani plačati davek ali odstopati ozemlja. V dobrih odnosih z Z. 441 pustoši po Meziji, Trakiji 447 do Termopil. Nato gredo čez Ren v Galijo. Aetius in galski Germani ga l.451 porazijo na Katalaunskih poljanah. 452 opustoši Akvlejo in S Italijo. Gre na Rim, pa papež Leon I. posreduje, da gre na hunski teritorij. V vojska krene prot njemu, zato se umakne iz Italije. L. 453 † in nj. drž. razpade. Nek. plemena ust. svoje drž., npr. Ostr. v Pan.

Valentinijan III. je bil ubit 455. Ubili so ga pristaši Aetiusa. Po njegovi smrti je v Z RC zavladal **Petronij Maksim**, ki pa je bil istega leta ubit (od ljudstva, ker Rim izropajo Vandali pod Genserikom). Vandali so pod vodstvom kralja Genserika odpluli iz Afrike in navalili na Italijo, ter zavzeli Rim l.455. 15 dni so ga ropali in se vrnil z bogatim pleenom. Zatem še 7 cesarjev do zadnjega Z cesarja- Romula Avgustula (475-476). Po smrti Petronija Maksima je cesar postal **Avitus** (455-456). Njega je aklimirala vojska, to pa so potrdili tudi zavezniki Vizigoti in senat.

Tedaj je pomembna oseba postal comes Recimerus. Zaradi njegovega vpliva je bilo postavljenih in odstranjenih kar nekaj cesarjev.

Podobna oseba te dobe pa je tudi comes Marcellius, ki je samostojno upravljal s Dalmacijo, podpiral pa ga je Konstantinopel. Avitus je bil ubit po letu dni vladanja, ko je bežal pred zarotniki v Galiji. Nasledil ga je **Maorianus** (457-461). Vladal je pet let, nato pa so ga ubili. Nato je vladal **Libius Severus** (461-464), ki je bil nemočen cesar. Po njegovi smrti (verjetno je

bil zastrupljen) in dvoletnem medvladju je zavladal **Anthemius** (467-472), ki ga je podpiral konstantinopolski dvor. Po njegovi smrti je zavladal **Olybrius** (472), v tem času pa je umrl tudi Recimerus. Potem je eno leto vladal **Glycerius** (473-474), bogati Rimljan, ko je bil ogrožen se je umaknil v Dalmacijo in postal škof. Za njim je cesar postal za eno leto **Iulius Nepos** (474-475), ki ga je podpiral Konstantinopel.

Rimski vojskovodja Orestes je iz Panonije izvedel udar l.475, in zavzel cesarsko mesto Raveno. Nepos je pobegnil v Glicerijo, cesar pa je postal Orestov mladoletni sin **Romulus Avgustus**. On je bil poslednji Z RC.

Vojska Z RC je bila sestavljena iz Ostrogotov, Erulov, Skrilov, Rugov... Ti so zahtevali od vojskovodje Oresta, da se jim dodelijo agrarne posesti v Italiji. Ker so bili odbiti, so za kralja proglasili svojega prvaka **Odoakra** (Ostrogot iz plemena Skirov). Ta je povedel uporne Ostrogote in zavzel Raveno in z oblasti vrgel Romulusa Avgusta. Tako je prišlo do padca Z RC. To je bilo l.476. Odoaker je priznal Konstantinopolskega cesarja Zenona za gospodarja celega RC. Od Zenona je Odoaker dobil naslov patricija. Z RC je začelo propadati po prvi masovni naselitvi Vizigotov na Balkan v dobi cesarja Valensa. V CR je pri tem v glavnem ostalo nepoškodovano. V cesarstvo je prebrodilo krizo, Konst. ni padel, glavnina barbarov na Z. Arkadijev vojskov. Antemij je obranil mejo na Don. in Perz. Teodozij II. (408-450) 422 odst. Perziji Arm. Hunom plač. le tribut. V vojski so najmoč. Ostr. in Izaurijci s Taurusa, ki se tudi povzpenjajo na prestol. Codex Tehodosianus.